Marko Marulić

JUDITA

Bulaja naklada

Judita

Marko Marulić

Sadržaj

[POSVETA]

ISTORIJA SVA NA KRATKO KA SE UZDARŽI U OVIH KNJIGAH

ČA SE U KOM LIBRU UZDARŽI

LIBRO PARVO

LIBRO DRUGO

LIBRO TRETO

LIBRO ČETVARTO

LIBRO PETO

LIBRO ŠESTO

Rječnik

Bilješka o autoru

Impressum

LIBAR
MARKA MARULA SPLIĆANINA
U KOM SE UZDARŽI ISTORIJA SVETE UDOVICE
JUDIT
U VERSIH HARVACKI SLOŽENA
KAKO ONA UBI VOJVODU OLOFERNA
PO SRIDU VOJSKE NJEGOVE
I OSLOBODI PUK ISRAELSKI
OD VELIKE POGIBILI

PRODAJU SE U BNECIH U MARKARI(J)I
U STACU(N) KI DARŽI LIBAR ZA SINJAO

POČTOVANOMU
U ISUKARSTU POPU I PARMANCIRU SPLICKOMU
GOSPODINU DO(M) DUJMU BALISTRILIĆU
KUMU SVOMU
MARKO MARULIĆ
HUMILJENO PRIPORUČE(N)'JE
Z DVORNIM POKLONOM
MILO POSKITA

Sih dan[1] svetih korizmenih, počtovani u Isukarstu gospodine i kume moj dragi dom Dujme, privraćajući ja pisma staroga Testame(n)ta namirih se na histor(i)ju one počtene i svete udovice Judite i preohologa Oloferna, koga ona ubivši, oslobodi svu zemlju israelsku jur od nadvele[2] pogibili.

Tuj historiju čtući, ulize[3] mi u pamet da ju stumači(m) naši(m) jaziko(m), neka ju budu razumiti i oni ki nisu naučni knjige latinske aliti djačke. Da od te stvari hoteći tvomu otačastvu, obojega jazika dobro umiću, dar prikazati, odlučih naslidovati hitrost ditce one ki o mlado(m) litu starijih svojih darijući,[4] nara(n)če nad(i)ju mirisnimi zel'ji, mažurano(m), rusmarinom, rutom; umitelno naprave dar svoj, da zloćudo loveći povekše[5] uzdarje. Ja put zloćudi njih ne perim, da samo onogaj[6] hitra kiće(n)'ja, jer inoga uzdarja od vas ne išćem nego ko sam vele od pri našao: ljubav pravu i svaršenu u Isukarstu ku mi stanovito nosite[7] veće ner sam dostoja(n), da koliko se pristoji pitomšćini vašoj ka svakomu prikloniti i pri(j)aznivi.[8] Tu poni hitrost, kako dim, naslidujući, usilovah se rečenu histori(j)u tako napraviti kako bude nikimi izvanjskimi urehami i uglajen'je(m) i uliza(n)'jem i razlicih masti čirsan'je(m) obnajena;[9] a to da ne rečete da vam poklanja(m) onuje žita rukovet koju u vaših knjigah bolju[10] nahodite. Zaisto je onaje rukovet, da mnozim cvitje(m) obkićena. Kada ju dobro razgledate, reći ćete:

Prominila (j)e lice kakono voći(n)a stabla premaliti kada najveće veselo cvasti budu. Evo bo histori(j)u tuj svedoh[11] u versih po

običaju naših začinjavac i jošće po zakonu onih starih poet, kim ni zadovoljno počitati[12] kako je dilo prošlo,[13] da mnoge načine obkladaju, neka je vični(j)e onim ki budu čtiti, naslidujući umitelnu sredbu raskošna kuhača ki na gospockoj tarpezi[14] ne klade[15] listo varene ali pečene jistvine, da k tomu pridaje saprana i paprana i inih tacih stvari da slaje bude onim ki su prišli blagovati. Ništar manje, da prem dar moj ni tolika dostoja(n)stva, uzdan sam u vašu dobrotu da ćete ga ljubeznivo pri(j)ati cića priproste pito(m)šćine i sartčene pri(j)azni ka je od davna meju nami. Eto k vam gre Judita gospoja ma visoko počtovana, more biti ne s manjom urehom nego kada se ukaza Olofernu, ne da vas kako i njega tim prihini, da pr(i)ja pokripi u uzdaržan'ju svete čistoće, prid oči vaše ponesši i postavivši sve lipote, krasosti, kriposti, dike i slave svoje, kimi se je urešila vele plemeniti(j)e i gizdavi(j)e nego keno se reše svilo(m), zlato(m) i bisero(m); a znajući da će moći tako počteno pribivati pod striho(m) vašo(m) kako je nigda pribivala u Betuliji pod svojom. Kada se budete s njom pitomo razgovarati, daržu[16] da ju ćete pohvaliti ne manje ner veli pop Eliaki(m) ki od Jerosoli(m)e dojde sa svimi leviti u Betul(i)ju vidit (j)u, čuvši sarca sminost, dila hrabrost i čudnovatu svetinju života nje. S toga joj da hvale izvarsne, časti dostojne, uzviše(n)je visoko i poljubljen'je čisto, duhovno, pobožno, nijedno(m) troho(m) nedostojna poželin'ja ockvarnjeno, kako se sveti(m) pristoji i sluga(m) božji(m) podoba. I vi poni dvorno ju primite, dobrovoljno nastanite, i ku vazda hvalite dilo(m), tu pohvalite i ustmi jer je naučna hvaljena biti, navlastito od svetoga reda vašega popovskoga. Nju primite, a meni zapovite: zapovide(m)[17] vašim služba ma vazda je pripravna da izvarši ča budete veliti, koliko joj bude uzmožno. Mir i milost gospodina našega Isukarsta budi vazda s vami. Amen.

Od rojen'ja Isukarstova u puti[18] godišće parvo nako(n) tisuća i pet sat, na dvadeset i dva dni miseca aprila. U Splitu gradu.

---

1. ***sih dan*** - ovih dana
2. ***nadvele*** (od glag. ***nadvesti***) - nastale
3. ***ulize*** - uljeze, pade

4. ***starijih svojih darijući*** - svoje starije darujući
5. ***povekše*** - povećaju
6. ***onogaj*** - put onoga
7. ***ljubav... nosite*** - ljubav iskazujete
8. ***prikloniti i prijaznivi*** - mjesto priklonitoj i prijaznivoj
9. ***obnajena*** - od glag. ***obnaditi***, optočiti, prevući
10. ***bolju*** - u starim izdanjima "pogliu"
11. ***svedoh u versih*** - pretočih u stihove
12. ***kim ni zadovoljno počitati*** - kojima nije dovoljno (koji se ne zadovoljavaju time) da pričaju
13. ***kako je dilo prošlo*** - kako se stvar dogodila
14. ***gospockoj trpezi*** - gospodsku trpezu
15. ***klade*** (od glag. ***klasti***) - stavi
16. ***daržu*** - držim
17. ***zapovidem*** - zapovijedima
18. ***Od rojen'ja... u puti*** - Od rođenja u tijelu. Uzme li se ovaj izraz za "ab incarnatione" ili za "a nativitate", datum se Marulićeva djela ni u kom slučaju ne mijenja.

ISTORIJA SVA NA KRATKO KA SE UZDARŽI U OVIH KNJIGAH

Nabukodonosor, kralj od Babiloni(j)e i od Asiri(j)e, daržeći tad grad Ninive, pobi Arfaksata, kralja od Medi,[1] ko(n) rike Eufrata. Posla k mejašniko(m) svo(j)im da se podlože njemu. Podložit se ne htiše. Odpravi s vojskom svoga vojvodu Oloferna ki, kuda projde, sve obuja. Pride napoko(n) u zemlju israelsku. Bi velik strah po svoj zemlji. U Jerosolim[2] činiše mnoga ponižen'ja i posvetilišća, Bogu se priporučujući.

On podstupi Betul(i)ju, odvrati vodu ka u grad teciše, zdence pridgradske čini čuvati. Akiora, vojvodu svoga od Amoniti,[3] jer reče da neće moći Židove svojevati ako ne budu zgrišili Bogu svomu, vezana čini popeljati i pridati Betuli(j)ano(m), obitući se zajedno s njimi ga zgubiti. Nesta vode u gradu, htihu se pridati. Ozi(j)a, knez od grada, moli jih da bi još čekali pet dan pomoći Božje. Judita, udovica sveta i plemenita, kara jih da bihu Bogu roke postavili. Sama onuj noć moli se Bogu, ureši se, pojde s rabo(m) svojo(m) Abro(m) ka Olofernu i nakon četvartoga dne, kad on pi(j)an zaspa, odkla mu glavu nožem njegovim, stavi ju na grad, vojske se pristrašiše, grajane ih tiraše, biše,[4] odriše, bogati se vratiše. To videći Akior, pri(j)a viru njih i pribiva s njimi u Betuli(j)u. Od Jerosolime dojde veli pop Eliakim sa svimi popi Juditu viditi: Boga slaviše, nju hvališe.

Ona svo(j)imi pojde u Jerosolim. Pokloniše se u tempal,[5] dare prikazaše, i tuj se tri misece veselivši, domom se varnuše. Judita posli parvoga muža Manasesa drugoga ne poja. Živi sto i pet lit.[6] Leže u grob muža svoga. Sedam dan ju puk sitova. Za nje života ne ućutiše nevolje rati nike.[7] I dan dobitja nje svako godišće bi baržen i čtova(n) od svega puka israelskoga, dokla tarpiše u sta(n)'ju svomu. Na sve(m) vazda Bogu hvala. Ame(n).

1. ***Medi*** - Medâ
2. ***Jerosolim*** - mjesto Jerosolimu
3. ***Amoniti*** - Amonitâ
4. ***grajane jih tiraše, biše*** - građani ih tjerahu, bijahu
5. ***tempal*** - mjesto ***templu***
6. ***lit*** - godinâ
7. ***nevolje rati nike*** - nevolje nikakva rata

ČA SE U KOM LIBRU UZDARŽI

Parvo libro. Nabukodonosor dobivši Arfaksata, posla Oloferna s vojsko(m) primati daržave, hoteći da gospoduje svim svitom.

Drugo libro. Kuda Olofernes projde s vojsko(m); kih poda se podbi; pride u Gabu; bi strah u Jerosoli(m); pozlobiše Akiora veziri jer istinu govori od naroda[1] (j)erosolimskoga.

Treto libro. Olof(erne) Akiora vezana zagna u Betuli(j)u hoteći ga zajedno z grajani[2] pogubiti kad jih prime.[3] Ozi(j)a zva Akiora i popove na večeru. Olofer(ne) podsede Betuli(j)u. Bi u grad[4] žaja, do pet dan se hotihu[5] pridati. Judita jih kara.

Četvarto libro. Judita s Abro(m) pojde van grada; Bog joj prida liposti, budi da[6] vele lipa biše. Olofe(rne), vidiv ju, za njo(m) se zamami.

Peto libro. Olofer(ne) dvor svoj i Juditu zva na večeru. Pjan zaspa. Koliko je zlo žartje i opitje. Judita Olofernu odkla glavu i na grad postavi. Akior se obrati na viru i prebiva u Betuliju.

Šesto libro. Betuli(j)ani izidoše s oružje(m). Vojske, vidiv Oloferna ubi(j)ena, jaše bižati; oni jih tiraše i z dobitje(m) se varnuše. Eliaki(m), pop veli, s popi pride vidit Juditu. Ona svo(j)imi pojde u Jerosolim; u te(m)pal se poklonivši, s vesel'je(m) se varnu. Živi lit sto i pet.

Puk ju seda(m) dan plaka. Dan dobitja čtovaše. Amen.

---

1. ***od naroda*** - o narodu
2. ***grajani*** - građanima

3. ***prime*** (od glag. ***prijati***) - osvoji, uhvati
4. ***grad*** - gradu
5. ***hotihu*** - hoćahu
6. ***budi da*** - premda

KNJIGE

MARKA MARULIĆA SPLIĆANINA

U KIH SE UZDARŽI

ISTORIJA OD SVETE JUDITE

U ŠEST LIBRI RAZDILJENA

NA SLAVU BOŽJU POČINJU

LIBRO PARVO

Dike ter hvaljen'ja presvetoj Juditi,[1]
smina nje stvore(n)'ja hoću govoriti;
zato ću moliti, Bože, tvoju svitlost,
ne hti(j)[2] mi kratiti u tom punu milost.
Ti s' on ki da kripost svakomu dilu[3] nje
i nje kipu lipost s počten'jem čistinje
ti poni sad mene tako jur napravi,[4]
jazik da pomene ča misal pripravi.
Udahni duh pravi u mni ljubav tvoja,[5]
da sobo(m) ne travi veće pamet moja,
bludeći ozoja z družbo(m) starih poet,*
boge čtova koja, kimi svit biše spet.[6]
Da ti s' nadasve svet, istinni[7] Bože moj,
ti daješ slatko pet,[8] vernim si ti pokoj,
a ne skup trikrat troj*[9] divička okola,[10]
pridavši još u broj s kitarom Apola.
Uzdvigni odzdola glas moj k nebu gori
gdi tvoga pristola čtuju svetih zbori,
da der u tvem dvori[11] bude ti uslišan,
dokol izgovori[12] od Judite pisan.
Grad veli Egbatan sazida i sredi
kralj hvale pohvata(n),[13] Arfaksat od Medi;
pokol jur pogledi, da vlada narodom,
preza svoje zledi kih podbi pod sobom.[14]
Mnjaše da ni robom, ni moćju od ljudi,[15]

ni plemenitim rodo(m) na svit mu para ni;[16]
da pozna po sebi, jer[17] slava človika*
najveća, ka se di,[18] ne tarpi dovika.
Da kakono rika barzo mimohodi,
tako svaka dika s vrimeno(m) odhodi.
I ki se uzvodi u višu oholast,
teže mu se zgodi[19] kad pade u propast.
Ki poni toku vlast i silu imiše,[20]
zgubi svoj glas i čast kada ga razbiše.
I ki ga dobiše, jure potomtoga,[21]
jer se oholiše, izgubiše mnoga.[22]
Pored da je[23] boga, Nabukodonosor
mnjaše se dilj toga - nimaše bo razbor.
Jer skupiv mnogi zbor i polag Eufrata
razvivši svoj šator, pobi Arfaksata.
S vesel'jem u vrata ninivska ulize[24]
goneći na jata sužnje u želize.[25]
Malo jih ubiže, mnogo jih zagubi,
napuni sve hiže blaga ko urubi.
Viteze poljubi, svakoga darova,
od koga nahoj bi,[26] hrabro da se arva.
Paka barune zva, ter sede meu njimi,[27]
otvoriv usta sva, govori[28] * prid svimi:
"Ja vami hrabrimi[29] sve sebi podložih
ča godir očimi mo(j)ima obazrih.
Slavan se učinih ter čtovan visoko,
i glas dili[30] mo(j)ih prostri se široko.
Sada jure, poko nitkore ne sto(j)i
u zemaljski oko[31] ki me se ne bo(j)i.
Poslat ću da ko(j)i s nami mejaš ima,[32]
zapovidi moji podložan prijima."
Ugodno bi svima, svi ga pohvališe,

razum, moć s ričima do neba uzniše;
posle odpraviše ki naglo hodeći
mejaše objizdiše, gradove proseći.
Zapovid noseći Nabukdonosora,
gospotstvo hoteći vekšega prostora.
Ni gradi, ni hora, ne pokloniše se,
i s tim, kad bi zora, k kralju vratiše se.
On tomu čude se,[33] pomuča nikoko,
a paka sarde se, ja[34] pritit žestoko.
Govoreći tako: da će svih zgubiti
ki ne htiše, kako on reče, učiniti.
I priča vapiti: "Poznati ćeš ča sam -
toj će harlo biti - Karmele i Libam,[35]
Cedar, pridavši k vam Damask s Cilici(j)om,
i svu riku Jordari sa svom Galilejom.
Jošće s Samari(j)om jerosolimski stan
i s Etiopi(j)om dobro će biti znan.
Ča more doma i van oblast i jakost ma,
i koli sam silan s mojom daržavom ja."
Zatim nimalo sta,[36] priseže pristol'jem
ko se sve zlatom sja ter dragim kamen'jem
i svakim zlamen'jem kraljevske razblude,
da to s ispunjen'jem skoro, skoro bude.[37]
O koliko blude ki kažu došasna,
brez razbora sude kakono iza sna;[38]
človik bo to ne zna ako ne očituje
njemu ki svaka[39] zna i svud gospoduje.
Kralj tako jiduje[40] - sunce svitla lica,
na zapad minuje,[41] za more skri nica;*
noć jure podtica da narod, živine,
človik, zvir i ptica, pustiv teg, počine.
Sam ov[42] do istine, pripun rogobore,

ležeć na perine,[43] usnuti ne more.
Ojme, moj nebore! Gospodstvo ča t' prudi?
Ne bdi sad nitkore; tebe misal trudi.
Kakono kad bludi sobom simo-tamo,
bisan pas meu ljudi, pojti ne umi kamo,*
ner se varti samo ter ujisti preži,
onamo, ovamo, ciri se i reži.
Tako t' ov, ki leži, misleći, sasvima
ništare ne teži, a pokoja nima;
glavom svuda kima i sobom privraća,
posažmi očima, da san se odvraća.
Jere se navraća pečal ka ga karti,
ter skupost pribaća sve hteći odarti:*
sve joj[44] daj požarti ča želi od svita,
li neće do smarti nigdare bit sita.
Još iz dna izvita[45] ne biše sva zora,*
ni rosa sa cvita opala, da[46] gora
biljaše jur zgora visoko varhami,[47]
a struja od mora mišaše iskrami.[48]
Jure noć s tminami doli pošla biše,
da još dan s zrakami uzišal ne biše,
kada se skupiše vićnici u komori,
jer jih kralj zoviše,[49] kim tako govori:*
"U svem mo(j)em dvori[50] sluge najverniji,
i va svakom zbori[51] u svem razumniji,
i meni miliji! Znajte da misal ma
vele me grize i ji[52] dokla ne vidim ja
da svaka mista, ka na svit[53] gospoduju,
podložna budu i da svi mene uščtuju.
Zato odlučuju[54] sa svimi imit rat
ki se ne obituju poda mnom da će stat.
A parvo ću obujat daržave od onih

ki se ne htiše dat kakono ja hotih,
nere rugo i smih u takovoj stvari
činiše od mojih oni poklisari."[55]
Slišavši to stari vitezi uistinu,
kako kim se mari vuhlit gospodinu,
svaki svu kapinu[56] sa glave snimiše
ter pad na kolinu,[57] dvorno zahvališe:
"Hvala tebi", riše,[58] "kraljeva svitlosti,*
da smo od najviše pri tebi milosti:[59]
a tvojoj jakosti jur se pristoji svom[60]
prez svake pakosti obladati zemljom.
Jer ki[61] toko sobom grad more tvard biti,
ki ti s tvojom vojskom nećeš razoriti?
Tko li će se mniti silan zadovolje,
ki će s tobom smiti arvat se na polje?[62]
Sada tvoje volje stvoriti odluku,
kako ti znaš bolje, u tvoju je ruku;[63]
drago će bit puku, vesel će bit rusag,
kad tebe uzvuku na svega svita sag.[64]
Zatim će te tvoj trag[65] vazda blagoslovit.
da rodivši se nag, tobom oblada svit.[66]
A glas će tvoj živit, svuda slavan hode,[67]
dokol budu svitit zvizde, teći vode.
Tom hvalom uzhode,[68] kralj veće uzbuja,
kako kad se svode vali gdi (j)e struja.
Ter hlepeć na tuja lovišća vrić mriže,
kako ljuta guja gori glavu dviže.
"Ki sto(j)ite niže, moga slugu verna",
sad reče, "najbarže zovite Oloferna!"
Kad dojde: "Biserna kruna mi s'[69] ", reče,*
"bil,
strila zlatoperna, kud si godi hodil.

Hrabro si se nosil u sve boje tvoje,[70]
tiral si, jal, ubil protivnike moje.
A sada ovo je stvar ku ti ja velim:
skup ljudi,[71] tokoje sve ča je tribi njim.
Obrativ putem tim, ka zapadu poji,[72]
grade ter župe prim i čin da su moji.[73]
Da me se svak boji, svaki da me čtuje,
kako se dostoji, gdi godi me čuje."
On o tom duguje po kraljevskoj župi,
hoteć da vojskuje, junake sakupi.
Kad zbroji zastupi,[74] piših jih biše tad,
s kimi se uputi, sto dvadeset hil'jad.*
Mladi bihu, prez brad,[75] jakosti najbolje,
arvati svaki grad pripravni dovolje,
ali se na polje[76] biti, protežući
lukove bivolje, mačima sikući.
Još kino siduć[77] na konjih vojuju,
dvanadest tisući biše jih po broju;
ustežući voju, jedino jižjahu,[78]
prip(r)avni ka boju; konji jim aržahu.
Bistro se metahu, igraje[79] nogami,
nozdarvi harkahu,[80] mašući glavami.
A oni strilami bihu opasani
ter britci sabljami po sviti pisani.[81]
Gredihu šarani,[82] kako premaliti
široke taržani gdi su svaki cviti.[83]
Na glavi priviti plavi tere beli
i perja naditi[84] stojahu faćeli.
Šćitke obeseli,[85] kopja uzvartahu;
svi bihu veseli, talambas tučahu;
niki privartahu garlom začinjući,
niki popi(j)ahu[86] kundir naginjući.

Prid njimi jizdući vojvode s tumbatom,
na njih se obzirući uzmitahu batom.
Oružjem ter zlatom svaki se svitljaše,
pera jim za vratom vitar zavi(j)aše.
Prid svakim jahaše oprovda u krunicu,[87]
pod krunom imaše na uho barnjicu;
zlat šćit i sulicu njegovu noseći,
na njoj korugvicu, bedeva vodeći.
Tako ti hodeći varvljahu šerezi,
okolo jizdeći asirski hercezi,
bani tere knezi visoka plemena,
sluge ter vitezi počtena imena.
Svega naparćena tuj kola škripahu,
tuj noseć brimena kamil'je stupahu.
Tuj voli kasahu, tuj bravi potiču,
pastiri zvizdahu za njimi i viču.
Ni šibi, ni biču ne daju pokoja,
goneći optiču, biše t' jim do znoja;
mnoga[88] bo ozoja ondi bihu tada,
kim ne biše broja, kola tere stada.
Za svom vojskom zada grediše[89] Oloferne,*
ki svimi oblada s junake nesmerne.[90]
Svi sluge preverne okol njega bihu,
luk, strile operne u ruci jimihu.[91]
A druzi gredi(h)u[92] mašući praćami,
kamen'je berihu[93] u krilo rukami;
druzi šćipačami bihu se zavargli,
a druzi sabljami ke bihu potargli.[94]
Suknje bihu svargli, župe pripasali;
rukavce uzvargli, bičve podpasali;
barže t' bi ticali skačući dubravom,
ner kad bi bigali jelini prid lavom.

Njih ti z bedar stranom kolesa šćićahu,[95]
ka grede[96] ravninom konji potezahu;
sprid i zad jahahu vitezi železni,[97]
kopja jim se sjahu i meči bodežni.
Jaki da utežni pod njimi pastusi,
pojt u boj užežni veće ner u gusi.[98]
Uza nje konjusi sve piši potiču,
ter od cvitja busi za klobuk zatiču.
Nici prid potiču, a nici skut prime[99]
uz konj[100] se pomiču, daržeć se za strime.
A tuj ti meu svime,[101] po sridi okola,
ki biše nad svime, sijaše na kola,[102]
Ka zgora i zdola sva bihu gvozdena,
a s varha do pola po gvozdu zlaćena.
Kon njega usajena[103] horugva ćuhtaše
bila ter čerljena, zdaleč se vijaše.[104]
A on ti si(j)aše oholo, visoko,
a sam pogledaše po vojsku[105] široko;
karvavo mu oko, čarljen biše obraz,*
brada jur nikoko prosida, debel haz.
Poćaše se i u mraz, toko biše pritil,[106]
vas obal kako praz ki još ni[107] stržen bil.
A biše se povil svionim skenderom
i gojtane pustil, kićene biserom.
Šapka staše s perom na glavi, doli pak
na bedrih sa srebrom sablja tere bičak.
Gledaše ti ga svak; lipo ga odivaše
dolama, ke utak[108] zlatom prosivaše.
Oko njega staše dvakrat treti vezir,[109] *
meu njimi subaše, na svakomu pancir.
Stahu kakono mir ki šćiti kastila,
da u nj ne skoči zvir, ni protivna[110] sila.

Toj kolo pritila živina vuciše,[111]
uz ku druga čila naizmin grediše.
Taj ti črida biše od jakih bivoli,
vranih konji liše ter čarljenih voli.
Zaduka za koli gredihu[112] farizi,*
a na njih do toli[113] pokrovci grimizi.
Uzde zlati frizi,[114] zlaćena žvaoca,
pisana po brizi zlatom sedaoca.[115]
Od zlata staoca sa strimi zlaćeni,[116]
od hitra tkaoca popruzi šareni.
A konji mašćeni po rep[117] i po grivi,
samo tud čarljeni, inuda svi sivi.
Ne bihu predljivi, da bistra pogleda,
ne bihu sklitivi, da glumna ujeda.[118]
Motahu t' (se) vreda skakćući nogami,
plešući poreda, zavarg se[119] glavami.
Plaho ti bedrami pojdihu svartaje,[120]
razmašuć parsami, stegna podžimaje.[121]
Svim se pojimaje,[122] rekal bi lećahu,
tla ne doticaje,[123] tako se dvizahu.
A na njih[124] si(j)ahu lovci ter ptičari,
na ruci jim stahu sokoli mitari.
Harti ter ogari za njimi tičući,
kakono vahtari laptahu sačući.[125]
Prid kolom[126] bi(j)ući bubnjahu nakari,
trumbite trubljući svirahu pifari.
A niki u citari zvoneći[127] pojaše,
kralji ter cesari[128] hrabrost počitaše.
Tuj se razligaše sve polje z gorami,
rekal bi se oraše nebo sa zvizdami.
S tacimi[129] bukami levite dojdoše,*
kadno miri sami hjerički[130] padoše.

Tacih[131] uzpregnuše kon Sinajske gore,*
kojino pojdoše Boga čut govore.
Kad nitkor ne more[132] prez straha čekati,
grom s trubljom sa gore kad priča praskati.
Da tko spovidati sva more[133] čudesa?
Od konjske bahati zemlja se potresa.
Ništar ne pores(t)a,[134] ni trava ni žito,
kuda vojska plesa, po sve ono lito.
Tad lačan korito prasac ostavljaše,
zvire strahlivito bigat ne umi(j)aše.
Na zemlji[135] padaše ptica sa visine,* [136]
kad zavapi(j)aše[137] vojska iz dubine.
Od praha magline dvizahu se gori,
kakono oblačine kad marče po gori.
Seli[138] tere dvori, poljem kada gode,
u dne al u zori, paljihu se hode.[139]
Nestaniše t' vode gdino postojahu,[140]
zato vred na brode prid[141] se popeljahu.
A kad se brojahu, sklopiv moste nike,[142]
deset dan zbrojahu[143] brodeć se prik rike.
Tej sile tolike puni bihu luzi,[144]
kakono njive ke pokriliše pruzi.* [145]
Kad egipski muži s kraljem ki biše kriv,
ostaše u tuzi, osmi bič oćutiv.
Tko je toliko smiv ki bi jih dočekal?
Al nadaleč vidiv da se ne bi pripal?
Mnju,[146] ti bi uzdarhtal despot, car i sultan,
tere bi pleća dal,[147] meč ne podarvši van.
Nit bi se oziral[148] bižeći noć i dan.

1. Zvjezdicama su označene Marulićeve bilješke i marginalije, a brojevima napomene i tumačenja priređivača. Ako se komentar odnosi na Marulićevu bilješku, uza broj stiha navedeno je slovo **b** (npr. 15b).
2. 4. ***ne hti(j)*** - nemoj
3. 5. ***dilu*** - djelu
4. 7. ***napravi*** - upravi
5. 9. ***Udahni*** - neka udahne; ***mni*** - meni, mjesto ***mene***
6. 12. ***boge čtova koja*** - koja bogove štovaše; ***kimi svit biše spet*** - kojima svijet bješe sapet
7. 13. ***s'*** - si; ***istinni*** - istiniti
8. 14. ***pet*** - pjevati
9. 15b ***gata(n)'ja*** - u I. i II. izdanju "datania"; ***njih veras*** - njihovih (svojih) stihova
10. 15. ***divička okola*** - djevičkog kola
11. 19. ***tvem dvori*** - tvojem dvoru
12. 20. ***izgovori,*** tj. moj glas
13. 22. ***hvale pohvata(n)*** - slavohlepan
14. 24. ***kih*** - koje (mjesto ***koji***); ***sobom*** - sebe
15. 25. ***mnjaše*** - mišljaše; ***moćju od ljudi*** - vojskom
16. 26. ***na svit*** - na svijetu; ***mu para ni*** - nema mu para
17. 27. ***da*** - ali; ***jer*** - da
18. 28. ***ka se di*** - koja se kaže, tj. koja se može pomisliti
19. 32. ***teže mu se zgodi*** - teže mu se dogodi
20. 33. ***imiše*** - imaše
21. 35. ***potomtoga*** - poslije toga
22. 36. ***mnoga*** - mnogo (mnogo stvari)
23. 37. ***Pored da je*** - da je pored (tj. jednak)
24. 41. ***ulize*** - uljeze
25. 42. ***u želize*** - u okovima
26. 46. ***od koga nahoj bi*** - za koga se našlo (dokazalo)
27. 47. ***zva*** - sazva; ***meu njimi*** - među njih

28. 48. ***sva*** - svoja; ***govori*** - reče
29. 49. ***vami hrabrimi*** - pomoću vas hrabrih
30. 52. ***dili*** - djelâ
31. 54. ***u zemaljski oko*** - u zemaljskom okolu
32. 55. ***mejaš ima*** - međaši, graniči
33. 65. ***čude se*** - čudeći se
34. 66. ***sarde se*** - srdeći se; ***ja*** - uze, stade
35. 70. ***Libam*** - Liban, Libanon
36. 77. ***nimalo sta*** - ne stade nimalo, tj. smjesta
37. 80. ***s ispunjen'jem*** - ispunjeno; ***bude*** - će biti
38. 82. ***iza sna*** - iz sna, u snu
39. 84. ***svaka*** - sve
40. 85. ***jiduje*** - bjesneći
41. 86. ***minuje*** - zalazeći, ***skri*** - sakri (lica)
42. 89. ***sam ov*** - samo ovaj
43. 90. ***perine*** - perinama
44. 103. ***joj,*** tj. skuposti
45. 105. ***izvita*** - izašla
46. 106. ***da*** - a
47. 107. ***biljaše*** - bijeljaše; ***varhami*** - vrsima, tj. vrhe
48. 108. ***mišaše iskrami*** - miješaše iskre
49. 112. ***zoviše*** - zvaše
50. 113. ***dvori*** - dvoru
51. 114. ***zbori*** - zboru
52. 116. ***ji*** - jede, ždere
53. 117. ***svaka*** - sva, ***na svit*** - na svijetu
54. 119. ***odlučuju*** - odlučujem
55. 124. ***od mojih oni poklisari*** - oni od mojih poklisara (poslanika)
56. 127. ***svu kapinu*** - svoju kapu
57. 128. ***pad*** - padnuvši; ***kolinu*** - koljeno

58. 129. ***riše*** - rekoše
59. 130. ***od najviše... milosti*** - u najvećoj... milosti
60. 131. ***svom*** - spoji sa ***zemljom***
61. 133. ***ki*** - spoji sa grad
62. 136. ***na polje*** - na polju
63. 137-138. Poredaj - ***Sada je u tvoju ruku*** (u tvojoj ruci) ***stvoriti odluku tvoje volje*** (po svojoj volji)...
64. 140. ***uzvuku na... sag*** - postave na vlast (jer sag je simbol gospodstva)
65. 141. ***trag*** - potomstvo
66. 142. ***tobom oblada svit*** - ti zavlada svijetom
67. 143. ***hode*** - hodeći
68. 145. ***uzhode*** - ushodeći, uzdižući
69. 151. ***mi s'*** - si mi
70. 153. ***sve boje tvoje*** - svim tvojim bojevima
71. 156. ***skup ljudi*** - skupi ljude
72. 157. ***poji*** - pođi
73. 158. ***prim i čin da su moji*** - osvoji i učini da budu moji
74. 163. ***zastupi*** - zastupe, tj. čete
75. 165. ***prez brad*** - bez brada
76. 167. ***polje*** - polju
77. 169. ***Još*** - dodaj: bješe u njegovoj vojsci; ***sidući*** - sjedeći
78. 171. ***ustežući voju*** - stežući uzde; ***jedino jižjahu*** - zajedno ježđahu
79. 173. ***igraje*** - igrajući
80. 174. ***nozdarvi harkahu*** - nozdrvama frkahu
81. 176. ***britci*** - britkim; ***sviti pisani*** - šarovitoj odjeći
82. 177. ***gredihu šarani*** - iđahu šareni (šarni)
83. 178. ***su svaki cviti*** - je svako cvijeće
84. 180. ***perja naditi*** - perjem okićeni
85. 181. ***obeseli*** - (jamačno zbog rime umjesto) objesili
86. 184. ***popi(j)ahu*** - pijahu

87. 189. ***krunicu*** - krunici (kruni)
88. 203. ***mnoga*** spoji sa ***kola tere stada***
89. 205. ***grediše*** - iđaše
90. 206. ***ki svimi... nesmerne*** - koji vladaše (zapovijedaše) svima gizdavim junacima
91. 208. ***jimihu*** - imahu
92. 209. ***druzi*** - drugi; ***gredi(h)u*** - iđahu
93. 210. ***berihu*** - brahu
94. 212. ***potargli*** - potrgnuli, izvukli
95. 217. ***bedar*** - bedara; ***kolesa*** - kola; ***šćićahu*** - štićahu
96. 218. ***grede*** - idući
97. 219. ***železni*** - obučeni u željezo
98. 222. ***pojt*** - poći; ***užežni*** - jamačno znači - vrući, željni; ***gusi*** - gusu - ipak stih nije posve jasan
99. 225. ***Nici*** - neki; ***prid*** - sprijeda; ***prime*** - držeći
100. 226. ***konj*** - konja
101. 227. ***svime*** - svima
102. 228. ***ki biše nad svime,*** tj. Oloferne; ***sijaše*** - sjeđaše; ***kola*** - kolima
103. 231. ***usajena*** - usađena
104. 232. ***bila*** - bijela; ***vijaše*** - viđaše
105. 234. ***vojsku*** - vojsci
106. 237. ***poćaše se*** - znojaše se; ***mraz*** - mrazu (zimi); ***pritil*** - pretio, ugojen
107. 238. ***ni*** - nije
108. 244. ***dolama, ke utak*** - mantija koje nit
109. 245b. ***na kolo*** - na kolu, na kolima
110. 248. ***protivna*** - neprijateljska
111. 249. ***toj kolo*** - ta kola; ***pritila*** - pretila; ***vuciše*** - vucijaše
112. 253. ***za koli*** - za kolima; ***gredihu*** - iđahu
113. 254. ***toli*** (iskrivljeno radi rime); tla ili tala
114. 255. ***zlati frizi*** - zlatnim ukrasima

115. 256. poredaj - ***sedaoca pisana*** (išarana) ***zlatom po brizi*** (po rubu)

116. 257. ***strimi zlaćeni*** - zlaćenim stremenima

117. 259. ***mašćeni po rep*** - obojeni po repu

118. 262. značenje ovoga stiha nije posve jasno; ***sklitiv*** je pridjev napravljen možda prema riječi ***sklo*** (staklo), dakle - nepomičan kao staklo; ***glumna ujeda*** jamačno znači - obijesna ujeda (ugriza)

119. 264. ***zavarg se*** - zavrgavši se (uzbacivši)

120. 265. ***pojdihu svartaje*** - iđahu svrćući

121. 266. ***razmašuć*** - šireći; ***podžimaje*** - podžimljući, stišćući

122. 267. ***pojimaje*** - poimajući, upirući se

123. 268. ***doticaje*** - dotičući

124. 269. ***njih*** - njima

125. 272. ***sačući*** - od ***sakati*** (tražiti), a Jagić promijenio u ***skačući***

126. 273. ***kolom*** - kolima

127. 275. ***citari*** - citaru; ***zvoneći*** (prema tal. ***suonare***) - udarajući

128. 276. ***kralji ter cesari*** - kraljeva i careva

129. 279. ***tacimi*** - takvim

130. 280. ***hjerički*** - jerihonski

131. 281. ***Tacih*** - od takvih (buka)

132. 283. ***more*** - mogaše

133. 285. ***more*** - može

134. 287. ***pores(t)a*** - poraste

135. 291. ***na zemlji*** - na zemlju

136. 291b ***ne moć budu*** - ne mogu

137. 292. ***zavapi(j)aše*** - bi zavapila, zavikala

138. 295. ***seli*** - sela

139. 296. ***paljihu se hode*** - paljahu se hodeći

140. 297. ***nestaniše*** - nestajaše; ***postojahu*** - malo se zadržaše

141. 298. ***na brode*** - na mjesta gdje se prelazi preko rijeke; ***prid*** - prijed, naprijed (ako to nije tiskarska pogreška umjesto ***prit*** = doći)

142. 299. ***brojahu*** - brođahu (od glag. ***broditi***) ili brojahu (od glag. ***brojiti***);

nike - neke

143. 300. ***zbrojahu*** možda je bolje ispraviti u s'brojahu
144. 301. ***luzi*** - lugovi (šume)
145. 302b. ***nevolj kih bi u vseje*** - nevoljâ kojih bi svega
146. 307. ***mnju*** - mislim
147. 308. ***pleća dal*** - pobjegao
148. 309. ***oziral*** - obazirao

Marulićeve bilješke:

* 11 Poet. Poete se zovu ki pišu verse.
* 15 Trikrat troj. Devet biše božic i meju njimi Apolo s kitaro(m), kih poeti prizivahu na pomoć gata(n)ja ali kantan'ja njih veras.
* 27 Slava segasvitnja.
* 48 Govori Nabukodonosor barunom svojim.
* 86 Učini se noć.
* 94 Prilika.
* 102 Skupost nigdar sita.
* 105 Ja zabiljivati zora.
* 112 Kralj skupiv viće govori.
* 129 Odgovor vićnikov.
* 151 Kralj govori Olofernu.
* 164 Hil'jad je tisuća. Biše piših sto i dvadeset tisuć, konjikov dvanadeste tisuć.
* 205 Zastava Oloferna s svojim taborom.
* 235 Kakov biše Oloferne.
* 245 Šest veziri i tokoj subaše staše oko njega na kolo.
* 253 Olofernji povodnici.
* 279 Prilika. Josue s vapjem i s trumbitami leviti obajde grad Hjeriko i miri od grada sami padoše.

* 281 Prilika. Mojses govoreći na gori s Bogom, puk se pristraši i odstupi od gore čuvši trublje i glas straša(n) Božji.

* 291 Gdi je velika množ, kad zavapi(j)e, ptice, ke nad njimi uzlete, padu jer se rastupi ajer ter se ne moć budu uzdaržati.

* 302 Prilika. Pruzi su kobilice ke pokriše polje od Egipta, ne hteći Farau(n) pustiti puk božji. I toj bi osmi bič, jer parvo toga dao im biše Bog inih nevolj kih bi u vseje deset.

LIBRO DRUGO

S tom vojsko(m) prejako(m) Oloferne greduć,[1]
Asiri(j)om jur svom prošal biše hitući.[2]
I sve svaršiti vruć,[3] da mu ne bude ukor,
ča veli kralj moguć Nabukodonosor.
Nigdir nimav opor,[4] dojde na livi kraj
Cilici(j)e, do gor angiskih,[5] ter ondaj
obhode[6] kako zmaj, popali posade
i sva mista onaj[7] zauja i grade.
Da jer se ne dade poglavit grad Melot,
odarvat se nade,[8] zaskoči mu oplot;
tudje u jedan bot vaze ga, potuče
svih u njem, kako skot,[9] a njega rastuče.
Ča zasta, razvuče i pošadši varsi,[10]
poplini i svuče ki[11] bihu u Tarsi.
Još da se ne omarsi, kon zemlje Celine[12]
potar[13] pak i smarsi ismaelske sine.
Prik Eufrata mine, vodeć Asiri(j)u,
posede konfine, Mesopotami(j)u.[14]
Kastile, parćiju[15] vaze, polja, gore
i ki su u Siri(j)u grade[16] ter njih hore
Ke zahitit more,[17] od Mambre potoka
dokla plače more sa strane istoka.
Pak počan od boka Cilici(j)e, dokom[18]
Jafeta široka mejaš[19] takneš nogom.

Madi(j)ane[20] sobom povede zarobiv,
njih blago s živinom prez izma porubiv,[21]
A svih onih pobiv ki s meči i z bati[22]
jaše mu stat protiv, ne hteć se pridati.[23]
Damasku prid vrati prišad, malo potarp,[24]
poče žita žgati ka jur prošahu sarp.[25]
Začarni kako čarp polje, kad požar sta,[26]
ne bi utlin ni karp,[27] da golo sve osta.
Jer hip još ne posta, posiče i drivje,
ni loza ne osta, u zemlji ni žil'je.
Umri svako smin'je, svak sebi[28] strah ima
videć da saspin'je nad glavom je svima.
Kako kad tmastima kreljutmi oblak gust*
prikriv[29] nebo dima, miga, gromi u hust.
Mornar jidra popust,[30] upi(j)e ter hiti
da k kraju svarnuv šust[31] u porat uhiti.
Težak darće liti,[32] boji se, govori:
"Grad mi će pobiti vinograd i bori,[33]
i žita ka gori jur podivaju klas.
Ojme, zgubih skori mu hranu, moj trud vas!"
Tako t' ognjenu vlas[34] Oloferna slišav,
trepi svak ter za glas[35] pita(j)u sva kušav.
Posle[36] poslaše, i stav oni tiho prida nj,
ništare ne postav, pridaše se poda nj.
Jer bit ne moguć sa nj,[37] pridat se voliše,
i spustivši se na nj, komu tako riše[38] *
"Ne hti(j)[39] od nas više, molimo, sila tva,
ner ka naša biše, tva da je zemlja sva.[40]
Bolje je da se da u službu svaki živ,
ner da svak biži t(j)a al[41] umre duh pustiv.
Odvrati poni gnjiv, tebi će čast biti,

milost nam tuj stvoriv, kralj[42] će t' zahvaliti.
Jerbo će voliti mista da mu služe
puna po sve liti,[43] ner pusta da tuže.
Dostojni su uze i smarti bud takoj,[44]
kino se ogluše dat se sili jakoj.
Da evo sve ovoj, ča je u našoj nadi,
u ruci je tvojoj, župe, sela, gradi,
polja ter livadi[45] i stada živine:
budi ta sva[46] sadi kraljeve svitline.
Blago svake cine i sva obitil s njim,
i sve stvari ine, i mi sami zatim
služit ćemo sasvim kraljevu velikost,
listo nas ti sad prim u miru na milost."
Bi miran i usilost ne da jim[47] za sada,
ner da ne bude prost nitkore od tada
zakona[48] ki kralj da. I kad godi čuje
ime kralja, tada poniknuv da čtuje.
Oholosti luje vidi li[49] ovoga,* [50]
ki se ne sviduje, mneć se[51] vekši Boga?
Malo potomtoga[52] umrit će, smardit pak,
ter ostaviv mnoga, s najmanjšim[53] bit jednak.
Koga sad trepi svak, nitkor ga hajat neć,[54]
kad u grob nauznak prostre se jur ležeć.
I ki (j)e sad hoteć da vlada zemljom svom,
malo, malo posteć, pića će bit čarvom.[55]
Ki sada svakim zlom pritiska narod ov,
pritisnut će potom njega kamen[56] zakrov.
To t' će biti njegov konac[57] ki sad sto(j)i
ter mni da je takov da ga se i smart bo(j)i.
Da ovi li[58] koji daje se oholosti,
ka se ne pristo(j)i, još nima milosti.

Uze blaga dosti, u talik zauja,[59]
ni još jim ne prosti, vojnikov[60] priuja.
Svak skuta poduja,[61] čtujući človika,
tolik strah obuja mista svakolika.
Gospoda velika od gradov[62] pram njemu
gredihu, razlika vesel'ja čine[63] mu.
Svitilnike žge[64] mu, krune donošahu,
pojahu jošće mu ter tance vojahu.[65]
Tuj ti mu zvonjahu gusle s leutaši,
dipli[66] privartahu, s njimi nakaraši.
Ni tim ne zaparši[67] on tvardosti svoje,
mnozim grad potarši,[68] posiče i hvoje*
gdi bozi njih stoje. "Bog", reče, "ni[69] nitkor
ner koga se boje, Nabukodonosor."[70]
Dili se od tih gor, sobalsku Siriju[71]
projde shodeć niz gor[72] i još Apami(j)u.
Mesopotami(j)u projde tokoj, ter tu
dopri Idumi(j)u[73] gdino palme restu.
Gabalsko jest u tu daržavu vladan'je,[74]
grade pri(j)a[75] sve tu i sve njih iman'je.
Tuj sidi, sabran'je sve vojske činećи,[76]
i tuj u to stan'je trideset dan steći.[77]
Dokla dohodeći svi se dosabraše,
misec jur sviteći drugoč se kazaše.*
Tankorog hojaše, kakovno biše bil,[78]
kada tuj pristaše parva čela svih sil.[79]
Ne bi tko bi se ril;[80] ki su to slišali,
strah jih je svih ubil, svi su se pripali.
Jesu se bojali Židove[81] da i njim*
rasap ter pečali ne budu kako inim,
Da grad Jerosolim, Oloferne došad,[82]
nastupom oholim ne stare. Zato tad

slaše ljudi ki šad[83] Samari(j)om uzgor
der gdi je Hjerik grad, sedoše na varh gor.[84]
Još da niki[85] opor bude, opletoše
sela tere njih dvor, i koko mogoše,
u gradu[86] snesoše žita za potribu
u toj vrime loše čekaje[87] pogibu.
Upisavši knjigu[88] pop veli Eliakim,
jer imiše brigu,[89] posla tad k onim svim,
ki su u Dotaim i kon Esdroloma,
i nakon njih inim: da ne side[90] doma,
Ner da bljudu droma i klance zaskoče,*
i gdi je proloma, da zavale ploče.
Jeda s' ne proskoče protivnici naprid
hteći da rastoče jerosolimski zid.
Ne bi t' j(i)h strah ni stid, sve toj učiniše,
ča jim pop svet i sid pišući veliše.[91]
U gradu vapiše s moljen'jem prihilim*
ter se poniziše svi postom nejilim.
Popove još zatim pleća sva odiše[92]
vrićišćem tim ostrim ter suze roniše.*
Ditčicu prostriše prama templu božjem,
a oltar pokriše zgora cilici(j)em.
Tad svi jednim vapjem moljahu govore;[93] *
"Bože, koga u svem kripost svaka more,
pozri nas odzgore i glase naše čuj,
ter, ki nas sad more, strahov nas obaruj.[94]
Ti ne daj da ovuj pogibil prime puk,
puk ovi tvoj, kojuj[95] dat misli ljuti vuk.
Jakost od tvojih ruk oblomi[96] ovoga
oružje, strile, luk, ki ne čtuje Boga.
A ne daj da tvoga grada stan primisti,[97]
i templa ovoga oltar onečisti!

Svagdan se na nj misti[98] za slavu tvoju tov
žartja, kono čisti grišnike od grihov.*
Vidiš li kako ov po svitu tekući,
lovi karvavi lov, derući, koljući
i grade orući? Ti Jerosolime[99]
ubran čuvajući, da ju ne obime,[100]
Ni mista nje prime, ni blaga njeje,[101] ko
ne dvi, ni tri zime kupismo,[102] da lit sto
i još desetkrat to, od ko[103] ti tuj stavi
puk ovi, ni tad go kad Egipt ostavi* [104] .
Ne daj da se izbavi milih sinak[105] mati,
ter se ne zadavi,[106] ne moguć gledati
gdino ih vezati svih budu žestoko,
i bi(j)uć peljati u robstvo daleko.
Nemilostiv toko on jest da grad vazam,[107]
svih ključi[108] nizoko, ne prašća ni ženam,
da svakim vašćinam za rugo prida[109] jih,
gdino gleda sajam, gdi vide muži njih.
Ti stegni moć ovih ki svojom žestinom
nadhode lavov svih sve[110] sile jačinom.
Ako im ti tvojom vlastju neć[111] zabranit,
tko je ta[112] ki sobom more se obranit?
Ti nas poni shranit dostojaj se, Bože,[113]
njih tuj ne ustanit. Kripost tva sve može.
Tebi se podlože[114] molimo u suzah,
ne daj da nas slože u tolicih tugah.[115]
Od meči, od uzah,[116] kad si godi hotil,
i od jacih rukah[117] ti nas si slobodil.
Ti nas jesi vodil prik mora po prahu,[118]
onih[119] si potopil kino nas tirahu.
Po tvom jošće strahu,[120] kako obita sam,
kino ovde stahu, ustupiše se nam.

Pogledaj poni k nam, Gospodine, sada,
milost tvu pošlji nam, kakono i tada.
Ufan'je i nada naša sam jesi ti,
ti ne daj da vlada nami ki s tobom ni.[121]
Grišni smo, Bože, mi, da milost tva gdi (j)e?
Puk tvoj ni p'je, ni ji.[122] Pomiluj, upi(j)e.
Pomiluj, tebi je dostojno stvoriti[123]
milost onim ki (j)e budu ti prositi.
Mi ćemo t' služiti i dušom i udi,[124]
zakon obslužiti, pomoć naša budi."
Tako t' ovi ljudi vikahu plačući,
u takovom trudi[125] li Boga zovući.
Eliakim tišući njih, reče: "Dim[126] vam ja
da Bog, vas slišuć, i imit će smiljen'ja.
Poste ter moljen'ja listo ne pustite,
dilo ponižen'ja svagdan prikažite.
Nu se spomenite od Mojsesa, vam dim,
tere dobro vi(j)te[127] koga dobi i čim.
Pride u Rafadim Amalek kralj, hotuć* [128]
da z božjim pukom svim boj bije, uzdajuć
da je vele moguć oružjem i mnoštvom
ter da će svih potuć došad na mistu tom.[129]
Ne mečem ni šćitom Mojses dobi njega,
da molitve hitom, i pobi ga svega.
Tako će i sega[130] zločinca pobiti
Bog vaš, ako njega budete moliti."
Pričaše postiti, te riči slišeći,
i žartja činiti, udilje moleći.
Vrićišća noseći, po glavi luženi,[131]
da budu proseći Bogom pohojeni.[132]
Kada ču ognjeni Oloferne taj glas,
da su zasedeni puti od gorskih staz,[133]

i da židovska vlas[134] prip(r)avno čeka boj,
čudi se i starši vas i gnjivan bi zatoj[135] .*
I sazvav u dvor svoj amonske vojvode:[136]
"Tko su", reče, "ovoj ki po varsih hode
bljudući prohode? Ki gradi? Ka hitrost?[137]
Mnogi li se plode,[138] mnoga li njih jakost?
Da im(i)ju sminost stati protiv naju?[139]
Ali našu hrabrost ni sile ne znaju?
Sami nas ne haju, toliko su smini,
ter nas ne sritaju s častju kako ini."
To rekši, zapini[140] usta, zube sharsti,
a njim ti namini zala[141] svake varsti.
Splete parste s parsti, a glavom pokima
i od toke garsti zavrati očima.
Svaki jih[142] strah ima gledat ga u lica,
gdi marmnje meu njima, ter obrazom nica
stahu, kako ditca kad skulan di: "Quitto!"[143]
*

Ter pojamši biča[144] zakrikne sardito.
Parva stanovito glava od Amoniti,[145]
Akior, uhilito poča govoriti:*
"Hti(j) se dostojiti[146] slišat, gospodine,
jer ću ti praviti od togaj[147] istine.
Ni bo tribi hine da k tebi donesu,[148]
ni stvari ke ine, nego keno jesu.[149]
Puka strane te su, ki s zemlje kaldejske
k zemljam pride[150] ke su mesopotamejske.
Jer slave nebeske Boga sebi obraše,
ostaviv boge ke otci njih čtovaše.[151]
U Karah[152] počaše tada pribivati,
jednoga kad jaše[153] Boga virovati.
I pokol stiskati glad mnogi ja vas svit,[154]

taj puk pojde stati, dvigši se,[155] u Egipt.
Gdi sta četarsta lit[156] i bi toko množan,
da nitkore sbro(j)it njega ne bi možan.
Egipski premožan kralj nima[157] jur mira,
da taj puk pobožan toko se razšira.
Ter ga tako stira rabotom parteći,
da on jur ponira od truda hodeći.
Zato se moleći vapiti k Bogu ja,[158]
Bog njega mileći,[159] Egiptu rane da.
Kada, da idu tja, Egipt jim dopusti,[160]
tad saržba Božja sta,[161] nevolja popusti.
Da jer se uzgrusti kralju od Egipta,
na njih ti pripusti, li da jih[162] pohita,
pohitav uplita, koko bude moći,
trudom brez izvita, u dne ter u noći.
Tad Bog svoje moći skazav, ki bižahu,
posla jim[163] pomoći, jere se bojahu.
Nakraj mora stahu, more se rastupi,
puk po suhu prahu naprida postupi.
Za njimi pristupi kralj svimi silami,
more ga obstupi i pokri vodami.
Zamisi s kolami ljudi,[164] konje, meče,
kopja s korugvami, nitkor ne uteče.
A kad puk proteče kroz Čarljeno more,
k pustinjam priteče od Sinajske gore:
voda ku ne more[165] od gorčine piti,
slatka bi i more svak je se[166] napiti.
Četardeset liti s nebes jim dažji[167] man,
kruh, kim se nasiti,[168] beruć ga svaki dan.
Na koju godi stran sobom obratiše,[169]
sela, grade i stan prez boja dobiše.
Jere se arviše[170] za nje vazdi Bog njih,

nigdar ne izgubiše, ner kad grih sape jih.
Kad bo bogov tujih[171] pri(j)aše ostaviv
Boga svoga, Bog svih podloži pod svoj
gnjiv.
Niki mart, niki živ u hlapstvo idiše,[172]
niki sve izgubiv plačan ostaniše.[173]
Opet jih varniše[174] Bog u parvo stan'je,
kada jih vidiše čineći[175] kajan'je.
Po njega smiljen'je[176] kralju Kanane(j)u
daše rasčinjen'je i još Jebuse(j)u,
i s njim Fereze(j)u, i Eteju[177] toje,
Eve(j)u i Amore(j)u kraljem[178] još tokoje.
Sva mista njih koje godir gdi imihu[179]
učinivši svoje, u miru živihu.[180]
Dobrosrićni bihu vazda der do vika,
dokol ne padihu u prezpravdja nika.[181]
Ni jošće velika svitlost,* obhode svit[182]
vrimena selika, svaršila vele lit,[183]
da je zaveden bit[184] puk ovi i živil
u strane tujih mist,[185] jer biše sagrišil.
Pak se je obratil k Bogu svom, i Bog njih[186]
jest jih oslobodil od uze protivnih.[187]
I u mistih ovih, povarnuv se, leže,[188]
ter u rukah svojih Jerosolim darže.
Sada, ki teg teže, mili gospodine,
jeda j(i)h grih steže, izuvij istine.[189]
Jer ako krivine ke jesu dilja kih
Bog se ne pomene[190] da jur pomože njih,
Pojdimo najti jih, komu su zgrišili,
Bog će pridati jih tudje tvojoj sili.[191]
Ako l' prevridili nisu svomu Bogu,
moć sa hitri dili njih ti ne premogu."[192]

Tako po razlogu besidi Akior,
da razlog pod nogu postavi nerazbor.
Jer vidit bi ukor ovo vezirom[193] svim,
čude se da opor može tko biti njim.
I razsarjeni tim jaše mislit[194] on čas,
da ga obvargu zlim, da ga zgube danas.
"Tko je", riše, "ov pas ki vo[195] mni da neće*
puk oni, zgledav nas, obratiti pleće?
I na gori steće[196] da će osiditi,
da će ne bižeće protivit nam smiti?[197]
Ki ni piš hoditi, ni na konju sidit,
ni se zna šćititi, ni meč u boj nosit.
Pojmo[198] jih zatirit ali jih poklati,
ako se budu rit. Tada će poznati
ča se je rugati,[199] hinbeni Akior,
kad i njim metati budemo s ovih gor.
I vas ž(i)dovski dvor vidit će da je bog
Nabukodonosor, ki (j)e toliko mog,
a ne Gog ni Magog."* Tako se sarjahu,[200]
tako žegući rog[201] na njega marmnjahu.
Piše ti na prahu i po salbun[202] si(j)e,*
ki se oholu bahu svit[203] dat usiluje.
Jer on ne slišuje nauk od istine,
ki se uzvišuje u slavi tašćine,
Pravdu pogarjuje, ljubi vuhavšćine.

---

1. 310. ***greduć*** - idući
2. 311. ***hituć*** - hiteći (hitno)
3. 312. ***vruć*** - željan
4. 314. ***nimav opor*** - nemavši (ne našavši) otpora

5. 315. ***gor angiskih*** - gora angijskih (u Svetom pismu: ***ad magnos montes Ange***)
6. 316. ***obhode*** - ophodeći
7. 317. ***onaj*** - ona
8. 319. ***nade*** - nadajući se
9. 321. ***skot*** - skotove
10. 322. ***pošadši*** - pošavši; ***varsi*** - vrsima
11. 323. ***poplini*** - oplijeni; ***ki*** - one koji (u Svetom pismu: ***omnes filios Tharsis***)
12. 324. ***još da se ne omarsi*** - i ne omrsivši se još (ne okusivši jela); ***zemlje Celine*** - u Svetom pismu: ***terrae Cellon***
13. 325. ***potar*** (od ***potarti***) - razbi
14. 326- 327. ***vodeć Asiri(j)u, posede konfine*** - ovo glasi u Svetom pismu: ***Cumque pertransisset fines Assyrioum*** (I budući prešao preko granica Asirije)
15. 328. ***parćiju*** - kao prćiju
16. 329. ***ki... grade*** - grade, ki; ***Siri(j)u*** - Siriji
17. 330. ***more*** - je mogao
18. 332. ***počan*** - počevši; ***od boka Cilici(j)e*** - u Svetom pismu: ***a sinistro Ciliciae***; ***dokom*** - dokle
19. 333. ***Jafeta široka mejaš*** - mejaš širokoga Jafeta (u Svetom pismu: ***usque ad fines Japhet***)
20. 334. ***Madi(j)ane*** - u Svetom pismu: ***filios Madian***
21. 335. u I. izdanju vjerojatno tiskarskom pogreškom ***porubif***
22. 336. ***svih onih*** - sve one; ***s meči i z bati*** - mačevima i topuzima
23. 337. ***jaše mu stat protiv*** - pokušaše mu se oprijeti; ***pridati*** - predati
24. 338. ***vrati*** - vrata; ***prišad*** - došavši; ***potarp*** - potrpjevši, postajavši
25. 339. ***prošahu sarp*** - bijahu zrela za žetvu
26. 340. ***čarp*** - mjesto črip, crijep, crepulja; ***sta*** - nasta
27. 341. ***ne bi utlin ni karp*** - jamačno znači: ne bijaše rupa ni krpa (što ne bi bilo crno na toj slici)
28. 344. ***umri*** - umrije; ***sebi*** - u sebi

29. 347. ***prikriv*** - prekrivši
30. 348. ***popust*** - spustivši
31. 349. ***šust*** - možda znači: žust(ar), brz
32. 350. ***liti*** - ljeti
33. 351. ***bori*** - bore
34. 354. ***vlas*** - vlast
35. 355. ***za glas*** - za glas o kretanju Olofernove sile
36. 356. ***posle*** - poslanike
37. 358. ***bit ne moguć sa nj*** - ne mogavši biti mu ravni
38. 359. ***riše*** - rekoše
39. 360. ***ne hti(j)*** - nemoj (tražiti)
40. 361. poredaj: ***ner da je tva*** (tvoja) ***sva zemlja, ka*** (koja) ***biše naša***
41. 363. ***t(j)a*** - ća, dalje; ***al*** - ili
42. 365. ***stvoriv*** - učinivši; ***kralj*** - tj. Nabukodonosor
43. 367. ***po sve liti*** - kroz svu godinu
44. 368. ***bud takoj*** - budi tako
45. 372. ***livadi*** - livade
46. 373. ***ta sva*** - to sve
47. 378. ***ne da jim*** - ne zatraži od njih
48. 379- 380. ***da ne bude prost nitkore od tada zakona*** - da se ne pokorava svak odsada zakonu
49. 382. ***luje*** - luđe; ***vidi li*** - vidje li
50. 382b. ***hotiše*** - hoćaše (naime Oloferne)
51. 383. ***mneć se*** - mnijuć da je
52. 384. ***potomtoga*** - potom, poslije
53. 385. ***mnoga*** - mnoge stvari; ***najmanjšim*** - najmanjim
54. 386. ***ga hajat neć*** - za nj hajati neće
55. 389. ***posteć*** - postojavši; ***čarvom*** - crvima
56. 391. ***kamen*** - od kamena, kamenit
57. 392. ***njegov konac*** - konac onoga

58. 394. ***da ovi li*** - ali ovaj
59. 396. ***u talik*** - u taoce; ***zauja*** i daljnje rime na ***-uja*** Jagić dopušta, ali on čita ***zavija*** itd., dok Marulićeva grafija dopušta jedno i drugo čitanje
60. 397. ***vojnikov*** - vojnike
61. 398. ***poduja*** - hvata (da se pokloni)
62. 400. ***gradov*** - gradova
63. 401. ***gredihu*** - iđahu; ***čine*** - čineći
64. 402. ***žge*** - žegući
65. 403. ***vojahu*** - vođahu
66. 405. ***dipli*** - diple
67. 406. ***zaparši*** - zaprvši, zatvorivši
68. 407. ***mnozim*** - mnogima; ***potarši*** - potrvši
69. 408. ***njih*** - njihovi; ***ni*** - nije
70. 409. poredaj - ***ner Nabukodonosor, koga se boje***
71. 410. ***dili*** - odijeli, pođe; ***gor*** - gora; ***sobalsku Siriju*** - u Sv. pismu - ***Siriam Sobal***
72. 411. ***gor*** - gore
73. 413. ***dopri Idumi(j)u*** - doprije do Idumije (***venit ad Idumaeos*** u Bibliji)
74. 414. ***Gabalsko... vladan'je*** - in terram Gabaa, veli Biblija; ***u tu daržavu*** - u toj zemlji
75. 415. ***pri(j)a*** - uze, osvoji
76. 416. ***sidi*** - sjeđaše (utabori se); ***sabran'je sve vojske čineći*** - sakupljajući svoju vojsku
77. 417. ***to stanj'e*** - tom stanju; ***steći*** - stojeći
78. 420. ***hojaše*** - hođaše (izlažaše); ***biše bil*** - bješe bio
79. 421. ***svih sil*** - svojih (njegovih) sila
80. 422. ***ne bi*** - ne bijaše; ***ril*** - borio, usprotivio
81. 424. ***Židove*** - Židovi
82. 426. ***došad*** - došavši
83. 428. ***ljudi*** - ljude; ***šad*** - pošavši
84. 429. ***der*** - sve donle; ***Hjerik*** - Jerihon; ***gor*** - gora

85. 430. ***niki*** - neki

86. 432. ***gradu*** - grad

87. 433. ***čekaje*** - čekajući

88. 434. ***knjigu*** - pismo

89. 435. ***imiše brigu*** - imaše brigu (dužnost)

90. 437. ***side*** - sjede

91. 443. ***sid*** - sijed; ***veliše*** - zapovijedaše

92. 446. ***popove*** - popovi; ***sva*** - svoja; ***odiše*** - odjenuše

93. 450. ***govore*** - govoreći

94. 453. poredaj: ***ter nas obaruj strahov*** (straha), ***ki nas sad more***

95. 454- 455. ***ovuj - kojuj*** - ovu - koju

96. 456. ***od tvojih ruk*** - tvojih rukâ; ***oblomi*** - neka slomi

97. 458. ***stan primisti*** - stanište premjesti

98. 460. ***misti*** - smješta, stavlja

99. 464. ***Jerosolime*** - Jerusalima

100. 465. ***ubran*** - obranu; ***obime*** - od glagola ***objati***

101. 466. ***mista nje*** - njezina mjesta (jer je u Marulića ***Jerosolima*** žen. roda); ***prime*** - od glag. ***prijati***; ***njeje*** - njezina

102. 467. ***ne dvi, ni tri*** - ne u dvije ni u tri; ***kupismo*** - skupismo

103. 468. ***to*** - toliko; ***od ko*** - otkako

104. 469b. ***Jer zaja(m)ši*** itd. - Jer uzevši u susjeda posuđe (zlatno i srebrno), odijeliše se od Egipta (o tom priča Biblija u Exodusu XI- XII); ***kakono koga*** - kao onaj čije

105. 470. ***izbavi*** - liši; ***sinak*** - sinova

106. 471. ***ter se ne zadavi*** - i da se zadavi (usmrti)

107. 474. ***vazam*** - uzevši, osvojivši

108. 475. ***ključi*** - od glag. ***ključiti***

109. 476. ***svakim*** - svakojakim; ***prida*** - preda

110. 479. ***lavov svih*** - lavove sve; ***sve*** - svoje

111. 480. ***neć*** - nećeš

112. 481. ***ta*** - taj

113. 482. poredaj: ***ti se poni*** (dakle) ***dostojaj*** (udostoj) ***shranit*** (sačuvati) ***nas***

114. 484. ***podlože*** - pokoravajući

115. 485. ***tolicih tugah*** - tolike tuge

116. 486. ***meči*** - mačâ; ***uzah*** - uzâ

117. 487. ***jacih rukah*** - jakih ruka

118. 488. ***po prahu*** - po suhom

119. 489. ***onih*** - one

120. 490. ***po tvom jošće strahu*** - k tomu strašeći se tebe

121. 495. ***s tobom ni*** - nije s tobom, tj. ne klanja se tebi

122. 497. ***p'je*** - pije; ***ji*** - jede

123. 498. ***stvoriti*** - učiniti

124. 500. ***udi*** - udima, tijelom

125. 503. ***trudi*** - trudu, nevolji

126. 504. ***tišući*** - tješeći; ***dim*** - velim

127. 509. ***vi(j)te*** - vidite

128. 510b. ***na goru*** - na gori; ***dvigniše*** - bi dignuo; ***jaše mu podaržati*** - podržaše mu

129. 513. ***došad na mistu tom*** - došavši u to mjesto (u Rafadim)

130. 516. ***sega*** (od ***saj***) - ovoga

131. 520. ***luženi*** - lugom (pepelom) posuti (u znak pokore)

132. 521. poredaj: ***proseći, da budu Bogom pohojeni*** (pohođeni)

133. 523. ***staz*** - staza

134. 524. ***vlas*** - vlast

135. 525. ***čudi se*** - začudi; ***zatoj*** - zato

136. 526. ***amonske vojvode*** - u Bibliji: ***duces Ammon***

137. 528. ***ki gradi*** - koji li gradovi; ***ka hitrost*** - koja (kakva im je) vještina

138. 529. ***mnogi li se plode*** - mnogo li ih ima

139. 530. ***im(i)ju*** - imaju; ***naju*** - nas

140. 534. ***rekši, zapini*** - rekavši; zapjeni

141. 535. ***namini zala*** - namijeni zla
142. 538. ***jih*** - od njih
143. 540. ***skulan di: "quitto"*** - učitelj kaže: tiho! (***quitto*** je starotalij. riječ, od glag. quitare = quietare)
144. 541. ***pojamši biča*** - zgrabivši bič
145. 542. ***glava od Amoniti*** - poglavica Amonićana
146. 544. ***hti(j) se dostojiti*** - dostoj se, blagoizvoli
147. 545. ***od togaj*** - o tom
148. 546. ***donesu*** - donesem, iznesem
149. 547. ***ni stvari ke ine*** - ni druge koje stvari; ***keno jesu*** - koje jesu, tj. koje su istinite
150. 549. ***pride*** - dođe
151. 551. ***čtovaše*** - štovahu
152. 552. ***u Karah*** - u Karahu (u Bibliji: ***in Charan***)
153. 553. ***jednoga kad jaše*** - u jednoga kad počeše
154. 554. ***glad mnogi ja vas svit*** - veliki glad zavlada svim svijetom
155. 555. ***pojde stati, dvigši se*** - digavši se, pođe stanovati
156. 556. ***sta četarsta lit*** - stanovaše četiri stotine godina
157. 558. ***nima*** - nemaše
158. 562. ***ja*** - stade
159. 563. ***milećí*** - budući da je ljubio
160. 564. poredaj: ***kada jim Egipt dopusti, da idu tja***
161. 565. ***sta*** - presta
162. 567. ***li da jih*** - eda ih
163. 570- 571. ***ki... jim*** - onima koji
164. 576. ***kolami*** - kolima; ***ljudi*** - ljude
165. 580. ***more*** - mogaše
166. 581. ***more svak je se*** - svak je se mogaše
167. 582. ***liti*** - godina; ***nebes*** - nebesa; ***dažji*** - daždaše
168. 583. ***nasiti*** - dodaj ***puk***

169. 584. ***sobom obratiše*** - pođoše

170. 586. ***arviše*** - rvaše

171. 588. ***bogov tujih*** - tuđe bogove

172. 590. ***niki mart*** - neki mrtav; ***idiše*** - iđaše (pođe)

173. 591. ***ostaniše*** - ostajaše (ostane)

174. 592. ***varniše*** - vraćaše (povrati)

175. 593. ***vidiše*** - viđaše (vidi); ***činećі*** - gdje čine

176. 594. ***Po njega smiljen'je*** - Njegovom milosti

177. 596. ***Eteju*** - u Bibliji: Hethaeum

178. 597. ***Eve(j)u*** - u Bibliji: Hovaeum; ***kraljem*** - kraljevina

179. 598. ***koje godir gdi imihu*** - gdje god koje imahu

180. 599. ***učinivši svoje*** - osvojivši; ***živihu*** - življahu

181. 601. ***padihu*** - padoše; ***nika*** - neka

182. 602. ***Ni jošće*** - Nije još; ***obhode svit*** - ophodeći (koje ophodi) svijet

183. 603. ***vrimena selika*** - tolika (za toliko) vremena; ***svaršila vele lit*** - svršila (bila se okrenula oko zemlje) mnogo godina

184. 604. ***bit*** je radi sroka umjesto ***bil***

185. 605. ***strane tujih mist*** - stranama tuđih mjesta (tuđim mjestima)

186. 606. ***njih*** - njihov (umjesto ***njegov***)

187. 607. ***jih*** - ih (umjesto ***ga***); ***protivnih*** - neprijatelja

188. 608. ***mistih ovih*** - mjesta ova; ***leže*** - prebivaju

189. 610- 611. poredaj: ***Sada, mili gospodine, izuvij*** (izvidi) ***istine*** (istinu), ***jeda j(i)h*** (da li one) ***ki teg teže*** (koji obrađuju zemlju, govor je o Židovima), ***grih steže*** (sapinje)

190. 613. ***se ne pomene*** - se ne sjeća (ne mari)

191. 614- 615. poredaj: ***Bog, komu su zgrišili, pridati će*** (predat će) ***jih tudje***

192. 617. ***sa htri dili*** - s hitrim djelima (s lukavstvom); ***premogu*** - neće premoći, nadvladati

193. 620. ***vidit bi*** - učini se; ***vezirom*** - vezirima

194. 622. ***jaše mislit*** - pomisliše

195. 624. ***vo*** - ovo (kao no prema ono)

196. 626. ***steće*** - stojeći

197. 627. poredaj: ***da će nam*** (se) ***smiti protivit ne bižeće*** (bježeći)

198. 630. ***pojmo*** - pođimo, hajdemo

199. 632. ***ča se je rugati*** - što znači rugati se

200. 636. ***sarjahu*** - srđahu

201. 637. ***žegući rog*** - dižući smrad, dražeći (Oloferna na Akiora)

202. 638. ***salbun*** - salbunu, pijesku

203. 639. ***svit*** - savjet

Marulićeve bilješke:

* 346 Prilika. Kad je zal oblak i fortuna, mornar se boji na moru, a težak na polju, svaki se zlu nadi(j)ući. Tako se svi jaše bojati videći fortunu sile Olofernje.

* 359 Tako govore jer se bojahu da jih ne pobi(j)e pridavši se.

* 382 Hotiše da adoravaju Nabukodonozora kako boga. Protiv toj oholiji ovdi pisac govori.

* 407 Pod hvojami koga godi stabla velika boge svoje čtovahu.

* 419 Misec dan sta totu, dokla se zbere vojska.

* 424 Jaše se bojati Židove.

* 438 Drom ali dru(m) zove se put općeni.

* 444 Bogu se jaše priporučati.

* 447 Cilici(j) harvacki se zove vrićišće.

* 450 Molitva puka jerosolimskoga.

* 461 Žartja: sacrificia.

* 469 Jer zaja(m)ši u susid sude i pratež diliše se od Egipta po riči Božjoj. Ki (j)e voljan jednomu vazeti, a drugomu dati. Kakono koga je sve ča je gdi.

* 510 Ovo je bilo kad gredihu od Egipta. Josue se s Amalekom bi(j)aše. Mojses na goru moleći staše. Kada dvigniše ruke, dobivaše puk njegov, kad jih spušćaše, dobivahu nepri(j)atelji. Jaše mu podaržati ruke ki s

njim bihu i tim dobiše Amaleka.

* 525 Oloferne se razsardi čuvši ali vidivši da se neće pridati strane israelske.

* 540 Prilika.

* 543 Govoren'je Akiora u ko(m) skazuje Holofernu stvari puka israelskoga.

* 602 Veliku svitlost zove sunce.

* 624 Pozlobiše Akiora ki pravo govoraše. Da Bog ga ne ostavi, budi da i on biše poganin, tada vojvoda od Amoniti.

* 636 Gog. Magog. Toj su imena židovska. Tako govore rugajući se.

* 638 Na prahu ča se upiše, smarsi se; a ča se po salbu(n)u si(j)e, ne nikne. Tako je zamani dobar svit ki se daje oholim ki neće slišati, kako ovi ne slišaše Akiora.

LIBRO TRETO

Da vazda pravednih[1] Bog jest obaroval,
i još po smarti njih vičnji njim život dal,
tako ti ni pušćal[2] Akior da zgine,
u nevoljah[3] upal zacića istine.
Veziri toj čine,[4] Oloferna gnjivu
pridaše vrućine, kako konju živu
kad teče po njivu,[5] kad mu dadu ostrog,*
popostrese grivu tere poljuti nog.[6]
Priskoči plot i stog i potok prikine,[7]
koliko je uzmog, teče, vrata rine.
Tako sobom hizne ovoga gardoba,
kad ju pouzdvigne vezirska hudoba.
Poni u toj doba Oloferne sardit,
jer vlada[8] njim zloba, tako ja govorit:*
"Ki si prorok da rit umiš, Akiore,
da narod taj odrit nam se sada more?
Uzdaje se u gore al u bogu nikom[9]
da njima pomore?[10] Hiniš nami u tom.
A sad da ti sobom iskusiš, jer[11] nitkor
zvat se more bogom, ner Nadukdonosor.
Kada mi vas njih[12] zbor obratimo pod mač,
zadit će naš kosor i tebe u rubo tač.[13]
Ča blidiš, ali plač ča t' lica zaliva,
ako tvoja pritač znaš da ni laživa?
Živit ćeš gdi živa ostane njih dobar:[14]

gdi li ona saspiva, saspit ćeš i ti zgar.
A da t' bude ta stvar, vedte[15] ga da side
u taj grad pod ki bar ma hoću da ide.
U ki kad unide tere zaskoči[16] rov,
činte da ne izide nitkore živ, ni ov."
Grad biše ovi nov, na gori si(j)aše,[17] *
oko njega obrov, Betuli(j)a se zvaše.
Grad taj uzdaržaše narod Simeona,
i njemu služaše polja strana ona.
Tamo moć siona pogna Akiorom,[18]
da smarti zakona tarpi[19] s gradskim zborom.
Dojdoše pod varho(m)[20] i tuj ga vezaše
nazad ruku s rukom k stablu ko tuj staše.
Jere im ne daše pojti priko meje,
ki s gore metaše[21] iz praće kamen'je.
Oni ga ondeje vezana pustiše,
ovi zgor tudeje sašad,[22] odrišiše
i k gradu odniše.* Pitaše grajani,
Zač mu učiniše toj Asiri(j)ani?
Od Betul(i)jani[23] dva poglaviti(j)a
bihu tada zvani Karme ter Ozi(j)a.[24]
Prid njimi izvi(j)a sve ča mu se steče,[25]
Akior,[26] da pri(j)a proplaka, pak reče:*
"Ovo se zareče Oloferne sardit,
da će sva na meče mesa vaša razdit.
I mene s vami ubit, na to me je zagnal.[27]
Bog daj da bi ta prit njemu na glavu pal.
Toj se je prisegal stvoriti vam sa mnom,
jerbo sam ja rekal: Bog vlada zemljorn tom,
i Bog vaš sam sobom da ima moć i vlas,[28]
u vrimenu ovom obarovati vas."
Kad sliša puk taj glas, Bogu se pokloni,

smakši beritu s vlas i suzami roni.[29]
Moleći da ukloni njih od pogibili,
kom karvavec oni mnozih[30] jur uhili.
"Ti se", riše, "smili, o Bože gospodstva,*
pozriv naši dili ki[31] su humiljenstva.
I onih oholstva, ki prite, pogledaj.
Rasap ter ubojstva odvrati i ne daj.
Ukaži da si haj[32] ufajućih u te,
ukaži da s' nehaj[33] ufajućih u se.
Smiri, molimo, nje[34] ki se uznašaju
silom svojom, a tve jakosti ne znaju.
Čuvaj, brani naju, jerebo si ti sam,
ki s' u gornjem raju slava ter dika nam."
To rekši i suzam ustaviv izvora,[35]
pričaše obistram[36] tišit Akiora*
Govore:[37] "On zgora ki gleda, stvoritelj
od svakoga stvora bit će t' obaritelj
i svih nas spasitelj tako da još onih
hoće bit raspitelj ki hlepe razsut svih.
I kada nas od njih Gospodin slobodi,[38]
dozov k tebi tvo(j)ih,[39] ter stoj s nami ovdi.
Toj ti budi godi,[40] da ki (j)e s nami Bog,
i tebe pohodi,[41] jer znaš da je svemog."
Tuj Akior nebog zlovoljan stojaše,
kakono niz oblog[42] u zemlju gledaše.
Ter riči slišaše, jur tvarje daržeće[43]
da u kom[44] ufaše, ostavit ga neće.
Jur sunce ničeće, nagnul[45] biše kola*
svitli obraz hteće[46] zamaknuti dola.
Istočnoga okola jur šćićaše stranu
noć,[47] dvižuć odzdola čarnokosu glavu.
Kadano poznanu Akiora cilost[48]

na svom zazva stanu[49] Ozi(j)eva milost,
jer znaše da blagost velika jest tomu,
s ljubavju prijat gost u koga je domu.[50]
Sazva još k ovomu i pope za bratstvo,[51]
da žežinu svomu pokripe mlohavstvo.[52]
Večeru i jistvo obilo napravi*
za stolom toj ljudstvo[53] više sebe stavi.
Ništar ne ostavi ča se čtu[54] pristoja,
da veće ljubavi skazati nastoja.
Toj i ovoj poja, ne sebi[55] hoteći,
jer se ne dostoja, da druzih[56] nudeći.
Svi Boga hvaleći, Akiora nukaje,[57]
Akiora tišeći, Akiora gledaje.[58]
Li njega svidaje[59] da se ne zlovolji
u Bogu uzdaje,[60] Bogu da se moli.
Sedeći za stoli,[61] oni se čtovahu,
obhode okoli sluge jim landahu.[62]
A druzi[63] služahu vino iz bokare,
čarljeno livahu u zlate pehare.
Ča peku, ča vare,[64] druzi ti nošahu
na čiste lopare:[65] jedno donošahu,
drugo odnošahu, svartaje[66] nogami,
dvorno pristupahu, segaje[67] rukami.
Visoko s svićami stahu kandaliri,
mnogimi zrakami odsivahu miri.
Ne biše tko sviri, ni z bukom govori,
ni smi(j)eć se ciri,[68] ni šale ki tvori.*
Svaki tiho z(b)ori: ča oni pomina,
ča ov odgovori, ča li sam namina.
Ona smart(n)a tmina, ku na vratoh vide,
od karvi, od plina, da k njim ne unide.[69]
Toj ovoj obide razlika besida,[70]

li na tom[71] izide da grada i zida.*
Ako Bog ne svida, na branicih vahtar
zaman bdi i sida, a na vratih vratar.
Zatoj imiše mar, ustav se na nogu,[72] *
da skupe puka bar u svu[73] sinagogu.
Ter se mole Bogu. Moliše ga svu noć,
u potribu mnogu[74] da jim pošlje pomoć.
Jer je[75] zdravje i moć i utočišće njih,
upalih u nemoć dilj straha p(r)otivnih.[76]
Od postilj[77] istočnih dviže glavu Titan,*
osini tmin noćnih da zarene[78] hitan.
Jur svital biše dan i vidiše sa gor,[79]
kimno tuj biše stan, vojske greduć uzgor.*
Kako prisičen bor na zemlju padoše,
na golu glavu zgor pepeo vargoše.
Moleći rekoše: "Bože, pomiluj nas,
jer evo dojdoše poterti nas danas.
Kako ti viš i znaš, skaži tvoje čudje,[80]
da puka tvoga vlas[81] ne pogine tudje."
Vazeše orudje i stine u skuti.[82]
Stupiše osudje gdi su tisknji[83] puti,
gdi su klanci kruti meu klesurami,[84]
da, stavši na ljuti,[85] meću se praćami.
A vojske stranami[86] varvljahu ka gradu,
blizu pod stinami okolom da padu.[87]
Potok niz livadu marmnjući teciše,[88]
pod borjem u hladu, bistar i čist biše.
Grana ga grediše vojena[89] po brigu,
ter vode nesiše tad gradu po sridu.[90]
Ovu da pristrigu, Oloferne reče,*
tako da napridu[91] ka gradu ne teče.
Da još nedaleče od grada stojahu

poduboke bleče gdi vodu čripahu
grajani ter pjahu, skrovito pohvate,[92]
jere se bojahu da jih ne uhvate.
Uz toj se navrate Amon i Madi(j)an[93]
šatoru prid vrate Olofernu izvan.
"Znaj", riše, "da on stan[94] ne uzda u ljude,
da u tuj gorsku stran na koj stražu bljude.
Da ti poni bude taj prez arvanje grad,
i grajan zloćude ne budu vridne[95] sad,
stav stražu, kano pad kon zdenac,[96] ne dade
vazimat vodu kad ki od njih napade.
Tim ti se pridade vas puk on od volje,[97]
ali se raspade[98] od toke nevolje.
Od tada jih kolje žaja kad ti veli[99]
odvratit u polje njih potok on veli."[100]
Slišav on ča želi, naredi[101] vojvode
kim moćno zapeli da čuvaju vode.
I sunce odhode dvadesetkrat pride* [102] ,[103]
li oni obhode i na zdencih side.[104]
Od tada unide u gradu[105] sušina,
z gusteran[106] izide jure i vlažina.
Od nikih dubina još vode imaše
ka žmulom cidina mirom se diljaše.[107]
Ništar manje znaše svak da sva ne bi svim
žeju, ka jih žgaše, ugasila tad njim.
Stopit ust ne bi čim, prisihat ja[108] jazik,
usne pucat, zatim bliditi vas človik.
Skupiv se puk velik, muži, žene, ditca,
tko star, tko mladolik, k Oziji se stica.
Svaki smina lica (sminost nevolja dav)
njemu oporica i tuži, prida nj stav.* [109]
"Bog", riše, "sud postav[110] meu tobom i nami,

u kolik trud pridav varže nas u plami.[111]
Ne hti(j) podvit rami da mirno govoriš[112]
pri ner nas žajami nevoljno umoriš.
Sad oto sam vidiš, veće ne moremo
ov grad u ki sidiš i ki u nj živemo.[113]
Sami sebe ćemo dat Asiri(j)anom
pri nere budemo martvi sa svim stanom.[114]
Evo smo pod članom jur toga vrimena,[115]
da želimo slanom[116] polahčat brimena.
Plače brižna žena i jure rada je,
da je povedena[117] z ditcom mruć od žaje.
I svim nam laglja je od meča smart vidit,[118]
ner se mučit zjaje,[119] a nimat ča popit.
Tad i uzu tarpit vele manji jest trud,
a Boga u svem hvalit i pravde njegov sud.
I ti poni odsud dati[120] grad i nas svih,
(pristani na taj blud) u ruke od sil tih.[121]
Stavmo se u volju njih,[122] ali će skratiti
nagla smart tug ovih,[123] al uza smaliti."
Toj rekši, cviliti u carkvu stojući[124]
i parste lomiti jaše[125] jadajući,
k Bogu vapijući: "Bože, sagrišismo,*
na zlo pristajući, nepravdu činismo!
Krivinu tvorismo i s otci našimi
zakon ne spunismo. Da ti, ki s' nad svimi,
milostiv ti primi na milost svih naju,
od ruk nas odnimi ki[126] tebe ne znaju.
Ki, priteć,[127] ne daju da te čtuje tvoj stvor:
Bog je sam, pravljaju, Nabukodonosor.
Ne daj nas pod njih hor, jer će reć narod zal,
gdi (j)e njih nebotvor, ča jih ni pomogal?"
U veliku pečal,[128] s plačnima očima

Ozi(j)a ustarhal staše meu njima,*
kako ki strašnima vitri zagonjen brod
meu vali mnogima vodi prik slanih vod.[129]
Svarta korablji hod ne kuda bi hotil,
da dajuć jidrom[130] god kud jih je duh zavil.
Li još se je usilil kokogod se oprit,
dokla je tamun cil, ne hteć o skolj udrit.
Simo-tamo pozrit ne staje[131] jer vidi
da mu se je borit s vitrom, s morem, s diždi.
Garbin hlopom hlidi a zvižju[132] konopi,
val rovući slidi, ter busa u popi.[133]
Sve nebo poklopi oblak s tmasta lica,
iz njega dižd kropi, mun'ja ga prosica.
Grom s triskom potica, strahotno tartnjući,
preda, pada nica mornar li jidrući.[134]
Tako t' se obzirući, Ozi(j)a predaše
pogibil vidući, da li još uzdaše.[135]
Zato govoraše, roneći suzami,[136]
tere jih toljaše simi besidami:[137] *
"Ne sobom, da vami,[138] bratjo, pečalan bih,
zato vazda s nami Bog hoće biti, rih.
I sada ja vas svih, ja životom mojim,
iskupil bih od tih nevolj i blagom svim.[139]
To bit ne more, vim. Da on ki stvori svit,
to vazda reći smim, pomoć nam more bit.
Zato nitkor zgubit ne hti(j)[140] čeljad i stan,
i sam sebe ubit. Počkajmo još pet dan.
Jeda s' odrene[141] van Bog saržbu tu od nas
ter svoj podstavi dlan uzdaržeć[142] ov puk vas.
Ako ne dojde spas ki mnju da će biti,[143]
ča ste rekli danas, hoćemo stvoriti[144] ."*

Hotiše starpiti svit ovi Ozi(j)e[145]
i jaše[146] moliti da jim Bog barži(j)e
pomoć svu podi(j)e i milo pohaja,[147]
da jih ne ubi(j)e nepri(j)atelj ni žaja.
Tada se nahaja[148] Judit u gradu tom,*
kano svih nadhaja lipostju, dobrotom.
Ka živit životom odluči prečisto,
poče imit od kom udovičtva misto.[149]
Mnozi (j)u zaisto vlastele[150] prosiše,
ona Bogu listo služiti želiše.
Skrovišće imiše gori pod slimena,[151]
gdi Boga zoviše[152] s rabom zatvorena.
Hotin'ja putena usteza[153] posteći,
strunami pletena vrićišća noseći.
Tege li težeći da ni[154] telu pokoj,
almuštva čineći skupšćini uboškoj.
Živine velik broj muž bo nje[155] ostavi
i blago mnogo njoj kad se s njom rastavi.
Da ona ne stavi u tom[156] sartce svoje,
ner ko ljube pravi, vikomnje kono je.[157]
Sva moć riči moje izreći ne umi t'
pobožje koko je, cić koga gardi[158] svit.
Prem ako mladih lit biše i lipa stvora,
da od kriposti cvit - hći biše Merara,
Ki zide[159] od stara roda Simeona,
brata Isakara tere Zabulona.
Muža imi[160] ona ki se zva Manases,
obslužeć[161] zakona ki jim da Mojses.
Ovogaj na poses,[162] gdi se žetva tvori,
kad Sirij tere Pes[163] najvećma uzgori,* [164]
moć toplin umori plamena vrućijih.[165]
Martva ga zatvori grob njega starijih.[166]

Misec šesti lit trih jur biše nastupil,*
da biše on živih[167] priminuvši pustil,
kada Judit sih dil potribu[168] videći,
ča je Ozi(j)a ril, kara uzročeći,[169]
Popom govoreći Kabru i Karmu dvim:[170] *
"Ku rič izusteći[171] Ozi(j)a reče svim,
da grad da[172] protivnim peti dan i petu noć,
ako nam protiv njim ne pošlje Bog pomoć?
Tko ste, da ćete moć Božju iskusiti,
ter svim vekšu nemoć, vekši gnjiv naditi?
Jer se razsarditi hoće tom ričju Bog,
pri ner se smiliti, ni dati nam odlog.
Vele dvigoste rog,[173] roke take upram
k Bogu, ki je svemog, da milost svu[174] da nam,
ter da tad pride sam pomoć puku semu,[175]
kada je drago vam, ne kad je god[176] njemu!
Milostan je u svemu, prošćen'je prosimo
od togaj[177] tere mu duše ponizimo.
S skrušen'jem molimo da po njega volju[178]
lahkost ućutimo, odbivši nevolju.
Da kako sad kolju oni nas ohol'jem,[179]
tako padu u polju našim humiljen'jem.
Jer izneviren'jem[180] ne ockvarnismo se.
Otac pr(i)stupljen'jem tuje boge prose,[181]
Koji grih podnose oni[182] tad u to dob*
tarpiše angose, glad, meče i porob.*
Da nam je nepodob primat ner onoga,
Abram, Isak, Jakob koga čtova Boga.[183]
Utišen'je toga čekajmo tarpljivo,
zla će nas ovoga zbavit milostivo.
Tere će rugljivo zbiti pod moć nižu[184]

svih,[185] nepri(j)aznivo ki se na nas dvižu.
A sad Božju hižu kino uzdaržite,[186]
k kim duše pribižu[187] da jih očistite.
Pristoji se, vite,[188] popovstvu vašemu,
da sartca kripite vi puku našemu.
Pomenak čine[189] mu od naših starijih;
jer Bog u ničemu zato nevolji jih.[190]
Da tim iskusi jih je li njih život prav
i je li vera u njih i s ufan'jem ljubav.
Abram u trudih stav i u skarbost mnogu,[191] *
kripak bi kako lav u služen'je Bogu.
Pečali nalogu Isak, Jakob nosit
skazaše da mogu,[192] a Bogu ne zgrišit.
Mojses tokoj čini t', i svaki ushaja,
ki hti[193] zlo pritarpit, da Bogu ugaja.
A puk, ki ne haja,[194] ner Boga da skusi,
saržba ga pohaja[195] i smart ga pokusi.
Zato da ne strusi nami pomarmnjan'je,
činte, ner da skljusi nisko ponižan'je.
Govore:[196] Karan'je Božje to jest manje,
ner naše zgrišan'je i naše poganje.
Bog nas bi(j)e hlanje[197] nere dosto(j)imo.
Sarčno na nas zvanje[198] da ga se bo(j)imo,
da grih ostavimo, da bolji bivamo,
a ne da zgubimo ča na svit[199] imamo."
Pošadši k njoj tamo i Ozi(j)a sliša[200]
tuj rič, ka ne samo da veće njim miša.[201]
Ništar manje niša visoko hvalu nje,
ka ničće ne sgriša ča biše istine se.[202]
Zajedno s popi ste, riše:[203] * "Sve su prave,
Judita, riči te ke s' rekla sad. Zdrave
da budu daržave i mi, moli za nas:

svetošći tve slave znane su po svit vas."[204]
Ona reče: "Danas ča sam rekla godi,
kako zna svaki nas od Boga da shodi.[205]
Tako po sej škodi[206] hoćete vidit stvar,
990 ku misal ma svodi, da ni ner Božji dar.
Sada imite var[207] višnjega moliti*
da ruku mu prostar,[208] rači to stvoriti.
Ostavte[209] hotiti znati misal moju,
na vratoh[210] siditi hoćete noć ovu.
995 A kada ja pojdu vanka s Abrom mojom,
dokla opet dojdu,[211] svi vi z družbom svojom
molte svetom molbom za nas otca Boga
s umiljenom pojom i s skrušen'ja mnoga."[212]
"Poj i Bog zla toga po te[213] oslobodi
1000 jur puka ovoga!"[214] Ozi(j)a tako di:*
"Z bogom poj i hodi i kuda godir greš,[215]
vazdi te pohodi, vazdi slavom ureš.[216]
I pri nere umreš, on čin da dila, ko
godir stvorit napreš, glas dvignut visoko
1005 i prostart široko po svitu da bude znan."[217]
Govoriv to toko, s popovi pojde van,
Misleći duboko, ostaviv nju na stan.[218]

---

1. 643. ***pravednih*** - pravedne
2. 645. ***ni pušćal*** - nije pustio
3. 646. ***nevoljah*** - nevolje
4. 647. ***čine*** - čineći

5. 649. ***njivu*** - njivi
6. 650. ***nog*** - noge
7. 651. ***priskoči*** - preskoči; ***prikine*** - presiječe (trčeći)
8. 656. ***vlada*** - vladaše
9. 659. ***uzdaje se*** - uzdajući se; ***bogu nikom*** - nekog boga
10. 660. ***pomore*** - pomogne
11. 661. ***jer*** - da
12. 663. ***vas njih*** - sav njihov
13. 664. ***rubo tač*** - nije jasna riječ, ali kako u Bibliji to mjesto glasi: ***gladius militiae meae transiet per latera tua***, to bi ona odgovarala biblijskoj ***latera*** = bok, prsi; možda bi trebalo čitati: ***rub otač*** (očev)
14. 667. ***gdi*** - ako; ***njih dobar*** - njihovo dobro, njihova vlast (inače imenica žen. roda ***dobar*** nije poznata)
15. 669. ***vedte*** - povedite
16. 671. ***zaskoči*** - preskoči
17. 673. ***si(j)aše*** - sjeđaše (ležaše)
18. 677. ***siona*** - silan; ***Akiorom*** - Akiora
19. 678. ***smarti zakona trpi*** - smrti zakon (kaznu) pretrpi
20. 679. ***varhom*** - vrh
21. 682. ***ki*** - oni koji; ***metaše*** - metahu, bacahu
22. 684. ***sašad*** - sišavši
23. 687. ***Betul(i)jani*** - Betulijana
24. 688. ***Karme ter Ozi(j)a*** - Ozias... et Charmi, u Svetom pismu
25. 689. ***steče*** - dogodi
26. 690. ***Akior*** prenesi na početak predašnjeg stiha
27. 693. ***na to*** - zatim; ***zagnal*** - zagnao (u ovaj grad)
28. 697. ***vlas*** - vlast
29. 700. ***smakši*** - smaknuvši (skinuvši); ***vlas*** - vlasâ; ***suzami roni*** - stane roniti suze
30. 702. ***kom karvavec oni*** - kojom onaj krvnik; ***mnozih*** - mnoge
31. 704. ***naši dili*** - naša djela; ***ki*** - koja

32. 707. ***si haj*** - haješ, staraš se za
33. 708. ***s' nehaj*** - ne haješ za
34. 709. ***nje*** - njih, one
35. 713. ***izvora*** - izvor
36. 714. ***obistram*** (zbog rime umjesto ***obistran***) - s obje strane
37. 715. ***govore*** - govoreći
38. 719. ***slobodi*** - oslobodi
39. 720. ***k tebi tvo(j)ih*** - k sebi svoje
40. 721. ***toj bi budi godi*** - to neka ti bude drago (znati)
41. 722. ***pohodi*** - pohodit će
42. 724. ***oblog*** - možda zbog rime umjesto ***oblok,*** prozor
43. 725. ***tvarje daržeće*** - tvrđe držeći
44. 726. ***u kom*** - u koga
45. 727. ***ničeće*** - zapadajući; ***nagnul*** - nagnulo
46. 728. ***hteće*** - hoteći
47. 729-730. poredaj: ***noć jur šćićaše*** (štićaše) ***stranu istočnoga okola*** (istočnu stranu zemlje)
48. 731. ***Akiora cilost*** - Akiorovo poštenje = poštenoga Akiora
49. 732. ***na svom... stanu*** - u svoj... stan
50. 733-734. poredaj: ***da jest tomu velika blagost*** (milost od Božje strane)***, u domu koga*** (u čijem domu) ***je gost s ljubavju prijat*** (primljen)
51. 735. ***pope za bratstvo*** - popove za društvo
52. 736. shvati: ***da svoje mlohavstvo od žežina*** (posta) ***pokripe***
53. 738. ***toj ljudstvo*** - te ljude
54. 739. ***ostavi*** - izostavi; ***čtu*** (3. padež od ***čat***) - časti, čašćenju
55. 741. ***toj i ovoj poja*** - ovo i ono uzimaše; ***sebi*** - za sebe
56. 742. ***jer se ne dostoja*** - jer se nije držao dostojnim; ***druzih*** - druge
57. 743. ***nukaje*** - nukajući (hrabreći)
58. 744. ***gledaje*** - gledajući
59. 745. ***svidaje*** - pazeći, oko njega baveći se

60. 746. ***uzdaje*** - uzdajući se
61. 747. ***stoli*** - stolovima
62. 748. poredaj: ***sluge jim landahu*** (dijeljahu) ***obhode*** (obilazeći) ***okoli***
63. 749. ***druzi*** - drugi
64. 751. ***Ča peku, ča vare*** - ono što su pekli i varili
65. 752. ***čiste lopare*** - čistim loparima (tanjurima)
66. 753. ***svartaje*** - svrćući, vrteći
67. 754. ***segaje*** - sežući, pružajući
68. 758. ***ni smi(j)eć se ciri*** - niti ko se ceri smijući se
69. 761-762. poredaj: ***da k njim ne unide ona smart(n)a tmina od karvi, od plina, ku na vratoh*** (vratima) ***vide***
70. 763. ***Toj ovoj obide*** itd. - Ovo i ono obiđe (tj. ovoga i onoga se dodirnu) različit razgovor
71. 764. ***na tom*** - na to
72. 767. ***Zatoj*** - zato; ***nogu*** - noge
73. 768. ***svu*** - svoju
74. 770. ***potribu mnogu*** - velikoj potrebi (nevolji)
75. 771. ***jer je*** - jer je on (tj. Bog)
76. 772. ***upalih*** - koji su upali; ***p(r)otivnih*** - (od) neprijatelja
77. 773. ***postilj*** - postelja
78. 774. ***osini tmin noćnih*** - sjene noćnih tmina; ***zarene*** - od zagnati
79. 775. ***gor*** - gorâ
80. 781. ***čudje*** - čudo (radi sroka)
81. 782. ***vlas*** - vlast
82. 783. ***skuti*** - skut
83. 784. ***osudje*** (prema ***saj*** = ovaj) - ovuda ili s ove strane; ***tisknji*** - tješnji
84. 785. ***klesurami*** je možda tiskarska pogreška mjesto ***klisurami***
85. 786. ***na ljuti*** - na ljut, liticu
86. 787. ***stranami*** - uza strane
87. 788. da bi došli idući naokolo do pod stijene (Biblija: ***Holofernes, dum circuit per gyrum***)

88. 789. ***teciše*** - tecijaše

89. 791. ***grana ga grediše vojena*** - jedna njegova grana (rukav) iđaše vođena (bila je svedena)

90. 792. ***nesiše*** - nošaše; ***gradu po sridu*** - posred grada

91. 794. ***napridu*** - mjesto ***naprida***

92. 797. ***pohvate*** - zahvatajući

93. 799. ***Uz toj*** - Uza to (tad); ***navrate se*** - skrenuše; ***Amon i Madi(j)an*** - u Bibliji: ***Ammon et Moab***

94. 801. ***on stan*** - onaj grad

95. 804. ***grajan*** - građanâ; ***vridne*** - vrijedne, uspješne

96. 805. ***pad kon zdenac*** - padnuvši (postavivši se) kod zdenaca

97. 807. ***Tim ti se pridade*** - Time (tako) će ti se predati; ***od volje*** - od svoje volje, sam

98. 808. ***ali se raspade*** - ili će se raspasti (izginuti)

99. 809. ***kolje*** - mori; ***kad ti veli*** - otkad ti zapovjedi

100. 810. ***odvratit*** - da se odvrati; ***njih*** - njihov; ***on veli*** - onaj veliki

101. 811. ***ča želi*** - što je sam želio; ***naredi*** - odredi

102. 813b. ***zlo stati žajom*** - stradati od žeđe

103. 813. ***odhode*** - othodeći; ***pride*** - dođe

104. 814. ***side*** - sjede

105. 815. ***u gradu*** - u grad

106. 816. ***z gusteran*** - iz cisterna

107. 818. koja se cjedina (voda što se cijedi) dijelila čašom na mjeru

108. 821. ***ust*** - usta; ***ja*** - poče

109. 826b. ***dati*** - predati

110. 827. ***sud postav*** - neka postavi sud (neka sudi)

111. 828. što si nas, zadav nam toliku muku, vrgao u plamen

112. 829. ***ne hti*** itd. - nemoj izmaknuti (ramena) da pregovaraš o miru

113. 831-832. ***veće ne moremo*** (trpjeti mi što sačinjavamo) ***ov grad, u ki*** (u kojem) ***sidiš*** (sjediš = stojiš) ***i ki u nj*** (ti i mi koji u njemu) ***živemo***

114. 834. ***stanom*** - gradom

115. 835. ***pod članom vrimena*** (prema latinskom ***in articulo temporis***) - u teškom, presudnom času

116. 836. ***slanom*** - slanom vodom

117. 838. ***da je povedena*** - da bude povedena (u ropstvo)

118. 839. ***laglja je... vidit*** - lakša se čini

119. 840. ***zjaje*** - zjajući, zijevajući

120. 843. ***odsud dati*** - odluči predati

121. 844. ***od sil tih*** - tih sila

122. 845. ***stavmo se u volju njih*** - predajmo se njima na milost i nemilost

123. 846. ***tug ovih*** - tuge ove

124. 847. ***u carkvu stojući*** - u crkvi stojeći

125. 848. ***jaše*** - stadoše

126. 854. ***ruk*** - rukâ; ***ki*** - onih koji

127. 855. ***priteć*** - prijeteći

128. 859. ***u veliku pečal*** - u velikoj pečali (tuzi)

129. 861-862. poredaj: ***kako ki*** (kao onaj koji) ***vodi prik slanih vod*** (preko mora) ***brod strašnima vitri*** (strašnim vjetrovima) ***zagonjen meu vali mnogima***

130. 864. ***jidrom*** - jedrima

131. 867. ***staje*** - prestaje

132. 869. ***zvižju*** - zviždе

133. 870. ***rovući*** (od ***ruti***) - bučeći; ***popi*** - popu, krmu

134. 874. ***jidrući*** - jedreći

135. 876. ***vidući*** - videći; ***uzdaše*** - pouzdavaše se

136. 877. ***suzami*** - suze

137. 878. ***simi besidami*** - ovim riječima

138. 879. ***Ne sobom, da vami*** - ne radi sebe, nego radi vas

139. 881-882. poredaj: ***i sada bih ja vas svih*** (sve) ***iskupil od tih nevolj životom mojim i blagom svim***

140. 885. ***zgubit ne hti(j)*** - neka ne pogubi

141. 887. ***odrene*** prezent od glag. ***odagnati***

142. 888. ***uzdaržeć*** - da uzdrži (na svojem dlanu)

143. 889. ***mnju*** - mislim; ***biti*** - doći

144. 890. ***stvoriti*** - učiniti

145. 891. Hotješe podnijeti (poslušati taj Ozijin savjet)

146. 892. ***jaše*** - stadoše

147. 893. ***pohaja*** - pohodi

148. 895. ***nahaja*** - nalažaše

149. 898. poredaj: ***od kom*** (radi sroka mjesto ***odkol***, otkako) ***poče imit udovičtva misto*** (otkad je ostala udovica)

150. 899. ***vlastele*** - vlastela

151. 901. ***imiše*** - imaše; ***pod slimena*** - pod sljemenom, pod krovom

152. 902. ***zoviše*** - zvaše

153. 903. ***usteza*** - ustezaše, susprezaše

154. 905. ***tege li težeći*** - ili radeći; ***ni*** - ne bude

155. 907. ***nje*** - njezin

156. 909. ***u tom*** - u to

157. 910. ***ko*** - koje; ***pravi*** - pravedni, ***vikomnje kono je*** - koje je vječno

158. 912. ***gardi*** - pogrdi (prezre)

159. 915. ***zide*** - izađe

160. 917. ***imi*** - imaše

161. 918. ***obslužeć*** - koji su (svi) vršili zakon

162. 919. ***na poses*** - (prema tal. ***possesso***) na imanju

163. 920. ***Pes*** - Pas (zbog rime), zviježđe

164. 920b. ***krisi*** - krijesi, vrućina (pasji dani)

165. 921. poredaj - ***umori*** (dodaj: ***ovogaj*** iz stiha 919) ***moć plamena vrućijih*** (radi sroka mjesto: ***vrućih***) ***toplin*** (toplina)

166. 922. ***njega starijih*** - njegovih starijih

167. 924. ***živih*** - žive (svijet)

168. 925. ***sih dil potribu*** - tih (od ***saj***) djela potrebu (nezgodnost onoga što su htjeli Židovi učiniti po Ozijinu savjetu)

169. 926. ***ril*** - rekao; ***kara uzročeći*** - da je uzrokom (tj. da zaslužuje) ukoru

170. 927. govoreći (reče) dvjema popovima, Kabru i Karmu (Chabri et Charmi, u Bibliji)

171. 928. ***izusteći*** - izustivši

172. 929. ***da grad da*** - da će grad dati (predati)

173. 935. ***dvigoste rog*** - podigoste glavu (ponijeli ste se); ***upram*** (od glag. ***upramiti***) - upravivši

174. 936. ***svu*** - svoju

175. 937. ***pride*** - dođe; ***semu*** - ovomu (od ***saj***)

176. 938. ***god*** - drago

177. 940. ***od togaj*** - toga (ovisno o ***prošćen'je***)

178. 941. ***po njega volju*** - njegovom voljom

179. 943. poredaj: ***da*** (onako) ***kako nas oni sad kolju ohol'jem***

180. 945. ***izneviren'jem*** - nevjerom

181. 946. ***otac pr(i)stupljen'jem*** - prestupkom otaca; ***tuje*** - tuđe; ***prose*** - proseći (tražeći); ovaj sadržaj je u Bibliji izrečen ovako: ***Quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum, et adoraverunt deos alienos***

182. 947. ***Koji grih podnose oni*** - podnoseći oni taj grijeh (posljedice toga grijeha)

183. 950. poredaj: ***Boga, koga čtova Abram, Isak, Jakob***

184. 953. ***nižu*** - manju

185. 954. ***svih*** - sve one

186. 955. ***Božju hižu ki no uzdaržite*** - svećenici

187. 956. ***k kim*** - ka kojima; ***približu*** - utječu se

188. 957. ***vite*** - znajte

189. 959. ***čine*** - čineći

190. 960. ***u ničemu zato nevolji jih*** - zato ih u nečemu mučaše

191. 963. ***stav*** - stojeći; ***skarbost mnogu*** - mnogim brigama

192. 965-966. poredaj: ***Isak, Jakob skazaše da mogu nosit nalogu pečali***

193. 968. ***hti*** - htjede

194. 969. ***haja*** - hajaše

195. 970. ***pohaja*** - pohodi

196. 973. ***govore*** - govoreći

197. 975. ***hlanje*** - umjesto ***lahnje*** tj. lakše (manje)

198. 976. ***zvanje*** (jamačno prilog sadašnji od zvanjati, zvoniti, udarati) - udara, opominje

199. 978. ***na svit*** - na svijetu

200. 979. ***sliša*** - slušaše

201. 980. ***miša*** - miješaše, zbunjivaše

202. 982. ***sgriša*** - reče krivo, ***istine se*** - od te istine

203. 983. ***s popi ste, riše*** - s popovima stojeći, rekoše (reče)

204. 986. ***svit vas*** - svemu svijetu

205. 988. ***shodi*** - ishodi

206. 989. ***sej*** - ovoj (od ***saj***); ***po sej škodi*** - poslije ove nevolje

207. 991. ***imite var*** - imajte pomnju, brinite se

208. 992. ***prostar*** - prostrvši

209. 993. ***ostavte*** - nemojte

210. 994. ***vratoh*** - vratima

211. 995-996. ***pojdu*** ... ***dojdu*** - pođem ... dođem

212. 998. ***i s skrušen'ja mnoga*** - radi sroka mjesto: ***i skrušen'jem mnogim***

213. 999. ***Poj*** - Pođi; ***po te*** - po tebi

214. 1000. ***puka ovoga*** - ovaj puk

215. 1001. ***greš*** - pođeš

216. 1002. ***ureš,*** tj. ***ureši*** - neka te resi

217. 1003-1005. poredaj: ***on čin*** (neka učini), ***da glas dila*** (djela), ***ko godir stvorit*** (učiniti) ***napreš, visoko dvignut i široko prostart bude znan po svitu***

218. 1007. ***na stan*** - u (njezinu) stanu

Marulićeve bilješke:

* 649 Prilika.

* 656 Govori Oloferne Akioru.
* 673 Betuli(j)a, grad ki najpri podstupi došad u zemlju židovsku. Simon je bio jedan od sinov Jakoba koga kolino daržaše Betuli(j)u.
* 685 Dovedoše Akiora u Betuli(j)u.
* 690 Govoren'je Akiora Betuli(j)anom.
* 703 Molitva Betuli(j)ani Bogu.
* 714 Tiše Akiora.
* 727 Jur bi večer. I tad Ozi(j)a zva Akiora i pope na večeru.
* 737 Uči se ovdi kako imaš gosta počtovati.
* 758 Ne biše bo vrime toga.
* 764 Ps(alam). Nisi dominus custodierit civitate(m), frustra vigila(n)t, qui costudiunt eam.
* 767 Imiše mar: imiše pomnju.
* 773 Isteče sunce. Titan to je ime sunca ko je mnozimi imeni zvano od starih poet.
* 776 Ki na gori stražu činjahu, vidiše gredući vojske i jaše Boga moliti.
* 793 Oloferne odvrati vodu Betuli(j)anom. Studence, ki bihu pod grado(m), čini čuvati.
* 813 Odkol izvan nimaše vode do dvadeset da(n), jaše zlo stati žajom.
* 826 Tuže na Ozi(j)u da se ne hti do parve dati.
* 849 Bogu se mole grih svoj spovidajući.
* 860 Ozi(j)a bi pečala(n) čuvši da će se pridati. Da li još imaše ufan'je u Bogu.
* 878 Prilika. Odgovor Ozij(e) grajanom ki se hotihu pridati.
* 890 Do pet da(n) staviše rok. Ako jim dotla Bog ne pošlje pomoć, da se pridadu.
* 895 Judith.
* 920 Sirij i Pas zovu se zvizde nike ke' ističu kad su najveći krisi.
* 923 Jur bihu tri lita i šest miseci da biše obudovila Judita.
* 927 Judita kara ih cić roka toga od pet dan.
* 947 Jer zavedeni biše u Babiloniju.
* 948 Angose: nevolje.

* 963 Popo(m) govori: Abram, Isak, Jakob.
* 983 Ozi(j)a s popi pohvališe karan'je Juditino.
* 991 Judita da jim red da za nju mole i su noć propuste vanka grada.
* 1000 Blagosloviv (j)u, od nje se diliše.

LIBRO ČETVARTO

Oni odašadši,[1] Judit u komori
svojoj tad pošadši,[2] dviže ruke gori.
Ter tako govori lugom potrusivši
svu glavu odzgori, kip vrićom odivši:*[3]
"Bože, ki stvorivši svaka, obladaš[4] svim,
i sve naredivši, zakon si dal tvojim.
Dal si otcem mo(j)im meč kim odvratiše
rugo i silu onim ki silu činiše.
Ki ovašćiniše*[5] sestru njih, u zlo jih[6]
tišće, i vidiše žen i hćeri svojih[7]
od sebe razsto(j)ih,[8] blago razdiljeno
u ruke slug[9] tvo(j)ih, tobom dopušćeno.
Tebe humiljeno, Gospodine, molju,[10]
pogledaj smiljeno na našu nevolju.
Odpusti[11] zlu volju i rabi Juditi
pomozi, ka volju tvu želim spuniti.[12]
Rači se smiliti, milostiv bo jesi,
sve mož učiniti, zla od nas odnesi.
Desnom tvojom stresi asirske sile sad,
u zgibil zanesi, kako egipske tad
Tirahu puk tvoj kad[13] s oružjem tekući
i svaki, karvi rad, naglo napirući.[14]
Ter se uzdajući u kola, u konje,
u silu, li mnjući, tudje potarti nje.[15]
Da sa strane gornje pozrivši tva milost,

u prezdan'je donje pade njih oholost.
Pomanjka jim jakost, nitkor se ne varnu,
ne osta jih ni kost, svih voda pogarnu.*
Tako da posarnu ovi, moj Bože, čin
ki misle da zgarnu sada nas s ovih stin.[16]
Ti jur njimi privin,[17] kolik je, da znaju,
u njih uzdan'ju hin ki[18] u se uzdaju.
Ki se uznišaju kopji[19] ter strilami,
šćiti kih višaju o vratu prik rami.[20]
I britci[21] sabljami i konji barzimi,
mnogimi silami i ljudmi hrabrimi.
Ne znajuć nad svimi da si Gospodin ti,
da s' pomoć pravimi,[22] ne tome ki prav ni.
Poni ki vo svih ji, nigdare karvi sit,
ti silu njega hti(j) silom tvojom slomit.[23]
Ki tempal razorit jest se zahvalio.[24]
Sveta tva[25] ockvarnit ka s' ti posvetio.
Krov* ki (j)e sad cio, stukši ga razvrići,[26]
mečem svo(j)ih sio oltar tvoj prisići.[27]
Ti učin odsići njegove gardosti
mečem kim posići priti tve svetosti.
Pridaj mu sliposti, neka ga zadi(j)u[28]
mrižom me liposti i zamkom oči(j)u.
Kad s njima uzbesi(j)u,[29] da riči jazika
moga se zabi(j)u u sartce človika.
I ljubav velika smami ga tudi(j)e,
tako da dovika ne znat bude gdi (j)e.
Čini u mni[30] smin'je, sartce da su tvardi
i stanoviti(j)e da njega pogardi.
A da ga rastvardi skoro desna ovaj
i sasvim ogardi, kripost joj ti podaj.
Takova stvar i taj po tebi stvorena[31]

biti će po vas kraj[32] slava tvoga imena.
Ako jedna žena ubi(j)e muža, kim
sad je pristrašena zemlja s narodom svim.
Ni jakost tvoja, vim, u mnoštvo nikih ljud',[33]
ni oružja ni s tim u barzih konji trud.[34]
Da u volje tvoje sud,[35] kim si vazda nižil
svaku oholu ćud, humiljenu višil.
Vazda s' milostiv bil i tisih molitav[36]
vazda si uslišil. Ti sada uslišav
rabu tvoju, postav rič u ustih mojih,[37]
u sartcu razum prav, moć u rukah ovih.[38]
Hiža svetinj tvo(j)ih vavik sveta da je
i u narodih svih da te svak poznaje.
Svak te spovidaje,[39] reče: "Ovo je Bog
koga vlast svuda je i ki (j)e sam svemog."
Takoj se ona pomog[40] svetimi molbami,
prostrav kolina nog, dviže gori rami.[41]
I sašad[42] skalami, Abru svoju dozva
ka, jer pod svitami spaše,[43] jedva se ozva.
Ona ju ne psova da reče: "Opravi se
i pojti van krova sa mnom sad spravi se."*
Toj rekši, izvi se iz vriće[44] i vodom
po puti umi se i namaza vonjom.
Splete glavu kosom, vitice postavi,*
kontuš s urehom svom vazam[45] na se stavi.
S ošvom ruke spravi, uši s ušerezmi,
na nogah napravi čizmice s podvezmi.
S urehami tezmi, ča mi (j)e viditi,[46]
dostojna bi s knezmi na sagu siditi.
I jošće hoditi na pir s kraljicami
i čtovana biti meu banicami.
Zlatimi žicami sjahu se poplitci,

a trepetljicami zvonjahu uvitci.
Stahu zlati cvitci po svioni[47] sviti,
razlici, ne ritci[48] po skutih pirliti.
Svitlo čarljeniti ja[49] rubin na parstih,
cafir se modriti, bilit na rukavih
biser i na bustih, i sve od zlatih plas
sjati se na bedrih prehitro kovan pas.
Velik urehe glas da liposti veći,*
ka biše kako klas iz trave resteći,[50]
al kami, ki steći u zlato,[51] zlatu da,
izvarsno svitleći da zlato većma sja.
Tako t' ona prida uresi[52] krasosti*
poveće ner pri(j)a od njeje[53] liposti.
I to ne bi dosti, kako pismo[54] pravi,
Bog njeje svitlosti[55] uljudstva pristavi.
Jer te take spravi ne bihu od bludi,[56]
da svete ljubavi i pravdenih ćudi.[57]
Zato joj posudi da tko ju ugleda,
svak joj se počudi i za njom pogleda.
Poni kad se z(g)leda spravna jur kako pir,
pripravi obeda: kruh, uli, pargu, sir.
I vinca malo mir u miščić, pak zamak[58]
u dvanjkah vas taj žir, Abri bi naramak.
Toj ti na ramo ustak, Abra prida[59] stupi
i Judit nju potak,[60] za njom ti postupi.
Kada jur nastupi na gradne zaklopi,[61]
zastaše u skupi Ozi(j)u sa popi.[62]
Vratar vrat[63] odklop(i), svi se ustupiše:
one steruć stopi,[64] naprid postupiše.
Tad se usčudiše svi, vidiv Juditu,
toko lipa biše i u takovu svitu.[65]
Liplja, mnju, na svitu ni bila ku[66] kralj svet* [67]

vidiv u pohitu dvimi grisi bi spet.[68] *
Al ona, kuno žet ljubavju vze[69] Sikem,* [70]
s česa razsut i klet osta s njim grad Salem.
Al ku[71] vidiv ognjem jur studena starost
užga se dviju prem,[72] kim sva laž da žalost.* [73]

Ali kuno hitrost Amona prihini,
ki meča ne bi prost dilj sile ku čini* [74] .[75]
Al ke toko scini Asuer uljudstvo,[76] *
da na njoj zamimi kraljice oholstvo.
Al cić ke obilstvo od filistinskih njiv
požga, pustiv mnoštvo lisic, Sansonov gnjiv[77] .*
Al ona koj odkriv otajstva istinu
i u krilo se uviv, izgubi jačinu.* [78]
Da ovih krivinu, u kih jest,[79] odkladam,
lipost, ne rič inu,[80] Juditi prikladam.
Koj[81] jošće nakladam, ako ni laž i hin,
kupeći ča skladam od poetskih tašćin.[82]
Mnju, ti bi Apolo lin tirati Dafnu bil,[83]
tad kon tesalskih stin ovu da bi[84] vidil.* [85]
Siringu bi[86] odpustil sin Merkuri(j)ev Pan,
ugledal da bi bil ovu gredući van.* [87]
Po Cinte gore stran[88] kakono lovljaše
Diana luk napan, taka se vi(j)aše.[89] *
Kada se boraše za z Di(j)anirom stat
Herkules,[90] koj mnjaše da par neće postat.[91]
Kip, obraz tere vrat ove zgledal da bi
vargal bi se navrat, al se boril ne bi.* [92]
Ča veće dim tebi? Paris taku ženu
imil da bi sebi, pustil bi[93] Helenu,
ku Garci odvedenu, jer opet nimaše,[94]

Troju podsedenu deset lit arvaše.*
Ako poni staše zamamljeni, ove
kad lice sgledaše, s Ozi(j)om popove,[95]
ne čudo, jer slove koga moć, Bog[96] tadi
nje gizde takove[97] lipostju obnadi.
Nitkor ju ne zadi ni ričju ni stvarju,[98]
i stupiv nazadi, da projde, pušćav[99] ju
rekoše:* "Možav[100] ju, Bože otac naših,
oda zla izbav[101] ju i od tih sil strašnih.
Misal nje kriposnih dili[102] ti napuni
i milost daj da njih svaršeno ispuni.
Da glas nje pripuni i zemlju i kamen,
sama se ukruni sa svetimi. Amen."
Jur sunčeni plamen, vodeći s sobom dan,*
od zvizd jasnih zlamen taćaše, grede van.[103]
Bižeć na nižnji stan noć s čarnimi koli,[104]
nošaše donjim san, ako su ki doli.[105]
Kad ljudi oholi ki stražu bljudoše,
obhode[106] okoli Juditu sritoše.
Sliša(t)[107] ju zajdoše: "Od kud greš i kamo?
Ča[108] t' jime?", rekoše. "Pravi nam da znamo."
Ona reče: "Ovamo od Betuli(j)e sam
i put je moj tamo k vašim poglavicam.
Ostaviv grad i hram, s životom bižim tja,
jer će se dati vam. Judit se zovu[109] ja.
A da sa mnom sada ova druga verna
ne ostane zada sasvima čemerna.
Doprit[110] Oloferna ne brante mi, molim,
vlast njega nesmerna da pozna ča kolim.*
Reći će: Toj volim. Jer mu ću skazati
ča[111] će bit oholim i kako će jati

ov grad, a nimat(i) škodu ni trud velik,
tako da s te rati ne zgine ni človik."
Ne bi ti ner tolik[112] tada govor njeje.
Oni hip nikolik postaše glede je.[113]
Čude[114] se od kude je stvoren'je, od kega
sve od svita meje[115] nimaju lipljega.
Pak rekoše: "S tvega premudra i smina
činjen'ja od svega biti će t' načina,
ku želiš, ne ina. Toj on čas ućutiš,[116]
ki prid gospodina našega postupiš.
Dobro ne izustiš[117] da će ti sve dati,
ča godir obljubiš i budeš pitati.
Jer će dostojati ti razum, ta lipost,
da bude imati svaku čast i milost."
Govore toj, linost s njom pojti nimiše,[118]
gledaje nje[119] svitlost svi se zamamiše.
Kud se obratiše, hode[120] meu vojskom,
svim oči zaniše,[121] svaki zarča za njom.
Greduć uprav stazom, dojdoše k šatoru,
i on ju prid sobom[122] zazva u komoru.*
Ki polje i goru množtvom svo(j)ih sio,[123]
kako ti govoru,[124] biše pokrilio.
Kad ju je vidio, s parvoga pozora
ranu je ućutio ljubvena umora.
Staše kako gora, sobom ne krećuć(i),
oči ne zatvora, k njoj jih upirući.*
Tako sta[125] tarnući serifski gospodin,
Medusu kažući[126] njemu Dana(j)e sin.*[127]
Pod šator u osin ki stahu knezove,[128]
svi se okolo sklin, gledaše[129] obraz ove.
I riše: "Takove ako se tuj goje,
podstupmo gradove i ki u njih[130] stoje.

Arvanje i boje ni triba odnimit,
grade, horu toje dokol budemo imit.[131]
A tko se neće bit i vazda u svaki boj
dobrovoljno hodit zacić tacih gospoj?"[132]
Ona ti meu toj prid Oloferna stav,[133]
sideća na pristoj, pisan[134] vas kako pav.
Jer ga tkalac otkav, komu ne biše par
u asirsku daržav,[135] biše jimio mar
nastrikat cvitja bar svilami razlici[136]
i zlatom i još zgur dragimi kamici.
Tuj poni u lici[137] pozriv ga Judita,
pade k zemlji nici vele uhilita.*
Poklon hitra svita biše, kim ga (d)vori.[138]
On se rukom hita i reče: "Stan gori!"
Paka joj govori:* "Budi dobrovoljna.
Bit ćeš u mom dvori[139] pri(j)ata i voljna.
Ni ina nevoljna zemlja u istinu,
ner služit zlovoljna momu gospodinu.[140]
I puk tvoj gardinu da ne skaže k meni,
ne bi mu jačinu kušali[141] tužbeni.
Bili bi blaženi u svem svomu horu,
budući[142] službeni Nabukdonosoru.
A sada da t' stvoru[143] milost ku t' obitam,
i kako t' govoru,[144] da t' se ne izvitam.
Rec mi ča te pitam: Za ki uzrok onuj
stran, za ku[145] pohitam, ostaviv dojde tuj?"
Ona malo otuj[146] stupiv, dviže oči
tere tiho uz[147] tuj rič riči potoči:*
"Ako smi uz oči gospodina svoga
raba da mu soči, sliši svita moga.[148]
Jer gospodstva tvoga velikost ako će
dostojat se toga, ča želi, znat hoće.[149]

Sa tvoje pomoće[150] kralj Nabukdonosor
ne samo ovo će,[151] da svita steć prostor.
I ne listo taj dvor[152] hoće mu služiti
po tebi, da vas stvor[153] i zimi i liti.
Jer je po svem sviti[154] glas tvoje hrabrosti,
smin'ja, sile, svisti i svake mudrosti.
Da neka t' ludosti skažem puka moga,
ki tvojoj milosti ne da mista svoga.
Razsardil je Boga ki po prorocih svih
priti da će s toga pridati[155] tebi njih.
A jer znaju svoj grih, zato t' trepe strahom,
u plač obrativ smih, muče se uzdahom.
Telo sarši mahom, obraz je gladan, žut,
jazik popal prahom, žadan, ližući[156] mut.
Jure od skota mut ožimlju, obhode
kupeći ga u skut, jer pripuše vode.
Stada i stad plode[157] klat su odlučili,
karv njih, ka je gode, hlepeć da bi pili.[158]
Hlepeć da bi jili,[159] riše da straćeni
budu ki su bili sudi posvećeni,
zlati ter zlaćeni, za vino i žito,[160]
a bit će ockvarnjeni da jih taknu listo.
Ne bud sumnjen ništo, s toga će smagnuti,[161]
kako s' na to misto, svi će poginuti.
Zato odbignuti odlučih i k tebi
totuj pribignuti da me primeš k sebi.
Ni to bilo ne bi, ako bi naš on Bog,
kino je na nebi, ne dvigal na njih rog.[162]
U griha bo barlog[163] ne padoh s njimi ja,
on ki (j)e sam svemog, hoti[164] da bižim tja.
I da navistim sva ka[165] će tako projti,
neka svitlost tva zna, jer j(i)h će Bog ojti.

Raba ću tva pojti jošće molit njega
da pravi dan dojti kad će raspa sega.[166]
Znan ćeš bit od svega kad se ja pomolim
i tvoga posega spišen'je izmolim.
Bude t'[167] Jerosolim tvoj, dobro to ja znam,
i s pukom[168] oholim, Bog je to rekal nam.
Tako da pakost vam u tom ne postane,[169]
primajuć grad i hram, ni pas ne zalane.[170]
Da njih ovej rane[171] navistim tebi tuj,
Bog, ki nebom gane, posla ti rabu suj[172] .[173]
A za tuj milost, kuj obitaš i stvoriš,[174]
daj ti plaću onuj[175] Bog koje dostojiš.
Pravo je da stojiš slavan nada svimi,
da vazda zdrav hodiš i vesel s tvo(j)imi."
Tako ričmi timi pokol mu vuhlova,
kolinmi obimi poklek,[176] skut celova.*
Takoj ti svidova svinju da uti(j)e
pomnja težakova,[177] češuć oko ši(j)e.
Vode joj ulije i željudom pita,
da ju pak ubije i ditcu napita.
Ona hruča, rita, legne uz močiru,
hvata[178] iz korita; on ostri sikiru.
Vesel u svu miru[179] Oloferne tada,
svim ričem da viru i ki[180] stahu zada
riše:* "Mi do sada ne slišismo vide[181]
od jezika mlada vetši(j)e[182] beside.
Od kuda izide ova jasna zora,
dostojna da side na nebesih[183] zgora
Nabukdonosora. Zovući: Zemlju tuj
ostaviv i mora, hod ovdi gospoduj![184]
Ni ti žene u svuj daržavu[185] od svita,
razum, lipost u kuj[186] krasni(j)e procvita.

Ni ka rič poskita slaje[187] kad govori,
iz ust joj uresita[188] kada jih otvori."
Tako pod šatori veziri ki stahu
govoreći, gori hvale nje dvizahu.
I nju ti gledahu ka prid Olofernom
staše, gdi vi(j)ahu nju s Abrom nje vernom.
"Besidom bisernom", Oloferne reče,*
"i ričju opernom sartce mi opteče.
Sunce mi isteče Judita kad dojde,
onim ti odteče od kihno ti pojde.[189]
Dobro da jih ojde, dobro Bog učini,
ki da ti vred projde k našim silam, čini,[190]
veleći: Svi ini ki su puka[191] tvoga,
biti hoće plini[192] skoro zbora moga.
Obitan'ja toga ako se spuni[193] stvar,
verovat ću Boga kimno ti imaš mar.[194]
Biti će t' od nas har i parva čast u dvor[195]
i taj[196] će t' dati dar Nabukodonosor,
Da ti ne bude par u mnozih gospoj hor."[197]

---

1. 1008. ***odašadši*** - otišavši
2. 1009. ***pošadši*** - pošavši
3. 1011. ***svu*** - svoju; ***odivši*** - odjenuvši
4. 1012. ***obladaš*** - vladaš
5. 1016b. ***zemlju kananejsku*** - zemlji kananejskoj
6. 1016. ***ki... jih*** - one koji
7. 1017. ***tišće*** - tište (od glagola ***tisnuti***); ***žen i hćeri svojih*** - žene i kćeri svoje
8. 1018. ***razsto(j)ih*** - rastoje, odijeljene
9. 1019. ***ruke*** - rukama; ***slug*** - sluga

10. 1020. ***molju*** - molim
11. 1022. ***odpusti*** - smetni
12. 1023. ***spuniti*** - ispuniti
13. 1028. poredaj: ***kad tirahu puk tvoj***
14. 1029. ***napirući*** - srćući
15. 1031. ***mnjući*** - misleći; ***nje*** - njih (tvoj puk)
16. 1037. ***misle*** - namišljaju, kane; ***zgarnu*** - svale; ***stin*** - stijena
17. 1038. ***njimi privin*** - previni (savij, skrši) ih
18. 1039. ***u njih uzdan'ju*** - njihova uzdanja; ***ki*** - onih koji
19. 1040. ***kopji*** - kopljima
20. 1041. ***šćiti*** - štitovima; ***kih*** - koje; ***prik rami*** - preko ramena
21. 1042. ***britci*** - britkim
22. 1045. ***s'*** - si; ***pravimi*** radi sroka mjesto ***pravim*** - pravednima
23. 1046-1047. ***ki... njega*** - onoga koji; ***vo*** - ovo; ***svih ji*** - sve jede, ždere; ***hti... slomit*** - slomi
24. 1048. poredaj: ***ki jest se zahvalio*** (pohvalio) ***tempal razorit*** (da će razoriti)
25. 1049. ***sveta tva*** - svetinje tvoje
26. 1050. ***stukši ga razvrići*** - stukavši ga da će razvrći
27. 1051. ***sio*** mjesto ***sil*** - sila (gen. pl.); ***prisići*** - da će presjeći
28. 1054. ***zadi(j)u*** - zadijem
29. 1056. ***uzbesi(j)u*** - uzbesjedim
30. 1060. ***mni*** - meni
31. 1064. ***taj*** - ta; ***stvorena*** - učinjena
32. 1065. ***vas kraj*** - svem kraju
33. 1068. ***Ni*** - Nije; ***mnoštvo*** - mnoštvu; ***ljud'*** - ljudi
34. 1069. ***barzih konji trud*** - u trudu (naporu) brzih konja
35. 1070. ***volje tvoje sud*** - sudu (odluci) tvoje volje
36. 1072. ***s'*** - si; ***tisih molitav*** - tihe molitve
37. 1074. ***postav*** - postavi; ***ustih mojih*** - usta moja

38. 1075. ***sartcu*** - srce; ***rukah ovih*** - ruke ove
39. 1078. ***spovidaje*** - ispovijedajući
40. 1080. ***pomog*** - pomogavši
41. 1081. ***prostrav*** - ispravivši, ispruživši; ***rami*** - ramena
42. 1082. ***sašad*** - sašavši
43. 1083. ***spaše*** - spavaše
44. 1086. ***vriće*** - cilicija
45. 1089. ***vazam*** - uzevši
46. 1092. ***tezmi*** - tima; ***ča mi (j)e viditi*** - što mi se čini
47. 1098. ***cvitci*** (od ***cvitak***) - cvijetak; ***svioni*** - svilenoj
48. 1099. ***ritci*** - rijetki
49. 1100. ***ja*** - stade
50. 1105. ***resteći*** - što raste
51. 1106. ***steći u zlato*** - stojeći u zlatu
52. 1108. ***prida uresi*** - doda uresu
53. 1109. ***pri(j)a od njeje*** - primi od njene
54. 1110. ***pismo*** - Sveto pismo
55. 1111. ***njeje svitlosti*** - njezinoj svjetlosti
56. 1112. ***spravi*** - naprave; ***od bludi*** - bludne
57. 1113. ***pravdenih ćudi*** - nedužnih osjećaja
58. 1118. ***mir*** - mjera; ***miščić*** - mješiću; ***zamak*** - spremivši
59. 1120. ***ustak*** - objesivši; ***prida*** - naprijed
60. 1121. ***potak*** - potaknuvši (da ide)
61. 1122. ***gradne zaklopi*** - gradska vrata
62. 1123. ***skupi*** - skupu; ***popi*** - popovima
63. 1124. ***vrat*** - vrata
64. 1125. ***steruć stopi*** - sterući stope (pružajući noge)
65. 1127. ***takovu svitu*** - takvoj sviti (pravi)
66. 1128. ***liplja*** - ljepše; ***mnju*** - mislim; ***ni*** - nije; ***ku*** - ni ona, koju
67. 1128b. ***Bersaba*** - u Bibliji Betsabea; ***da red*** - naredi; ***on*** tj. Urija

68. 1129. ***dvimi grisi*** - dvjema grijesima; ***spet*** - sapet
69. 1130. ***žet*** - uzet, začaran; ***vze*** mjesto ***vaze*** - uze
70. 1130b. ***od ke smo rekli*** - o kojoj smo rekli; ***na glavu*** - na početku
71. 1132. ***ku*** - ona koju
72. 1132-1133. poredaj: ***jur studena starost dviju*** (dvojice) ***prem*** (vrlo) ***ognjem se užga***
73. 1133b. ***našad u laž*** - zatečeni u laži; ***di*** - kaže (tj. pjesma)
74. 1135b. ***da mu nastoji*** - da ga dvori
75. 1135. ***čini*** - učini
76. 1136. ***ke toko scini Asuer uljudstvo*** - ona, uljudstvo koje tako cijenjaše Asuer
77. 1138-1139. poredaj: ***al*** (ona) ***cić ke Sansonov gnjiv požga obilstvo od filistinskih njiv*** (njiva) ***pustiv mnoštvo lisic***
78. 1141b. ***uspi ga na krilo*** - uspava ga na krilu
79. 1142. ***u kih jest*** - ako je koja ima
80. 1143. ***rič inu*** - drugo što
81. 1144. ***Koj*** - Kojoj
82. 1145. ***kupeći ča*** - ono što kupeći; ***od poetskih tašćin*** - od pjesničkih taštin, tj. pjesnika starih klasika, od kojih se Marulić kao kršćanin ograđuje
83. 1146. ***mnju*** - mislim; ***bi... bil*** - bio bi; ***lin tirati*** - lijen tjerati
84. 1147. ***stin*** - stijena; ***bi*** - je
85. 1147b. ***ja tirati*** - stade tjerati
86. 1148. ***bi*** - bio bi
87. 1149. ***bi bil*** - je; ***gredući van*** - kad je izlazila
88. 1150. ***po Cinte gore stran*** - po strani Cinte gore na otoku Delu (po kojoj je Dijana dobila ime Cynthia)
89. 1151. ***napan*** - napevši, ***vijaše*** - viđaše
90. 1152-1153. poredaj: ***kada se boraše Herkules za stat z Di(j)anirom*** (da bi se mogao združiti s Dijanirom)
91. 1153. ***koj*** - kojoj; ***mnjaše*** - mišljaše; ***par*** - (druga) ravna (u ljepoti); ***postat*** - roditi se

92. 1155b. ***di*** - kaže (tj. pjesma)

93. 1157. ***bi*** - je; ***pustil bi*** - bio bi pustio

94. 1158. poredaj: ***odvedenu, ku Garci jer*** (zato što je) ***opet nimaše*** (nemahu)

95. 1160-1161. poredaj: ***Ako poni staše zamamljeni popove*** (popovi) ***s Ozi(j)om, kad sgledaše ove*** (Judite) ***lice***

96. 1162. ***ne*** mjesto ***ni*** - nije; ***slove koga moć, Bog*** - Bog, koga moć slovi (od sluti)

97. 1163. ***nje gizde takove*** - takove (te) njezine gizde (nakite)

98. 1164. ***stvarju*** - djelom

99. 1165. ***pušćav*** - pustiv

100. 1166. ***možav*** jamačno radi sroka umjesto ***možaj*** (krijepi)

101. 1167. ***izbav*** - izbavi

102. 1168. ***dili*** - djela

103. 1173. ***zvizd*** - zvijezda; ***zlamen*** - svjetlost; ***taćaše*** - možda glagol izveden od imenice ***tat*** - kradijaše; ***grede van*** - izlazeći

104. 1174. ***čarnimi koli*** - crnim kolima

105. 1175. ***ako su ki doli*** - ako ima koga dolje (u podzemnom svijetu)

106. 1177. ***obhode*** - ophodeći

107. 1178. ***sliša(t)*** - saslušavati, ispitivati

108. 1179. ***ča*** - koje

109. 1183. ***jer će se dati vam*** - dat ću vama (svoj život); ***zovu*** - zovem

110. 1186. ***doprit*** - doprijeti do

111. 1189. ***ča*** - ono po čemu

112. 1192. ***ne bi ti ner tolik*** - ne bijaše dulji

113. 1193. ***nikolik postaše glede je*** - nekoliko (malo) se zaustaviše gledajući ju

114. 1194. ***čude*** - čudeći

115. 1195. ***sve od svita meje*** - sve međe (krajevi) svijeta

116. 1198. ***ku*** - koju; ***ućutiš*** - ućutjet ćeš

117. 1200. ***ne izustiš*** - nećeš izustiti

118. 1204. ***Govore toj*** - Govoreći to; ***linost s njom pojti nimiše*** - ne imahu lijenosti (ne bjehu lijeni) s njom poći

119. 1205. ***gledaje nje*** - gledajući njezinu

120. 1206. ***obratiše*** - uputiše; ***hode*** - hodeći

121. 1207. ***zaniše*** - zanošaše

122. 1209. ***on*** - onaj; ***prid sobom*** - pred sebe

123. 1210. ***ki*** spoji sa ***biše pokrilio; sio - sil,*** sila

124. 1211. ***govoru*** - govorim

125. 1216. ***sta*** - stajaše (***sta tarnući*** - protrne)

126. 1217. ***kažući*** - kad pokaza

127. 1217b. ***vi(j)aše*** - viđaše; ***di ovdi*** - kaže ovdje (naime u pjesmi)

128. 1218. ***šator*** - šatorom; ***osin*** - sjeni; ***ki stahu knezove*** - knezovi koji stajahu

129. 1219. ***sklin*** - sjativši se (glagolski prilog prošli od glag. ***sklinuti se***); ***gledaše*** - gledahu

130. 1221. ***ki u njih*** - one koji u njima

131. 1223. ***toje*** možda radi sroka mjesto te žene (Judite); ***dokol budemo imit*** - dok ne osvojimo

132. 1225. ***tacih gospoj*** - takvih gospođa

133. 1226. ***meu toj*** - međutim; ***stav*** - stupivši

134. 1227. ***sideća na pristoj*** - koji je sjedio na prijestolju; ***pisan*** - šaren (tj. prijestol)

135. 1229. ***asirsku držav*** - asirskoj državi

136. 1230. ***razlici*** - različitima

137. 1232. ***lici*** - lica

138. 1234. ***svita*** - svijeta (ljudi); ***kim ga (d)vori*** - kojim mu se udvaraše

139. 1237. ***dvori*** - dvoru

140. 1238-1239. nije uistinu (nijedna) druga zemlja nevoljna, nego ona koja nije voljna služiti momu gospodinu

141. 1241. ***mu*** - moju; ***kušali*** (oni, tj. puk)

142. 1243. ***budući*** - da su

143. 1244. ***stvoru*** - stvorim (učinim)

144. 1245. ***govoru*** - govorim

145. 1247. ***ku*** - kojom

146. 1248. ***otuj*** - tu (bliže)

147. 1249. ***uz*** - na

148. 1251. ***svita moga*** - moj savjet

149. 1252-1253. ***ako će dostojat se toga, ča želi, znat hoće*** - ako se udostoji to (dopustiti), znat će što želi

150. 1254. ***pomoće*** - radi sroka mjesto ***pomoći***

151. 1255. ***ovo će*** - ovo (bit će: zemlju moga puka) će steći

152. 1256. ***dvor*** - grad

153. 1257. ***po tebi*** - tvojim nastojanjem; ***vas stvor*** - svi ljudi

154. 1258. ***sviti*** - svijetu

155. 1263. ***priti*** - prijeti; ***pridati*** - predati

156. 1267. ***popal*** - posut; ***ližući*** - jer liže

157. 1270. ***stad plode*** - plodove stada (mlade životinje)

158. 1271. poredaj: ***hlepeć da bi pili karv njih, ka je gode*** (bila kakva mu drago)

159. 1272. ***jili*** - jeli

160. 1272-1274. poredaj: ***da za vino i žito budu straćeni*** (utrošeni) ***sudi*** (sudovi) ***zlati ter zlaćeni ki su bili posvećeni***

161. 1277. poginut će svi, kako je istina, da si ti na tom mjestu

162. 1281. ***na nebi*** - na nebu; ***dvigal rog*** - naljutio se

163. 1282. ***u griha bo barlog*** - budući da u brlog grijeha

164. 1283. ***hoti*** - htjede

165. 1284. ***sva ka*** - sve to, stvari koje

166. 1287. poredaj: ***da pravi*** (kaže), ***kad će dojti dan raspa sega*** (toga)

167. 1290. ***bude t'*** - bit će

168. 1291. ***i s pukom*** - zajedno s pukom

169. 1292. da vam to (taj rat) neće zadati muka

170. 1293. ***ni pas ne zalane*** - (da) neće zalajati ni pas

171. 1294. ***njih ovej rane*** - ove njihove rane

172. 1295. ***gane*** - kreće; ***suj*** - ovu (od ***saj***)

173. 1294-1295. izmijeni red ovim dvjema stihovima

174. 1296. ***tuj*** - tu; ***kuj obitaš i stvoriš*** - koju obećavaš i činiš

175. 1297. ***daj ti plaću onuj*** - neka ti da onu plaću

176. 1301. ***kolinmi obimi poklek*** - pokleknuši objema koljenima

177. 1302-1303. ***svidova svinju... pomnja težakova*** poredaj: ***pomnja težakova svidova svinju***

178. 1307. ***hvata*** - ždere

179. 1308. ***u svu miru*** - u svoj mjeri, sasvim

180. 1309. ***svim ričem da viru i ki*** - svim (ili njezinim) riječima povjerova i oni koji

181. 1310. ***vide*** (od glag. ***viditi,*** starosl. ***vedeti***) - znajući (koliko znamo)

182. 1311. ***vetši(j)e*** - starije, pametnije (od ***vetah***)

183. 1313. ***side na nebesih*** - sjedi na nebesima

184. 1315. ***hod ovdi gospoduj*** - hajde (deder) gospoduj ovdje

185. 1316. ***Ni*** - Nije; ***svuj daržavu*** - svoj državi

186. 1317. ***u kuj*** - u kojoj

187. 1318. ***slaje*** - slađe

188. 1319. ***ust joj*** - svojih usta; ***uresita*** radi sroka mjesto ***uresitih***

189. 1327. ***ti odteče*** - odbježe (zapade); ***od kih no ti*** - od kojih; ***pojde*** - pođe (se udalji)

190. 1329. ***ki... čini*** - koji učini

191. 1330. ***ini*** - drugi (ljudi); ***puka*** - (od) puka

192. 1331. ***biti hoće plini*** - bit će plijen

193. 1332. ***spuni*** - ispuni

194. 1333. ***kimno imaš mar*** - za koga mariš (koga ti služiš)

195. 1334. ***dvor*** - dvoru

196. 1335. ***taj*** - takav

197. 1336. ***da ti ne bude par*** - da nećeš imati para; ***u mnozih gospoj hor*** - u koru mnogih gospođa

Marulićeve bilješke:

* 1011 Molitva Juditina.
* 1016 Ki ovašćiniše: budući Jakob s narodom svo(j)im kon grada Sale(m) u zemlju kananejsku, Sike(m), sin Emora poglavice od grada, zagledav Dinu, hćer njegovu, ugrabi (j)u i pomča u grad. Zatim ju isprosi u Jakoba da mu bude žena, i pri(j)aše obrizova(n)'je. Ništar manje treti dan Simeon i Levi, bratja nje, s ljudmi svo(j)im i s oružjem skočiše u grad i porubiše, muže pobiše, žene i ditcu odvedoše. Dinu oteše i pojdoše.
* 1035 Kad Čarljeno more potopi egipsku vojsku ka tiraše puk božji.
* 1050 Krov, te(m)pal.
* 1085 Van krova: van kuće.
* 1088 Kako se ureši Judita.
* 1104 Kako Judita veće liposti da uresi ner ureha njoj, budi da vele biše urešena.
* 1108 Prilika.
* 1128 Ovo biše Bersaba, žena Uri(j)e, ku David vidivši obljubi, a da red da on zgine u vojsci.
* 1129 Dvima grisi bi spet: zavodiostvom i ubojstvom.
* 1130 Sike(m): ov ugrabi Dinu od ke smo rekli zgara na glavu ovoga libra.
* 1133 Ovo je Susana, žena Joakina, na ku se starci namuraše. I ona ne pristavši k njim, nalagaše na nju, i našad u laž, pobi(j)eni biše kamen'jem. Zato di: kim sva laž da žalost.
* 1135 Ovo je bila Tamar, hći Davidova od Maake, na ku se namura Amon, sin Davidov od Akinoe. Učini se nemoća(n) i da red da mu ona nastoji. I učini (j)oj silu. Zato brat nje Absalon, jer bihu jedne matere, zvavši ga na večeru, čini ga ubiti.
* 1136 Asuer, kralj od Persi(j)e, kraljicu Vastu pusti jer se ne haja priti kad ju zoviše. Na misto nje oda svih obra Hesteru Židovinku jer najliplja biše.
* 1139 Ovu obljubi Sanson. I on odašadši, poja ona drugoga muža. Kad se varnu, ne daše mu k njoj. Zato on lisicam na rep oganj navezavši, pusti u žita njih i požga.
* 1141 Ovo je bila Dalida kojoj Sanson pravivši u čem biše jačina njegova, uspi ga na krilo, ostriže mu vlase, osta nejak i uhitiše ga nepr(i)jatelji.

* 1147 Poete govore da Apolo zagledav u Dafnu, hćer Peneja, jer u svoj Tesaliji biše najlipša, ja tirati. Ona pobiže i obrati se u javor.

* 1149 Takoje Pan tira Siringu cića liposti. I ona, da ju ne uhiti, obrati se u tarst.

* 1151 Ovo je Diana, božica prelipa, ka z divicami love lovljaše.

* 1155 Di(j)aniru, hćer Cene(j)a, jer vele lipša biše, mnozi prošahu. Otac odluči dati (j)u tomu ki dobude boreći se. Bori se Herkules sa Akelojom i dobi ga. Da bi, di, ovu vidil: ali se ne bi boril, ali bi se vargal da ostavi nju, a pojde za ovom.

* 1159 Paris, sin kralja Pri(j)ama, odvede Helenu u Troju. Ne hti ju vratiti. Cić toga Garci podsedoše Troju. Deset lit ju arvaše, napoko(n) pri(j)aše i razsuše.

* 1166 Blagosloviše Juditu kad izide iz grada.

* 1172 Sunce istekši, straža srite Juditu.

* 1187 Kako se Judita zgovara sa stražani.

* 1209 Oloferne ju čini priti prid sobom.

* 1215 Prilika.

* 1217 Ovo je bio Polidektes, kralj od Serifa otoka, ki se okameni kad mu ukaza glavu od Meduse Persej, sin Jovetov i Dana(j)e. Ku glavu tko godi vi(j)aše, zakamenjaše se. To pišu poete. Zato di ovdi da Oloferne sta kako zakameniv se gledajući Juditu.

* 1233 Kako se Judita pokloni Olofernu.

* 1236 Oloferne govori Juditi.

* 1249 Judita govori Olofernu.

* 1301 Prilika.

* 1310 Hvale lipost i razum Juditin.

* 1324 Oloferne reče Juditi.

LIBRO PETO

Oloferne, pokol tej riči zgovori,[1]
tim, ki stahu okol, reče:* "U komori,[2]
gdino su zatvori blagu sakrovitu
i tvardi zapori, povedte Juditu,
Ka po svo(j)em svitu, u komno ni starvi,[3]
zemlju zlata situ dat[4] nam će prez karvi.
Davajte joj parvi dil jistve i kruha,
ki se meni marvi, ka se meni kuha."
Judit strese uha. "Neću", reče, "toga
da, ockvarniv duha,[5] ne razsardim.*[6]
Da jisti ću ovoga ča vo[7] s sobom nosim,
za da pri onoga,[8] ča t' rekoh, isprosim.
I još da prip(r)osim da spiši[9] te strane
dati t' Bog, ke mnozim[10] po svitu su znane."
On reče: "Tej hrane ča ćeš učiniti[11]
kada ti nestane, o čem ćeš živiti?"
Ona se rotiti priča ponasmihnuv
da brašno saspiti ko doni pribignuv[12]
neće, dokla dvignuv ruku svu ne svarši
i počine stignuv ča misal nje varši.[13]
Baruni odpar(v)ši vrata od ložišća
i svuda nastar(v)ši sviona krovišća,
rekoše: "Hladišća tuj su tva, gospoje."
Ona se namišća[14] i reče: "Dobro je."
Da parvo ovo je isprosila moleć,

molitve dit[15] svoje u noći ishodeć.
Da nitkor, odhodeć:[16] "Kamo ćeš?", reče joj,
ni opet dohodeć:[17] "Od kud greš? Ča je toj?"
Toj biše dao njoj Oloferne, svo(j)im
vratarom tad takoj zapovid čine svim.[18]
Taj slobod dvima njim, Abri ter Juditi,
da bude, ne inim, za tri dni služiti.[19]
Ona izhoditi ja[20] k dragi slazeći,
k potoku hoditi vodom se čisteći,
a pak uzlazeći Bogu se moljaše,
da, puk slobodeći, spuni[21] ča mišljaše.
Za tim čista staše u komoru došad,[22]
ni se okusaše ner jur sunce zapad.[23]
Ko četvartom izšad,[24] svitlost svim ljudem da,
i Oloferne tad dvor na večeru zva[25] .*
Slugu Vagava sla[26] da Juditi veli
da sram odvarže ta, da se k njemu seli.
I ča on uzveli,[27] pristane učinit,
a dar, kino želi, svaki hoće imit.
Jer mu će prirok bit da žena stoji tuj,
a on da će živit želeć imiti njuj.[28]
Pojde Vagav i suj besidu poni[29] njoj.*
"Vladiko", reče, "u onuj jure komoru poj[30]
gdino gospodin moj sedeći počiva,
Želeći obraz tvoj ki suncu odsiva.[31]
Zatoj te priziva da s njim i pješ i jiš,[32]
da vesel pribiva[33] dokol uza nj sidiš."
"Ka sam ja da barž mniš",[34] Judit odgovori,*
"da neću na pospiš pojt u toj komori?[35]
Ki su mo(j)i opori, da hizat uz ostan[36]
mogu, ali gori reć: Niže mene stan.[37]

Bud poni dobro znan,[38] ča je drago njemu:
meni (j)e kako man i slatko u svemu.
Raba ću bit temu[39] za moga života,
ako mu sam čemu, zna njega dobrota."[40]
Takoj riči mota[41] Judita vesela,
da je ta pohota Oloferna svela
na taka jur mela da će leći nice,
a gradi i sela steći parvo lice.
Kad spusti udice ter zadije ribu,*
istežuć tunjice, mahne gori šibu
ribar[42] i potribu ima jur dat ju van,[43]
radostan da hlibu[44] smok mu je pripravan.
Tako, kad osnovan jur misli svoje teg
vidi Judit,[45] izvan urehe na se usteg[46]
i skuta pouspreg,[47] radosna pojde tad
da tuj, rukom poseg, osnovu otka sad.[48]
Oloferne nju kad prid sobom ugleda,
u ljubavi zašad,[49] sartce mu uspreda.
Slaja mu bi meda,[50] da gorkost će žerat,
studeniji leda kada bude ležat.
Kon sebe ju pojat hiti[51] za tarpezom
i niže njeje stat zapovidi knezom.
Njoj reče:* "Obezom jesi me obezala,[52]
jer harlim potezom dojti si hajala.
Tim si dostojala da pri mni[53] milosti,
ku želiš, imala budeš u radosti.
Sad vesela dosti sa mnom pi(j) ter blaguj
i s ovimi gosti obilo se počtuj."
Ona njemu uz tuj[54] zahvalivši, reče:*
"Veselo ću stvar tuj učinit, jer steče
blagost, pokol čeče uza te raba tva,
ka želi da kleče[55] prida te zemlja sva."

Tad pi i blagova[56] ča biše opravila
Abra i gotova prida nju stavila.
Meu tim je nudila njega da ji i pje,
ter ga veselila da se većma nal'je.
Da kada se opje, zaspi i zahrope,
požre takoj osje,[57] da veće ne sope.
O, kino se tope[58] u žartju mnogomu,*
vijte kako ope život[59] sad ovomu!
Ne njemu samomu grih je ta naudil,
da jošće svakomu u kom je kada bil.
S toga je izgubil Adam s Evom milost,
ku je najpri jimil, svih vargši[60] u žalost.
Noe svoju sramost odkrivši grubo spa*
kad ga obali jakost vina ko garlu da.[61]
Lota kad pjanost ja, ne znajuć spi uz kih,[62]
ma njih, kim biše ća, čini sinov svo(j)ih[63] .*[64]
Esau liše tih[65] parvorojen'ja čast
i blagoslovi svih otčevih zgubi slast.[66]
Jer davši garlu vlast pri voli[67] požriti
od zdile jedne mast ner sve to[68] imiti.*
Puk božji živiti o pići nebeskoj
počan, ja marziti, objistan jur, na toj.[69]
Egipskih lonac loj želeći, ushvali,[70]
i njih mnozih zatoj Bog smartno popali[71] .*
Običaj on zali sinov[72] Hele popa
ki su umicali meso iz ukropa.
Smartju jih pokopa, vze[73] njemu popovstvo,
jer ne poja stropa[74] na njih nepodobstvo.*
Vino ter oholstvo Aleksandra smami
tako da ubojstvo svo(j)imi rukami
stvori, pak suzami lica gorko umi
obujat tugami: toko draga[75] ubi.*[76]

Centaure pogubi Peritov s Lafiti,
jer hvataje zubi,[77] jer pjani i siti,
onih kih počtiti njih dostojaše se,
za žene zaditi ne sramovaše se.* [78]
Saki zgubiše se kad u Cirov okol
stupiv, ob(j)iše se, opiše. I pokol
legoše kako vol, on[79] na nje napusti,
razbi jih, da jim bol, živih jih ne pusti* [80] .
Vino život shusti Lacida i Krisipa.
Mudrost od njih usti začarni taj sipa[81] .* [82]
Taj konac opipa pitanski Arceslav[83]
i on pjan udipa u Karonovu plav.*
Toj se hudinji dav[84] Antiok, moguć kralj,
jaki kakono lav, s kimi (j)e za stol stal.
Bi jih pjan.[85] Bi njim žal. Tarpiti ne htiše
sramotu i pečal ter ta ga ubiše.*
Bolje ti mu biše u boj[86] smart pri(j)ati
još kada imiše sa Rimnjani rati[87]
nere živu stati do stotin lit roka[88]
pak konac imati tolika priroka.
Raskoša obroka i vina ko sarka[89]
učini žestoka Antoni(j)a Marka:
silan po Rim tarka vlastele[90] koljući
njih blago raztarka[91] kuhačem dajući.
Toj ga podtičući Kleopatru ljubi,[92]
ženu pušćujući.[93] Po tom sebe zgubi.* [94]
Ki su taki zubi,[95] zlobe će nadvrići*
kako vethe rubi kripost će odvrići.[96]
Na konac nesrići upast će u svakoj:[97]
nemoć jih će sići,[98] stumak ne dat pokoj.
Smalit će razbor svoj i jošće iman'je,
pak u vikomnji znoj biti će njih stan'je.[99]

Zadit će smijan'je drugi, rič su[100] čuvši,
govorit: Zaman je, tarbuh nima uši.
Razbire piću si[101] i slasti privraća,
i vina oku(s)ši,[102] ter u se sve svraća.
Da kino se odvraća od dobra nauka,
prida nj[103] se ne izvraća[104] ča se totu kljuka.
Tim[105] piše ma ruka, kimno svetu duhu
ne zgodit jest muka veća ner tarbuhu.[106]
Ki nimaju buhu huda utvarjen'ja,[107]
zalizlu u uhu[108] spasena slišen'ja.
Da jur govoren'ja rič se tamo vrati[109] *
na saj spoviden'ja odkle se uvrati.
Oloferne stati na noge[110] prejedva
mogaše. Jer jati[111] koko mogahu dva
toliko sam on zžva i obuja ga san.
Vagav zatvaruć, zva inih da gredu van.[112]
Idoše na svoj stan, sobom teturaje[113] ,*
jerbo ne jedan žban popiše spi(j)aje:[114]
redom začinjaje, zdravicu obnose,[115]
jednu popi(j)aje,[116] a drugu donose.
Pojdoše zanose[117] tud ovud nogami.
Sami se nadnose, kimljući glavami.
U obraz[118] jim plami a na nosu para,
i na brade prami[119] lašćaše se ckvara.
Tarbuh kako žara nadmen odstojaše.
Rič, ku potopara, jazik prikošaše.
Sviste ne saznaše, ctakljahu jim oči,
rugo njimi staše[120] i smih se potoči.
Jer niki o ploči udri sobom pad se,[121]
niki se pomoči, niki kara svad se,[122]
niki daržat rad se, druga uhitiše,[123]
ter i z drugom zad se uznak uzvarziše.[124]

A niki rigniše,[125] niki se gnušahu,
a niki ležiše,[126] niki na nj padahu.
A druzih nošahu, stavit jih[127] na odar.
Toko se saznahu koko martav tovar.
Tko će imiti var ustegnuti garla,[128]
pogledaj ovi bar ter vi(j)[129] je l' umarla
tuj čast i doparla tamnost i gardinja,
ka je oto svarzla da je vitez svinja.
Sad vi(j) kako linja Olofernja sila,
kako ju razčinja hot nečista dila.
Postilja je bila na sridu komori,[130]
mehka, čista, bila, s pisani zastori.
Na njoj se obori Oloferne unid,[131]
zaspa većma gori[132] nego morski medvid.*
Speći ga tako vid[133] Judit, Abri svojoj:
"Poj polahko naprid", reče, "na vratih stoj!"
Ove dvi tad u toj ložnici ostale[134]
s Olofernom, u njoj ne bihu zaspale.
Poni od tej stale na vratoh Abra sta,[135]
jesu l' straže pale, oslihovati ja.[136]
I straže i čeljad sva ka biše okoli,
biše kako martva. Svi bo na tom stoli[137]
jiše[138] kako voli, da još veće piše.
Bditi ne bi koli,[139] straže ne činiše.
Ki (j)e nebes više i ki svaka[140] more,
jur odlučil biše puku da pomore.
Judita zastore postilji razmače,
sartce joj kopore,[141] bliže se primače.
Ruku s rukom stače i k nebu podvignu,
na kolina klače i suzami rignu.[142]
Glasa ne izdvignu, da moli[143] u sebi:*
"Bože, daj da stignu[144] ča je godi tebi.

Stvori milost meni, pokrip[145] rabu tvoju,
strah mi vas odnemi, dvigni ruku moju
da stvar svarši koju misal moja plodi,[146]
da se tebe boju[147] puci ter narodi!
Sada, sada hodi, tvoj grad Jerosolim
od nevolj slobodi[148] i vas puk tvoj, molim.
Rasap daj oholim ki se uzvišuju,
pokoj pošlji boljim ki se ponižuju.
Ovo ča veruju po tebi ja moći,
koko potribuju, hoti mi pomoći.[149]
U dne ter u noći tebi da hvalu dam,
jer u tvoje moći sad svaršit to uzdam."[150]
To rekši dviže ram i na nogah postup,[151]
ter muče bičag snam[152] ki višaše o stup.
Podri ga, kičmu zdup[153] Oloferna jednom,
a drugom rukom lup, kla[154] skube objednom.*
Hronu, strepi sobom,[155] ležeći on uznak,
darhta ruka s nogom, vas se oslabi pak
izdaše. Ne bi jak.[156] Garkljanom siča karv.
Tako t' zgibe junak, tako spusti obarv.
Zgrize ga mao[157] čarv oružjem njegovim.
Ubi ga ženska sarv,* ki biše prostro dim[158]
da zajme[159] svitom svim. Ki mnjaše da ni Bog
silam njegovim tim jest protiviti mog.[160]
Prostri[161] se tuj nebog, prez glave, kako panj.
Juditi Bog pomog[162] kada napade na nj.
Da joj ni trud zamanj, da stvari viru[163] da,
prikla ga, steć uza nj i odni glavu t(j)a.[164]
I Abri reče: "Na, u dvanjke toj zatvor!"[165]
Sama se prope i sta, skide s odra nastor.

Odvaliv trup od zgor, pak po običaj svoj[166]
izidoše na dvor, kako da mole obhoj.
Ne dav nogam pok(o)j,[167] projdoše vas okol,
premda jim biše znoj, obvargoše prodol.
Kako kada sokol uhvati lovinu*
zavje se više skolj, side na visinu.[168]
Ne pustiv živinu iz nohat, ku je jal,[169]
dokla dopre stinu[170] gdi je gnjizdo svijal.
Harlo ti (j)e lital,[171] da se napitaju
ptići, jerbo je znal da lačni čekaju.
Tako t' ne sustaju ove dvi, ni sidu,[172]
dokla ugledaju vahtare na zidu.
Pojdoše po brigu, i kad bi blizu vrat,[173]
Judita napridu uzupi, napan vrat:[174]
"Otvorte, otvorte grad, jere je s nami Bog!
Otvorte, otvorte! Sad oni ki (j)e svemog
puku svomu pomog,[175] skazal je svu
kripo(st).
Nečistih[176] u barlog varže, nam da milost."
Pri(j)am jih u naglost, stražane idoše.[177]
Nenadinu radost tu popom rekoše.
I svi se stekoše, Juditu vidiše,
svitil'ja snesoše, jerbo još noć biše.
Judita sta više[178] i jer staše gromor,
svi bo se čudiše, ne mneći[179] jur nitkor
da ju on sčeka[180] zbor - rukom da zlamen'ja,
da muče ter govor sliše nje činjen'ja.[181]
Uši na slišan'ja dvigoše primuknuv.
Reče:* "Humiljen'ja pridajte poniknuv
Bogu, jer uzdvignuv on ki[182] u nj ufaju,
onih bi prikinuv kino ga[183] ne haju.
Kino toku vaju nas pridati napi,[184]

karvi tuje žaju, svoju pivši, zapi.
Glas vaš Boga vapi i Bog rukom mojom
Oloferna (s)kvapi su noć[185] pravdom
svojom."

Tad pohvativ rukom z dvanjak[186] ize glavu,
ukaza prid pukom strašnu, svu karvavu,
klanu kako bravu. "Evo glava", reče,
"kano su daržavu priti[187] da rasteče."
Pak razvivši peče: "Evo", reče, "karzan
na kom pjan pričeče, na kom karvju parzan
osta vele marzan, kad od jedne žene
smartju bi povarzan, Bog pomogši mene.
Ki stvar tako rene, ki moga počten'ja[188]
čuva da ne uvene s nikoga[189] zgrišen'ja.
Da meni vraćen'ja,[190] da sebi dobitje,
da vam slobojen'ja,[191] da svim dobro žitje.
Njemu poni pitje slavno hti(j)mo peti,[192]
tere žgati žartje, a zlobe odneti,
pravoga oteti.[193] To će biti dike
njemu, ki (j)e sveti, milostiv u vike."
Vidivši puk like[194] nevolj svo(j)ih, pokol
Bog jur protivnike smete i njih okol,
prignuše glavu dol, njemu zahvališe
slaveć njegov pristol, Juditu hvališe.
Ozi(j)a tuj biše, od vesel'ja suzi[195] ,*
radosno uzdiše videć konac tuzi.
Kakono ki upuzi u porat jur mneći[196] *
da ga val pogruzi - vitar strašno dmeći.[197]
Raduje se steći zgibil koj[198] ubiže,
u sebi misleći, ter spasan ku stiže.[199]
Hvalu Bogu dviže da[200] ga ne poklopi
more i ne stiže, ko mnozih[201] potopi.

Tako ti meu popi vesel Ozi(j)a stav.[202]
Su besidu sklopi:* "Boga svak", reče, "slav[203]
ki milo k nam ustav.[204] I moć ženske desne
moćju svojom nadav,[205] protivnim glavu
sne.
U noći ter u dne budi[206] vazda s nami.
Pečal, misli trudne vazda nam odnami.[207]
A ti meu ženami blažena s' Judita,
Blažen Bog ki rami svo(j)imi te šćita.[208]
I od zla zamita, i ruku upravi
na smart, koga[209] prita vas svit u strah stavi.
Tako te proslavi, da će t' hvale dati,
u svita daržavi svi ki budu stati.[210]
Pri će se vraćati ka vrilu vode rik,[211]
po moru plavati od svih težina sik,[212]
svitlost sunčenih zrik[213] u istok zahodit,
nere će tvo(j)ih dik slavan glas ne hodit.[214]
Ka život ohodit nisi se šćedila,[215]
za ovi slobodit puk[216] od pogibila.
Platit takaj dila[217] nitkor nas ne more,
Božja t' jih plat[218] sila, kano svaka more."
Toj on odgovore,[219] ki bihu tuj ljudi,
svi usta rastvore, riše: "Tako budi!"
Dozvan dojde tudi i Akior nebog,
pače blag, kad trudi[220] olahča mu nalog.
Reče mu Judit: "Bog israelski danas,
koga, da je uzmog obarovati nas,
ti reče,[221] neka znaš, prikla u ruku mu[222]
vrat, kako jedan vlas, neverniku tomu.
A da vidiš komu, ovo t' glava onoga,
u oholstvu svomu ki pogardi Boga.
A tebe dilj toga reče da će zgubit,

kad puka ovoga[223] klat bude i rubit."
Akior u subit prenu se, ugledav*
glavu ka ga ubit reče, totu zagnav.[224]
I ništar ne postav,[225] pristrašen poniknu,
1680 kako na koga lav iznevarke riknu.
Kad se dviže, kleknu polag njeje[226] nogu
pokloniv se reknu: "Blažena s' pri Bogu,
Bogu tvom ki mnogu svim po te milost da.[227]
Moć njega svemogu hvaliti će svuda
1685 Po svem svita stogu, sluti budeš kuda.[228]

---

1. 1337. ***zgovori*** - izgovori
2. 1338. ***komori*** - komoru
3. 1341. ***svitu*** - savjetu; ***starvi*** - mrcine (u prenesenom smislu mjesto: mane, prijevare)
4. 1343. ***dil*** - dio
5. 1346. ***duha*** - duh
6. 1346b. ***u zakonu,*** tj. židovskomu
7. 1347. ***vo*** - ovo
8. 1348. ***za da pri onoga*** - eda prije ono
9. 1349. ***spiši*** - pospješi
10. 1350. ***mnozim*** - mnogima
11. 1351. ***Tej hrane, ča češ učinit - Ča ćeš učiniti, tej*** (te) ***hrane***
12. 1354. ***ko doni pribignuv*** - koje donije (sa sobom) kad pribježe
13. 1356. ***i počine stignuv*** - i ne počine postigavši; ***vrši*** - snuje
14. 1360. ***namišća*** - namjesti
15. 1362. ***molitve dit*** - (da može) molitve govoriti
16. 1363. ***odhodeć*** - kad bude odlazila

17. 1364. ***dohodeć*** - kad bude dolazila
18. 1365-1366. poredaj: ***svim svo(j)im vratarom tad čine*** (čineći, dajući) ***takoj zapovid***
19. 1367-1368. poredaj: ***taj slobod da bude služiti za tri dni njim dvima Abri ter Juditi, ne inim***
20. 1369. ***ja*** - poče
21. 1372. ***slobodeći*** - oslobodivši; ***spuni*** - ispuni
22. 1373. ***došad*** - došavši
23. 1374. ***se okusaše*** - ne bi se ni okusila; ***zapad*** - zapadnuvši (kad bješe zapalo)
24. 1375. ***ko četvartom izšad*** - koje (sunce) četvrti put izašavši
25. 1376. ***zva*** - pozva
26. 1377. ***sla*** - posla
27. 1379. ***uzveli*** - zapovjedi
28. 1382. ***njuj*** - nju
29. 1383. ***suj*** - ovu; ***poni*** - ponese
30. 1384. ***poj*** - pođi
31. 1386. ***suncu odsiva*** - sijeva kao sunce
32. 1387. ***zatoj*** - zato; ***pješ i jiš*** - piješ i jedeš
33. 1388. ***pribiva*** - bude
34. 1389. ***barž mniš*** - vjerojatno misliš
35. 1390. ***toj komori*** - tu komoru
36. 1391. ***hizat uz ostan*** - ritati se protiv ostana (prema biblijskoj izreci: ***contra stimulum calcitrare***)
37. 1392. ***stan*** - stani (stoj)
38. 1393. ***Bud poni dobro znan*** - Neka ti bude dobro poznato
39. 1395. ***temu*** - tomu (njemu)
40. 1396. ako njegova dobrota zna da sam mu čemu
41. 1397. ***riči mota*** - suče riječi (govori)
42. 1401-1403. ***Kad... ribar*** - Onako kao kad ribar
43. 1403. ***potribu ima jur dat ju van*** - potrebno je da otkvači (izvadi) ribu

44. 1404. ***hlibu*** - hljebu
45. 1405-1406. poredaj: ***kad Judit vidi jur osnovan*** (tkalački izraz!) ***teg svoje misli***
46. 1406. ***na se usteg*** - na sebi ustegnuvši
47. 1407. ***skuta poluspreg*** - skut pouspregnuvši
48. 1408. poredaj: ***da tuj*** (tu) ***osnovu - rukom poseg*** (posegnuvši) - ***sad otka***
49. 1410. ***u ljubavi zašad*** - u ljubav zašavši
50. 1411. ***slaja... meda*** - slađa... od meda
51. 1413. ***ju pojat hiti*** - žuri se uzeti (smjestiti) je
52. 1415. ***Obezom jesi me obezala*** - obvezom si me obvezala
53. 1417. ***mni*** - meni
54. 1421. ***uz tuj*** - na tom
55. 1424. ***kleče*** - klekne
56. 1425. ***pi i blagova*** - stade piti i blagovati
57. 1430. ***požre takoj osje*** - proguta također bodljike
58. 1431. ***tope*** - utapaju (dave)
59. 1432. ***vijte*** - vidite; ***ope život*** - oduze život
60. 1436. ***vargši*** - vrgavši; bacivši
61. 1438. ***ko garlu da*** - što ga popi
62. 1439. ***ja*** - obuze; ***spi uz kih*** - uz koje (žene) spavaše
63. 1440. poredaj: ***njih*** (one) ***kim biše ća*** (ćaća, otac)***, čini*** (učini) ***ma*** (majke) ***svo(j)ih sinov***
64. 1440b. ***di*** - kaže (pjesma); ***a to otac*** - a to znači otac; ***a to matere*** - a to znači majke
65. 1441. ***liše tih*** - osim tih
66. 1442. poredaj: ***i slast svih otčevih blagoslovi zgubi***
67. 1443. ***voli*** - volje (volio je)
68. 1444. ***to*** - naime ***prvorojen'ja čast i slast svih otčevih blagoslovi***
69. 1446. ***počan*** - počevši; ***ja mrziti, objistan jur, na toj - ja na toj mrziti*** (zamrzi na to, tj. na tu hranu)***, objistan jur***
70. 1447. ***lonac*** - lonaca; ***ushvali*** - stade hvaliti

71. 1448. ***zatoj*** - zato; ***popali*** - spali
72. 1449. ***sinov*** - sinova
73. 1451. ***Smartju jih pokapa*** - usmrti ih (tj. sinove); ***vze*** - uze
74. 1452. ***ne poja stropa*** - ne uze biča (ne udari)
75. 1456. ***obujat*** - obuzet; ***draga*** - prijatelja
76. 1456b. ***ne htiše*** - ne htijaše; ***da ini ga pripraviše*** - ali drugi ga nagovoriše (nagnaše)
77. 1458. ***hvataje zubi*** - hvatajući zubima
78. 1459-1460. poredaj: ***ne srmovaše se zaditi za žene*** (dirati u žene) ***onih***
79. 1463. ***on*** - Cir
80. 1464b. ***čini se bižati*** - pričini se da bježi
81. 1466. ***od njih usti*** - njihovih usta; ***taj sipa*** - ta sipa (koja pušta crnu boju)
82. 1466b. ***da garlu se daše*** - ali se odaše grlu (jelu i piću); ***diju*** - vele
83. 1467. ***opipa*** - osjeti (snađe ga); ***pitanski Arceslav*** - filozof Arcesilaus iz Pitane u Grčkoj
84. 1469. ***dav*** - podav
85. 1471. ***bi jih pjan*** - tukao je pijan one (s kojima je bio kod stola)
86. 1473. ***boj*** - boju
87. 1474. ***imiše sa Rimnjani rati*** - imaše rat (ratovaše) s Rimljanima
88. 1475. ***do stotin lit roka*** - do stote godine života
89. 1477. ***ko sarka*** - koje posrka
90. 1479. ***Rim*** - Rimu; ***tarka*** - trčaše; ***vlastele*** - vlastela
91. 1480. ***raztarka*** - raznese
92. 1481. ***Toj*** - to (vino); ***ljubi*** - obljubi
93. 1482. ***pušćujući*** - ostavivši
94. 1482b. ***u viće*** - u vijeću
95. 1483. ***zubi*** - u prenesenom smislu mjesto "proždrljivci"
96. 1483-1484. proždrljivci će se napuniti svakoga grijeha, a krepost će odbaciti kao stare haljine
97. 1485. ***na konac*** - na koncu; ***nesrići... u svakoj*** - u svaku nesreću

98. 1486. ***jih će sići*** - sjeći (morit) će ih

99. 1488. ***vikomnji znoj*** - vječnoj vrućini (paklu); ***stan'je*** - boravak

100. 1489. ***rič su*** - tu riječ (te opomene)

101. 1491. ***pića si*** nije pouzdano, u I. izdanju "pichu sci"

102. 1492. ***vina okus(š)i*** - vino kuša

103. 1493-1494. ***Da ki no... prida nj*** - ***Da*** (ali) ***prida nj*** (pred onoga)***, ki no***

104. 1494. ***izvraća*** - izvraća (iznosi)

105. 1495. ***tim*** - onima (za one)

106. 1496. ***ner*** (nego ne ugoditi) ***tarbuhu***

107. 1497. ***ki*** - onima koji; ***buhu*** - (u prenesenom smislu) zao duh; ***huda utvarjen'ja*** - opake okorjelosti (u grijehu)

108. 1498. ***zalizlu u uhu*** - koja je uljezla u uho (u prenesenom značenju: srce); ***spasena slišen'ja*** - spasonosna slušanja

109. 1499. ***govoren'ja rič*** - nit govora; ***se... vrati*** - neka se povrati

110. 1501. ***noge*** - nogama

111. 1502. ***jati*** - pojesti i popiti

112. 1504. ***zatvaruć*** - zatvarajući (vrata); ***gredu van*** - izađu

113. 1505. ***idoše*** - iđahu; ***na*** - u; ***sobom teturaje*** - teturajući

114. 1506. ***spija(j)e*** - ispijajući

115. 1507. ***začinjaje*** - začinjući, pjevajući; ***obnose*** - obređujući

116. 1508. ***jednu popi(j)aje*** - jednu (čašu) ispivši

117. 1509. ***zanose*** - zanoseći

118. 1511. ***obraz*** - obrazu

119. 1512. ***na brade prami*** - na dlakama brade

120. 1516. ***staše*** - stajaše

121. 1517. ***niki*** - neki; ***o ploči*** - o ploču; ***pad se*** - padnuvši

122. 1518. ***kara svad se*** - karaše se svađajući se

123. 1519. ***uhitiše*** - hvataše

124. 1520. ***zad se uznak uzvarziše*** - natrag nauznak padoše (od uzvrići)

125. 1521. ***rigniše*** - rigaše

126. 1522. ***ležiše*** - ležaše

127. 1523. ***druzih*** - druge; ***stavit jih*** - da ih stave

128. 1525. ***ustegnuti garla*** - uspregnuti strast proždrljivosti

129. 1526. ***vi(j)*** - vidi

130. 1531. ***na sridu komori*** - nasred sobe

131. 1533. ***njoj*** - nju; ***unid*** - unišavši

132. 1534. ***većma gori*** - mnogo gori

133. 1535. ***speći ga tako vid*** - vidjevši ga gdje tako spava

134. 1537. ***ostale*** - ostavši

135. 1539. ***tej stale*** - te nastambe; ***sta*** - stajaše

136. 1540. ***pale*** - umirile se, zaspale; ***ja*** - stade

137. 1542. ***stoli*** - stolu

138. 1543. ***jiše*** - jeđahu

139. 1544. ***ne bi koli*** - ne bi tko

140. 1545. ***nebes više*** - više nebesa (na nebesima); ***svaka*** - sve

141. 1548. ***kopore*** - koporeći (lupajući)

142. 1550. ***na kolina klače*** - na koljena kleče; ***suzami rignu*** - suze proli, zaplače

143. 1551. ***moli*** - moljaše

144. 1552. ***stignu*** - postignem

145. 1553. ***pokrip*** - pokrijepi (ohrabri)

146. 1555. ***plodi*** - snuje

147. 1556. ***boju*** - boje

148. 1558. ***od nevolj slobodi*** - od nevolja oslobodi

149. 1561-1562. Ovo što vjerujem da mogu po tebi kako trebam (izvršiti), izvoli me pomoći

150. 1564. jer se u tvoju moć uzdam da ću to sada svršiti

151. 1565. ***na nogah postup*** - postupivši na noge

152. 1566. ***snam*** (od ***sneti***) - skinuvši (premda u prvim izdanjima stoji "spam")

153. 1567. ***kičmu*** (možda je pogreška umj. ***kičku***) ***zdup*** - kosu zdupivši

(zgrabivši)

154. 1568. ***lup kla*** - lupivši zakla

155. 1569. ***strepi sobom*** - trgnu se

156. 1571. ***izdaše*** - izdahnu; ***ne bi jak*** - ode sva njegova jakost (i sila)

157. 1573. ***mao*** - malen

158. 1574. ***ki*** - onoga koji; ***prostro dim*** - razmetnuo se

159. 1575. ***zajme*** (od ***zajati***) - da će zauzeti

160. 1575-1576. koji mišljaše da nije ni Bog moćan protiviti se tim njegovim silama

161. 1577. ***prostri*** - prostre

162. 1578. ***pomog*** - pomogavši

163. 1579. ***da joj ni trud zamanj*** - da joj ne bude trud uzaludan; ***viru*** - vjerodostojnost

164. 1580. ***steć*** - stojeći; ***odni*** - odnese; ***ta*** - ona

165. 1581. ***zatvor*** - zatvori, sakrij

166. 1583. ***po običaj svoj*** - po svojem običaju

167. 1585 ***Ne dav nogam pok(o)j*** – ne zaustavivši se

168. 1588. ***zavije se više skolj*** - vine se poviše otoka; ***side*** - sjede; ***visinu*** - visini

169. 1589. ***iz nohat*** - iz nokata; ***jal*** - uhvatio

170. 1590. ***stinu*** - do stijene

171. 1591. ***harlo ti (j)e lital*** - hitro je letio

172. 1593. ***sidu*** - sjednu

173. 1595. ***vrat*** - vrata

174. 1596. ***napan vrat*** - napevši vrat (iz svega grla)

175. 1599. ***pomog*** - pomogavši

176. 1600. ***nečistih*** - nečiste

177. 1601. ***pri(j)am jih u naglost*** - primivši ih hitno; ***stražane idoše*** - stražari pođoše

178. 1605. ***sta više*** - stupi na poviše mjesto

179. 1606. ***čudiše*** - čuđahu; ***mneći*** - misleći

180. 1607. ***da ju on sčeka*** - da će je dočekati onaj

181. 1608. ***nje činjen'ja*** - njezina djela

182. 1611. ***ki*** - one koji

183. 1612. ***onih bi prikinuv*** - one pobi prekinuvši (slomivši); ***ga*** - za nj

184. 1613. ***toku vaju nas pridati napi*** - napijao je (pijući se zaricao), da će nas predati tolikoj nesreći

185. 1616. ***su noć*** - ove noći

186. 1617. ***z dvanjak*** - iz dvanjaka, bisaga

187. 1620. ***su*** - ovu; ***priti*** - prijetila je

188. 1625. ***rene*** (od ***gnati***) - dotjera; ***mnoga počten'ja*** - moje poštenje

189. 1626. ***čuva*** - očuva; ***s nikoga*** - ni s kakva

190. 1627. ***da meni vraćen'ja*** - dade meni, da se povratim

191. 1628. ***da vam slobojen'ja*** - dade vama slobodu

192. 1629. ***pitje*** - (zbog rime mjesto ***petje***) - pjevanje; ***hti(j)mo peti*** - pjevajmo

193. 1631. ***oteti*** - osloboditi

194. 1633. ***like*** - lijekove

195. 1637. ***suzi*** - plakaše

196. 1639. ***ki*** - onaj, koji; ***mneći*** - misleći

197. 1640. ***da ga val pogruzi*** - da će ga val potopiti; ***dmeći*** umjesto ***dmući*** (od glag. ***duti***) - duvajući

198. 1641. ***steći*** - stojeći (živeći); ***koj*** - kojoj

199. 1642. u sebi misleći tj. na ***zgibil*** (propast) kojoj je izbjegao

200. 1643. ***da*** - što

201. 1644. ***stiže*** - ne dostignu (satrti); ***mnozih*** - mnoge

202. 1645. ***stav*** - stojeći

203. 1646. ***su*** - ovu; ***slav*** - neka slavi

204. 1647. ***ustav*** - stupivši

205. 1648. ***nadav*** - pojačavši

206. 1649. ***budi*** - neka bude

207. 1650. ***odnami*** (od glag. ***odneti***) - neka oduzme

208. 1652. ***ki rami svo(j)imi te šćita*** - koji te svojim ramenima zaštiti

209. 1654. ***na smart, koga*** - na smrt onoga čija

210. 1656. svi koji budu živjeli na ovom svijetu

211. 1657. ***rik*** - rijekâ

212. 1658. ***od svih težina sik*** - težina svih sika (sve teške sike)

213. 1659. ***zrik*** - zraka (zbog rime)

214. 1660. ***dik*** - dika; ***ne hodit*** - uminuti

215. 1661. ***nisi se šćedila*** - nisi se žacala

216. 1662. ***za ovi slobodit puk*** - da oslobodiš ovaj puk

217. 1663. ***takaj dila*** - takva djela

218. 1664. ***plat*** - neka plati

219. 1665. ***Toj on dogovore*** - to izrekavši

220. 1668. ***trudi*** - muka

221. 1670-1671. ***koga... ti reče*** - za koga ti reče

222. 1671. ***u ruku mu*** - u mojoj ruci

223. 1676. ***puka ovoga*** - puk ovaj

224. 1678. ***ka ga ubit reče*** - koja reče da će ga ubiti; ***totu zagnav*** - ovamo (Akiora) zagnavši

225. 1679. ***postav*** - postajavši, počekavši

226. 1681. ***njeje*** - njezinih

227. 1683. ***ki mnogu svim po te milost da*** - koji po tebi iskaza svima mnogu milost

228. 1685. ***po svem svita stogu*** - po svem svijetu; ***sluti budeš kuda*** - kuda budeš slovila

Marulićeve bilješke:

* 1338 Kako Oloferne odredi stan Juditi osoba i da milost da u noći more izhoditi moliti Boga svoga.

* 1346 Da se ne ockvarni jidući ča biše hranjeno u zakonu.

* 1376 Kako Oloferne četvarti dan zva Juditu hoteći da s njim pribiva.
* 1383 Vagav, vratar Olofernov.
* 1389 Odgovori Judit Vagavu.
* 1401 Prilika.
* 1415 Govori Oloferne Juditi posadiv ju kon sebe za večero(m).
* 1421 Odgovara Judit.
* 1431 Govore(n)'je protiv zalih u žartju i pitju.
* 1437 Noe opi se i zaspa odkriven. Kama sina prokle jer se naruga. Sema i Jafeta blagoslovi, ki ga pokriše.
* 1440 Lot(a) hćere opo(j)iše, s pi(j)anim spaše i rodiše. Stari(j)a rodi Moaba od koga bi narod od Moabiti. Mlaja rodi Amona od koga bi narod od Amoniti. Zato di: Oni kim biše ća, a to otac, učini jih ma, a to matere svo(j)ih sinov.
* 1444 Esau za zdilu leće proda prav parvoroje(n)'ja svoga bratu Jakobu. Tim izgubi otčev blagoslov.
* 1448 Ovo bi, kad od Egipta diliv se, gredihu pustinjo(m) s Mojsesom.
* 1452 Sini Hele popa umicahu meso onim ki činjahu posvetilišća. Cić toga biše ubi(j)eni od nepri(j)atelj, a od njegove kuće veće ne bi pop, jer jih ne pokara, kako imaše.
* 1456 Aleksandar pjan ubi Klita, baruna svoga. Kada se razabra jutri dan, ja pitati gdi je Klit i od žalosti ne htiše jisti. Hteći i sam umriti, da ini ga pripraviše.
* 1460 Centaure, ki s njim mejašahu, zva na svoj pir Peritov, kralj od Lafiti. Oni, objivši se i opivši, pohitiše za žene. Za to ih pobi.
* 1464 Saki jest bio niki narod u Persi(j)u, kih budući vojska mnoga, kralj Cir od Persi(j)e čini se bižati ter ji(m) pusti okol pun vina i brašna svakoga. Oni sedoše tuj piti i jisti. Kad biše puni, razlegoše se. On na nje pripusti i pobi jih.
* 1466 Lacid, Krisip, Arceslav: toj su bili naučeni filozofi, da garlu se daše. Niki, di(j)u, umri vino pi(j)ući, a niki cić toga utarpiv, upadši pogibe.
* 1468 Karon je ki brodi duše u paklu, kako di(j)u poeti.
* 1472 Antiok, kralj od Sirije, ki Rimnjano(m) rat učini, pjan bi svo(j)ih, a oni ga ubiše.
* 1482 Marko Antonij velik biše žarlac i opi(j)avac. Pobi vele grajan. Polaču vlastelina jednoga darova kuhaču svomu jer mu biše ugodno skuhao.

Pjan u viće bljuva. Obljubi Kleopatru, kraljicu od Aleksandri(j)e, a ženu pusti, ka biše sestra Oktavi(j)ana cesara, i s toga pogibe.

* 1483 Koliko zlo dohodi cića garla.
* 1499 Vraća na počitan'je histori(j)e govoren'je.
* 1505 Kako pjani gredihu ki se čtovaše s Holofernom.
* 1534 Oloferne zaspa.
* 1551 Molitva Judite kad hoti ubiti Oloferna.
* 1568 Kako ga ubi jednom ruko(m) za vlase uhitiv ga, a drugo(m) koljući.
* 1574 Sarv: sarvan'je.
* 1587 Prilika.
* 1610 Govori Judita puku prišad u grad, ubiv Oloferna.
* 1637 Kako se Ozi(j)a obeseli.
* 1639 Prilika.
* 1646 Govori Ozi(j)a puku i Juditi.
* 1677 Kako se Akior pristraši ugledav glavu Olofernju i prija viru židovsku i pribiva u Betuli(j)u do smarti s obitel'ju svojom, videći moć Boga israelskoga.

LIBRO ŠESTO

Obrativ se Judit, reče:*[1] "Slište ča dim.
Bog nam će posudit[2] još milosti za tim.
Zbodte kopjem jednim glavu tuj i pojte[3]
gori na gradu s njim, ter umistiv ojte.[4]
Ništar se ne bojte. Kada isteče dan,
odparvši vrat,[5] projte z bukom, s oružjem van.

Svaki prid gradom stan, da još ne poj[6] doli,
ni se sa mista gan, ni kreni[7] dotoli.
Dokol njih okoli, totu vas videće,[8]
zbuče se ter poli šatora hodeće[9]
i šćiti kučeće budu budit njega,[10]
ki se zbudit neće jur za vika sega.
Ki kada vide ga prez glave ležeći[11]
i karvava svega, hoće jih strah sveći.
Vi kad jih bižeći od zgoru vidite,[12]
tad smini hiteći na njih oborite.[13]
Slobodno naprite, jer pod noge vaše
Bog njimi poskite,[14] dat jim će zle paše.
Probavit će čaše[15] ke su sinoć pili,
ginut će njih baše, vi ćete bit cili.[16]
I kojojno sili[17] Mesopotami(j)a
pridav se uhili[18] i sva Cilici(j)a,
i još s njom Siri(j)a, tuj ćete sada vi
raztirat, da svi(j)a nogami kud ne vi."[19]

Kako jim reče, svi tako učiniše.
Akior, jerbo vi[20] kolika moć biše
Boga, kim dobiše, poganski blud pusti*
u ki pri živiše, poča zakon bljusti.[21]
Boga sartcem, usti jednoga počtova,
njega t' ne popusti.[22] Pokol se obrizova,
tuj vazda stanova sa obitil'ju svom,
sveto životova do konca u gradu tom.
Vidiš li da u kom čoviku pravda jest,
još da ga triska grom, u dobro ga će unest.[23]
Dobro će ustat i sest,[24] vekše će nevolje
napokon ga navest na spasen'je bolje.[25]
Danica jur skolje zrakom odivaše[26] , *
ter čarljeno polje suncu pušćivaše.[27]
Sunce podivaše jur svitlu glavu van,
jur svuda sivaše, jure bi bili[28] dan.
Zbodena na ostan na turnu tikva sta,[29]
i ništar ne postan,[30] s oružjem družba sva
barom po vrata[31] ta buknu z bukom na dvor.
Trumbitaš praskat ja protiva vojsci zgor.[32]
Po vojsci sta[33] gromor, tekoše k šatoru.
Ki bihu pod šator, staše[34] prid komoru.
Oružjem koporu, Oloferna zbučit
hteć, jer na zaporu ne smihu mu kučit.
Zamani bi[35] bučit, on se ne probudi.
Tim se jaše mučit. Shode glave ljudi[36]
vrataru, da zbudi njega sad, rekoše,
koga čuti sudi[37] vojvode dojdoše
Govore: "Zidoše[38] od zakutak miši,
ter nas zatekoše da boj bi(j)u piši."
Tad Vagav ulisši, u dlan bi beritom,[39]

za tim poposliši, mneć da spi[40] s Juditom.
Ne čuvši za svitom šušnja ni govora,
zadi parst za plitom, razmaknu zastora.
Ugleda trup zgora gdi leži prez glave,
a pod njim je kora postilje karvave.
Zavapi i plave razdri o se[41] rube,*
i brade pahljave sidine oskube.
Zatim sobom snube,[42] plačan teče vidit
od skrovišća kruge u ke[43] staše Judit.
Ne zastav ju, hitit ja da van isteče.[44]
Istekši[45] ja vapit: "Jedna žena", reče,
"Židovinka, spletče rugo u sem[46] dvoru,
priročno poleče Nabukodonosoru.
Evo u svu komoru[47] Oloferne kopni
na postilji goru,[48] na njemu glave ni!"
Asirski baše ti glas kada slišiše,
obojmeknuše svi i svite razdriše.
Svi se pristrašiše, kako komu gavun*
vali zbiv odniše argutlu i tamun.[49]
Dimajući garbun jidrom paha, huhće,
miša[50] s morem salbun, on od straha darhće.
Takim strahom dahće bjeno sartce ovih,
plač ter vapaj bahće, i jur obide svih.[51]
Ne osta karv u njih, i vidiv na grad dil[52]
udov[53] Olofernjih, strah jih je veći bil.*
Marmor je svuda vril,[54] smete se vas okol.
Starknja usta od sil, svak je bižat obol.[55]
Kako kada sokol u nebo[56] se vija,*
jato se ptic odzdol široko razvija.
Ča pri more[57] svi(j)a, naprid se po(j)ima,
jer ga strah zabi(j)a, duše ne po(j)ima.
Tako tada njima bojazan micaše,[58]

simo-tamo svima po polju starkaše.[59]
Svaki se bojaše jer Betulijani
oružnih hust staše nad njimi u strani.
Ki vidiv da bani asirski odbigoše,
s onih gornjih stani[60] vičući stekoše.
Stižući bodoše[61] mnozih šćipačami.
Mnozih posikoše po pleću sabljami.
Mnozih ki lugami[62] na konjih bižahu,
sabjeni praćami legoše u prahu.[63]
Nevidom svi(j)ahu. Nigdar toke sile
u toliku strahu, ja mnju,[64] nisu bile.
Kud su god hodile, ni kih moći manje
jesu naskočile,[65] ni tirale hlanje.[66]
Ozi(j)a, da na nje od gradov pripuste,*
jer će biti sa nje, da jih ne upuste.
I da ljudi huste zaskoče na cistih,
mače, ki to zuste tičući po mistih.[67]
To pisa u listih, ke kada pročtaše,
od mist[68] onih istih harlo se sticaše.
Ter ti jih tiraše,[69] derući, bi(j)ući,
gdi su njih mejaše[70] deri dopirući.
Meu tim slazući[71] od Betuli(j)e, ki
grada čuvajući ostali bihu svi.[72]
Asirski okol gdi biše ostao pust,
mnogu pratež ondi raz(u)zeše u hust.[73]
Kako vinograd gust, kad je voće zrilo,*
koga ne bude bljust[74] pudar ni pudilo,
jato ga pokrilo čvarljak, grozd ne ojde,[75]
kad se je najilo, s punom gvačom pojde.
Tako svaki dojde ši(j)u nakarcavši,
i u gradu projde,[76] okol razsakavši.
Za njimi prignavši, ča gonit mogoše,[77]

ki, vojsku zagnavši, z dobitjem pridoše.[78]
Tuj blago snesoše od asirske sile,
i ča dotekoše,[79] svim riše da dile.
Nikogar ne uhile, svi biše bogati,
i po pune zdile jaše blagovati.
Jaše napi(j)ati, Bogu hvale daje,[80]
i veseli stati redom počitaje[81]
gdi ki dostizaje[82] biše koga ubil,
gdi ki priticaje[83] biše put zaskočil.
Bože, kolikih sil[84] kolika gardina,*
kolikih slava dil[85] i hvale visina,
koli vred izlinja pribiv se na poli![86]
Tako Bog načinja svih[87] ki su oholi.
Svi gradi okoli činiše vesel'ja
i na svetom stoli klaše mnoga tel'ja.[88]
Cvitja tere zel'ja tla su natrusili,
borja tere jel'ja[89] zide su nadili.
Trublje su trubili, bubnji[90] su bubnjali,
svirale svirili, cindre privartali.
Hvalu Bogu dali u pisnih pojući,
tance su igrali, svitila žegući.
Hvalu još dajući dilu Juditinu,*
kim dobivajući[91] skupiše litinu.
I gradi u istinu zdrišiše straha grop,
ki mnjahu da zginu pod toke sile snop.[92]
Eliakim, veli pop od Jerosolime,
noseć smočen isop kropljaše da snime[93] *
[94]
nečistoć onime[95] ki se ockvarniše
svite martvih prime, kih[96] zagnav ubiše.
Za njim ti grediše popovi mnogi[97] zbor,
s njim grede[98] dopriše Betuliji na dvor.

I kad pram njim odzgor Judita iskasi,
svakoga ju govor[99] s hvalom dobročasi.
Riše joj: "Slava si Jerosolime sve,
sva radost naša si, počten'je zemlje se.[100]
Jere je sartce tve muški se nosilo,
tobom je strane ove misto oživilo.
A sve je to bilo, jer čistoću tvoju*
pogleda Bog milo i da t' milost svoju.
Jer sta[101] u pokoju, muža ne poznavši,
i u svetih broju, parvi ti umarvši.[102]
Bog tebe zazvaši sparti nas brimena[103]
i tebe obravši proslavi t' imena.
Tim blagoslovljena biti ćeš po sve dni.
Biti ćeš blažena gdi dobru konca ni."
Takovom nju oni besidom slavljahu
i Bogu pokloni s njom prikazivahu.
Ki godi imahu Olofernja blaga,
k njoj ga prinošahu, ona Bogu da ga.
A sad veras snaga mojih[104] nju hvaliti*
slaba jest i naga. Ništar manj naviti
neću se šćediti hvale, koko mogu,
jer se isčuditi dilu nje ne mogu.
Smionost svoju mnogu ukaza Delbora,
kad razbi nalogu vojske kon Tabora* ,[105]
da čast togaj stvora[106] z Barakom razdili
i s ljudmi njih dvora ki biše u tom dili.[107]
Jahele još sili[108] hvala se pomina
jer kralja uhili od Kane Jabina.
Kadano bi smina Sisaru ubiti
kino k njemu[109] plina općaše nositi.
Da to učiniti sama a samomu,[110]
i čaval zabiti (j)ur pristrašenomu

laglje je ner tomu ki steć[111] meu svojimi
pričaše svakomu da će vladat svimi.*
Još je dika s timi i onoj[112] ka Sibi*
svitom[113] svojim snimi glavu kako ribi.
Grad jur na pogibi tad Abela biše[114]
i u toj potribi tim[115] se slobodiše.
Da toj učiniše jednomu vele jih,[116]
a njoj hvala biše[117] ka na to svede jih.
Da ka meu veće jih[118] sama vojvodu ubi
i tim zatira svih, koli slavni(j)a bi.[119]
Palas smila ne bi toko[120] ni Diana,
prizvavši[121] joj k sebi s strilami Peana.* [122]
Ni ka no Trojana[123] kralju nos odrubi,
sasvim desperana, jer joj sina zgubi.*
I keno suzubi muških vojask[124] stahu,
jake kako dubi, hrab(r)o se nošahu,
na konjih ticahu prez sasa desnoga,
gdino prižimahu kopja bodežnoga[125] .*
Ne bi smile toga u obraz pozriti,
a smila je koga[126] Judita zgubiti.
Koj[127] poni Hipoliti, koj Pantasileji,*
more se saviti kruna, ka je oveji?[128]
Ni slave takeji dostojna, ka[129] kada
ču na svojoj meji Babilona grada,[130]
da se sam oblada,[131] od nje se odvargši,
opet ga podklada, kose ne uzvargši.*
Ni keno ner svargši nepri(j)atelja s konj[132]
i život mu stargši, mečem sikući po nj.[133]
Takov tada zakon biše meu Zamate[134] , * [135]
nimahu taj poklon[136] da budu mužate.
Ni ke Pira z bate[137] rekoše odrinut
ispod Sparte da te,[138] ali s njom izginut.

Zato od nje minut[139] inamo ne htiše,
Pir osta ostinut jer se i one riše[140] . * [141]
Ni ke, kad razbiše Cimbre rimske sile,[142]
same se ubiše jer nisu hotile
da budu sidile[143] žive pod inimi,
ner u boj hodile tada bihu s kimi[144] . *
Ni ona ka primi od Meleagra čast
jer parva meu svimi prostrili prascu mast.
Prascu ki svaku slast kalidonskih dubrav
(toku imaše vlast) gubljaše ne sustav[145] . *
[146]
Svih tih zajedno stav, ter Judite hvale
s hvalami njih pristav, reć ćeš: Njih su male.
Pri toj su ostale[147] kako pri hartu zec,
pri sokolku gale, pri sunačcu misec.
Njih jošće slave breč[148] po zemlji boboni,
po zemlji (j)e nje teč - a na nebi (j)e ni.[149]
Juditina zvoni[150] i visoko gori,
gdi (j)u s sobom poni,[151] gdi su an'jelski kori,
Gdi su rajski dvori, kerubin, serafin,
gdi su svetih zbori, gdi Bog i Božji sin,
gdi (j)e svitlost prez tmin, radost prez pečali,
gdi ni[152] konac ni fin dobru nje ni hvali.
A sad, ki ste iskali segaj[153] svita slavu,*
ki ste nastojali imit slug zastavu,[154]
ki li dvigši glavu vojske ste vodili
i svita daržavu poda se podbili;
Ki ni svojoj sili, ni svomu blagu broj
reći ste umili,[155] živeći u pokoj
i u raskoši svoj: vi(j)te,[156] je l' dika ta
vaša takmena ovoj ka se Juditi da?

Ona se sada sja, vi ste u tamnosti.
Nju radost obuja, vi ste plačni dosti.
Ona je u milosti kralja nebeskoga,
vi ste u gardosti djavla paklenoga.
Tim ti se svakoga slava vred zamini,[157]
ki zabivši Boga, svit ljubi i cini.
Da tako ne čini[158] presveta Judita,
zato Bog učini da je blagovita.
Da se po sva lita[159] i po vikov vike
hvala nje počita, nje pronose dike
po mora, po rike, po zemlje okol vas,[160]
i gdi sve vernike sabire vičnji spas.
Jur poni svaki nas nju hti(j)mo sliditi.
Jur počnimo danas pobožno živiti:
moliti, postiti, ponizit dušu i put,
ostrine nositi, gizdav odvrići skut.
Daržat čistinje put, telu ne dati last,
da svagdan truda prut, da nam ne da napast.[161]
U svem Bogu dat čast, a ne moći svojoj.
Da Duha Sveta mast[162] pomaga vazda njoj.
Utišen'ja pokoj diliti ubozim,[163]
prostiti nepokoj uražen'ja mnozim.
I svakim nemozim[164] pomoći ne kratit,
i ka svakim mozim[165] s ljubicom se obratit.
Ljubav ljubvom platit, ljubvom i gardinu.
Za zlih[166] Bogu vapit da jim da dobrinu.
Ljubiti istinu, laže se čuvati,
ufan'ja slatčinu nigdar ne pušćati.
To t' su bili pati, za ke[167] Bog gospodin
dostoja se obrati Juditu, kako t' dim.
Po njoj da zgasi dim[168] Oloferna ljuta

i slobod poda svim ki čekahu pruta.[169]
I ki jur ni muta nimahu ča piti,
lica suha, žuta pričali nositi.[170]
Po njoj jih nasiti obil'ja mnogoga,
po njoj jih naparti blaga još svakoga.
Svi puci cić toga veselit se jaše.[171]
Ova hvaleć Boga radosno pojaše.
Svak, ki totu staše, uši gori napan,[172]
pisan nje slišaše, riči svoje zapan.[173]
Ovo biše pisan ku ja[174] govoriti:*
"Otvorite usan,[175] počnite hvaliti
Boga i slaviti u cimbale zvone,[176]
kitare udariti, psalm peti tone:[177]
Bog bo potr one ki rat podvigoše.
Onim milost klone ki stav uzdahoše.[178]
Zgubit nas dojdoše asirski odbori.
Toga ne stigoše, Bog njimi[179] obori.
Dolce, varhe, gori[180] bihu pokrilili.
Vod naših izvori[181] bihu zavalili.
Požgat su pritili[182] sela naša i stane,
žene z ditcom htili vest u svoje strane.
Inim dati rane, svih smartno sikući,
da Bog naš nas brane,[183] njih slomi tukući.
Karvavca dajući pod oblastju[184] žene,
sile njih hotući da budu smetene.
Zatoj ti spletene biše mnogim strahom,[185]
razbjene i bjene karv smišaše s prahom.
Ke s nesmirnim bahom bihu nastupile,[186]
a pak s ovim gradom bit se nisu smile.
Oloferna bile nisu mnozih[187] ruke,
ni ga naskočile vojske, napan[188] luke,
ni pojamši[189] suke žiganti nesmirni,

ni od meči zuke ljudi boju birni.[190]
Da u suknji pirni[191] Judit, hći Merara,
i pameti virni pozorom ga vara.[192]
Svarže s sebe stara udovna odila
i sta[193] na njoj zgara zlato, biser, svila.
Rumena ter bila lica sva[194] učini.
Pojde kako vila: tim njega prihini.
Tim sartce u pini[195] stavi mu pak glavu
odkla kako svinji ali kako bravu.
Čut bi kako lavu vijan'je plača njih,[196]
bižeći po travu kad vidiše mo(j)ih.[197]
Ki jih tukaše svih, goneći kako skot,[198]
sto tisuć biše kih[199] i četarsta krat stot.
Božja bo to bi hot, tako da bigaše[200]
okola pustiv plot.[201] Naši jih stizaše.
Naši jih deraše, oni predajući,[202]
naši jih rizaše, oni se ne rvući.[203]
Zato sad pojući recmo u radosti:
Bože svemogući, kolike s' kriposti!
Ki tvojoj jakosti mogu bit opori?
Sve od tve strahosti terpi jer sve stvori.
Ganut se je gori i svita zemlji svoj,
kada ti odzgori, sardit pogledaš k njoj.
Da strah u kih je tvoj, bojeć se[204] zgrišiti,
ti jim ćeš dat pokoj, ti jih uzvišiti.
A kino prititi narodu budu mom,
ti jih ćeš suditi i starti rukom tvom.
Pasti će s moćju svom u oganj neugasljit,
bit pića čarvu tom ki nigdare ni sit."
Zatim puk ja hitit u Jerosolim pojt.[205]
Bogu se poklonit ki jih li ne hti ojt.
Hteć barzo tamo dojt, putem se varviše,[206]

prišad, u tempal projt po vrata nagliše.[207]
Saužge činiše gori na oltare[208] , *
zavite svaršiše[209] prikazavši dare.
Stahu redom žare gdi se umivahu,
i tamjana pare svuda se vijahu.
Mirisi vonjahu, zvonjahu psaltiri,[210]
popovi pojahu, odpivahu miri.
Sjahu kandaliri zlati, sedmostruci,
i bili dupliri, kako puri luci.[211]
Dvigši obi ruci,[212] a prignuv kolina
klanjahu se puci hvaleć Gospodina
Vesela družina mnogu čini radost,
jer kim biše tmina, slaja jim bi svitlost.[213]
Juditina milost oružje pridava,[214]
Olofernja oholost kim se oružava.[215]
Koga joj tad dava[216] puk nje kad u gradu
s plinom ujahava, vesel glade[217] bradu.
U tempal[218] da dadu tuj. Reče: "Čast Bogu."
I k tomu nadadu[219] karzno na kom nogu
steriše, ki mnogu oholast odside[220]
kad ona nebogu glavu mu odkide.
Tri miseci side[221] u Jerosolimi,
tuj pi(j)ući i jide.[222] Judita sa svimi
vele veselimi blagdane radosti
čini,[223] jere primi dobitja milosti.
Paka u naglosti svi se razidoše,
kino bihu gosti, svak k svo(j)im idoše.[224]
Da parvo pojdoše Juditu združiti,
od nje odidoše[225] čtovani i siti.
Ona posta biti[226] slovuća po svitu,
počaše ju čtiti više svih uznitu.[227]
Zatim vazda svitu udovne čistinje

nosi na se zditu, odkol umri[228] muž nje.
Do stare starinje živi[229] u počten'ju.
Lakesis trudi nje ču tad u preden'ju,
Kloto u varćen'ju, Atropos pririza,
Kad ona življen'ju sto i pet lit stiza[230] . *
Grob ju on poviza u ki[231] joj muž biše,
veće se ne dviza od tud gdi ju skriše.
Duh se veseliše da - puti tamnice[232]
izbavljen - grediše gledat Božje lice.
Puk obrazom nice nad greb plačan zarča
govore:[233] "Danice svitlost nam pomarča,
keno glas potarča slavan po svitu svem
i nju smart posarča, evo je u grobu sem.[234]
Sama ka biše prem dostojna živiti
za napokonnji(m) dnem[235] svih vikov, svih liti.
Ojme, da viditi nećemo ju[236] veće,*
ni s njom govoriti. Obrati nam pleće.
Utišit se neće, Judita, za tobom
puk ov, jer ležeće neć[237] ga pri(j)at s sobom.
Ti s' zaparta grobom, mi suze ronimo,
ubjeni smo znobom, ča ćemo, ne vimo.[238]
Ti nam biše, vimo, utiha pečali,
a sada kopnimo prez tebe ostali.[239]
Svi smo, evo, pali kako prisičen bor,
i veli i mali tebi upje: "Otvor!"
Otvor, ter nas zatvor s sobom u tom grebi.[240]
S tobom umriti[241] umor gorak nam jur ne bi.
Da gorko po tebi[242] živit je življen'je,
svaki plače sebi da[243] zgubi utišen'je.
Da zgubi učen'je svake riči prave,
da zgubi dičen'je svake s tobom[244] slave.

Ojme! Da prez glave ostasmo marzal trup.
Sartce jadi dave, ostasmo pribjen[245] stup.
Ojme! Tko toko tup i tvard more biti,
da bjen od tacih krup neće pocviliti[246]
ali ustaviti pečalno tužen'je?
Gdi ste naši sviti,[247] gdi s' naše počten'je?
Gdi si urešen'je, gdi si naša časti?
Gdi si uzvišen'je israelske vlasti?
Gdi si vela slasti svetoga života?
Gdi s' razuma splasti, gdi s' svaka dobrota?
Od nas se odmota,[248] a sad ča čekamo,
ner da nam teškota nika pride samo!
Prez tebe predamo, prez tebe hoditi
ne umimo kamo, ni ča učiniti.
Ti nas zašćititi od zla umi(j)aše.
Ti nas obraniti od sile mogaše.
Sunce, ti nam sjaše u dne ter u noći,
dokla ti življaše. Tko će sad pomoći?
Timi žutki voći[249] svi se pokladahu.
Take tužbe moći[250] k sartcu privijahu.
Tako žaleć stahu. Osmi dan kad pride,
svi jure mučahu, svak na stan otide.
Sila ne izide[251] koja bi zadila
sela ali zide sinov Israila.[252]
Dokla je živila Judita na saj svit,[253]
zemlja je u mir bila i potom vele lit.[254]
Dan u ki bi dobit Oloferne čtiše,
svećen je vazda bit od tih[255] ki dobiše.
Dokla ne podbiše pod jaram svu šiju,
pokol umoriše s proroci Mesiju.
Komu poklon diju,[256] Bogu, spasu momu,
jere konac viju[257] počitan'ju tomu.

Juditi u komu slava će bit dokol
svitu zemaljskomu počne gorit okol.
Ako li daj dotol[258] dokla zemlja ova
bude na karte sfolj[259] slovinjska čtit slova.
Trudna toga plova[260] ovdi jidra kala
plavca moja nova. Bogu budi hvala
Ki nebesa skova i svaka ostala.[261]

Amen.

Ovdi svaršuju knjige Marka Marula Splićanina
svarhu istorije svete udovice Judite,
štampane u Bnecih po(m)njom i nastojan'jem
Petreta Srićića Splićanina.
Na svem Bogu hvala. Amen.

In Vinegia per Guilielmo da Fontaneto de Monteferrato ad instantia de maistro Marco libraro al signo del libro. Nel anno del Signor(e) MDXXI, adi XIII agusto.

Linclito Antonio Grimano principe vivente.

---

1. 1686b. ***red da*** - naredi
2. 1687. ***posudit*** - podijeliti
3. 1688. ***tuj*** - tu; ***pojte*** - pođite
4. 1689. ***na gradu*** - na grad; ***umistiv ojte*** - umjestivši ga otiđite
5. 1691. ***vrat*** - vrata

6. 1692. ***stan*** - neka stane; ***ne poj*** - neka ne pođe
7. 1693. ***ni se sa mista gan*** - i neka se ne gane s mjesta; ***ni kreni*** - i neka ne krene
8. 1694. ***videće*** - videći
9. 1695. ***poli šatora hodeće*** - hodeći kraj šatora
10. 1696. i štitovima udarajući ne pođu buditi onoga
11. 1698. ***ležeći*** - gdje leži
12. 1700. vi kad ih odozgora vidite gdje bježe
13. 1701. ***oborite*** - se oborite
14. 1703. ***njimi poskite*** - njih podavši
15. 1704. ***probavit će čaše*** - prisjest će im vino
16. 1705. ***cili*** - cijeli (nepobijeđeni)
17. 1706. ***kojojno sili*** - silu kojoj
18. 1707. ***pridav se uhili*** - predavši se žalosna bi
19. 1709. ***vi*** - zna
20. 1711. ***vi*** - vidje
21. 1713. ***u ki pri živiše*** - u kojem prije življaše; ***zakon bljusti*** - držati (vršiti) zakon (židovski)
22. 1715. ***popusti*** - ostavi
23. 1719. ***još da ga*** - makar ga; ***u dobro ga će unest*** - donijet će mu dobra
24. 1720. ***sest*** - sjesti
25. 1721. ***na spasen'je bolje*** - da se bolje (lakše) spase
26. 1722. ***zrakom odivaše*** - svjetlom oblijevaše
27. 1723. ***čarljeno polje*** - zoru; ***pušćivaše*** - ustupaše
28. 1725. ***bi bili*** - bi bijeli
29. 1726. ***na ostan*** - na koplju; ***sta*** - stajaše
30. 1727. ***postan*** - postajavši, počekavši
31. 1728. ***barom*** - jatimice; ***po vrata*** - kroz vrata
32. 1729. ***ja*** - stade; ***zgor*** - (koja bijaše) gore
33. 1730. ***sta*** - nasta

34. 1731. ***šator*** - šatorom; ***staše*** - stupiše
35. 1734. ***bi*** - bijaše
36. 1735. ***tim se jaše mučit*** - to ih stade mučiti; ***shode*** - silazeći; ***glave ljudi*** - glavari vojske
37. 1737. ***čuti sudi*** - da čuju sude
38. 1738. ***govore*** - govoreći; ***zidoše*** - iziđoše
39. 1740. ***ulisši*** - ujezavši; ***u dlan bi beritom*** - u dlan udari kapom
40. 1741. ***mneć da spi*** - misleći da spava (Oloferne)
41. 1746. ***o se*** - na sebi
42. 1748. ***sobom snube*** - sam tražeći
43. 1749. ***od skrovišća kruge*** - skrovite odaje; ***u ke*** - u kojima
44. 1750. ***hitit ja*** - pohrli; ***da van isteče*** - da izađe (istrči)
45. 1751. ***istekši*** - izašavši (istrčavši)
46. 1752. ***spletće*** - spletavši; ***sem*** - ovom (od ***saj***)
47. 1754. ***svu komoru*** - svojoj komori
48. 1755. ***goru*** - gore
49. 1758-1759. ***kako komu gavun vali zbiv*** - kao onaj komu valovi, izbivši gavun (v. Rječnik)
50. 1761. ***miša*** - miješa
51. 1763. ***obide svih*** - obađe sve
52. 1764. ***u njih*** - u njima; ***na grad*** - na gradu; ***dil*** - dio
53. 1765. ***udov*** – udova
54. 1766. ***vril*** - vreo (dizao se)
55. 1767. ***usta*** - nastade; ***od sil*** - od vojske; ***je bižat obol*** – je bježao kao podboden
56. 1768. ***u nebo*** - u nebu, u zraku
57. 1770. ***ča pri more*** - što prije može
58. 1772. ***njima... micaše*** - njih... tjeraše
59. 1773. ***svima... starkaše*** - sve raspršavaše
60. 1777. ***stani*** - položaja
61. 1778. ***bodoše*** - probodoše; ***mnozih*** - mnoge

62. 1780. ***lugami*** - po lugovima (šumama)
63. 1781. ***sabjeni*** - pobijeni; ***prahu*** - prah
64. 1783. ***mnju*** - mislim
65. 1784-1785. ***ni kih moći manje jesu naskočile*** - ni koje (sile) su manje snage napale
66. 1785. ***tirale hlanje*** - tjerale lakše
67. 1786-1789. Tu teško shvatljivu kiticu valjda treba ovako shvatiti: ***Ozi(j)a mače*** (posla ljude)***, ki to zuste*** (koji će to dojaviti) ***tičući*** (trčeći) ***po mistih, da na nje*** (Olofernovu vojsku) ***od gradov pripuste*** (navale)***, jer će biti sa nje*** (tj. Židovi prema Asircima toliko jaki)***, da jih ne upuste*** (puste proći) ***i da ljudi huste*** (čete) ***zaskoče na cistih*** (cestama). U Bibliji je sadržaj Marulićevih stihova 1786. do 1793. iskazan ovako: ***Misit itaque Ozias nuntios per omnes civitates et regiones Israel: Omnis itaque regio, omnisque urbs, electam juventutem armatam misit post eos, et persecuti sunt eos in ore gladii, quousque pervenirent ad extremitatem finium suorum.***
68. 1791. ***od mist*** - od mjesta
69. 1792. ***tiraše*** - tjerahu
70. 1793. ***njih mejaše*** - njihove granice
71. 1794. ***slazući*** - silazeći
72. 1794-1795. svi oni koji bjehu ostali da čuvaju grad
73. 1797. ***u hust*** - na gomile
74. 1799. ***koga ne bude bljust*** - ako ga ne čuva
75. 1800. ***grozd ne ojde*** - ni grozda ne ostavi (netaknuta)
76. 1803. ***u gradu projde*** - uđe u grad
77. 1804. a za njima dognaše ono što mogahu goniti
78. 1805. oni koji se vratiše pobjednici zagnavši vojsku
79. 1807. ***ča dotekoše*** - onima što dotrčaše
80. 1810. ***daje*** - dajući (iskazujući)
81. 1811. ***stati*** - biti; ***počitaje*** - pričajući
82. 1812. ***dostizaje*** - dostižući
83. 1813. ***priticaje*** - pritrčavši
84. 1814. ***sil*** - sila (vojski)

85. 1815. ***kolikih slava dil*** - slava kolikih (junačkih) djela

86. 1816. ***pribiv se na poli*** - prebivši se napola (skršivši se)

87. 1817. ***načinja svih*** - čini svima

88. 1819. ***stoli*** - stolu; ***mnoga tel'ja*** - mnogo teladi (od tele)

89. 1821. ***jel'ja*** - jelâ (od jela)

90. 1822. ***bubnji*** - bubnje

91. 1827. ***kim dobivajući*** - kojim dobivši

92. 1829. koji mišljahu da će poginuti pod snopom (težinom) takove sile

93. 1831. ***snime*** mjesto ***sneme*** (od ***sneti***) - skine

94. 1831b. ***ki se takniše*** - koji se ticaše; ***lug*** - pepeo

95. 1832. ***nečistoć*** - nečistoće; ***onime*** - onima

96. 1833. ***prime*** - primajući; ***kih*** - onih, koje

97. 1834. ***grediše*** - iđaše; ***popovi*** - popovâ; ***mnogi*** - velik

98. 1835. ***grede*** - idući

99. 1837. ***svakoga ju govor*** - svačiji je govor

100. 1839. ***se*** - ove

101. 1844. ***sta*** - ti osta

102. 1845. ***umarvši*** - pošto ti umrije

103. 1846. ***sparti nas brimena*** - skide nam breme

104. 1854. ***veras snaga mojih*** - snaga mojih verasa (stihova)

105. 1859b. ***sašad*** - sišavši

106. 1860. ***togaj stvora*** - toga djela

107. 1861. ***njih dvora*** - njihova (Delborina i Barakova) plemena; ***ki biše u tom dili*** - koji bijahu u tom djelu

108. 1862. ***Jahele još sili*** - Jahelinoj još sili

109. 1865. ***k njemu*** - tj. ka kralju

110. 1866. ***sama a samomu*** - ona (Jahela) sama njemu (Sisari) samomu

111. 1868. ***tomu*** - onomu (tj. Olofernu); ***steć*** - stojeći

112. 1870. ***Još je dika s timi i onoj*** - Još se može usporediti (u slavi) sa spomenutim i ona

113. 1871. ***svitom*** - savjetom
114. 1872. grad Abela bijaše tada u pogibelji
115. 1873. ***potribi*** - nevolji; ***tim*** tj. savjetom te žene
116. 1874. ***vele jih*** - mnogo njih
117. 1875. ***biše*** - bješe (ide)
118. 1876. ***ka meu veće jih*** - ona koja među više njih
119. 1877. ***zatira*** - zatre; ***bi*** - bješe
120. 1878. ***smila ne bi toko*** - smjela ne bi toliko
121. 1879. ***prizvavši*** - kad bi i prizvale (dozvale)
122. 1879b. ***piše se*** - slika se; ***dijahu*** - govorahu
123. 1880. ***ka no Trojana*** - ona Trojanka koja
124. 1882. ***i keno*** - ni one koje; ***vojask*** - vojski
125. 1885. ***kopja bodežnoga*** - bodežno koplje
126. 1887. ***a smila je koga*** - koga je smjela
127. 1888. ***Koj*** - Kojoj
128. 1889. ***oveji*** - ovoj (na ovoj)
129. 1890. ***Ni slave takeji*** - nije takve slave; ***ka*** - ona koja
130. 1891. ču za grad Babilon (koji bijaše u međama njezine države)
131. 1892. ***oblada*** - uredi kao država
132. 1894. ***Ni ke no ner svargši*** - niti one koje istom svrgnuvši; ***s konj*** - s konjâ
133. 1895. ***stargši*** - strgavši (oduzevši); ***po nj*** - po njemu
134. 1896. ***Zamate*** - Sarmatina (u I. izdanju stoji na ovom mjestu "Xamate", a u bilješci sa strane "Zamate")
135. 1896b. ***na usta*** - na ušću
136. 1897. ***nimahu taj poklon*** - imahu tu povlasticu
137. 1898. ***Ni ke*** - Niti one koje; ***z bate*** (mj. z bati) - batinama (topuzima)
138. 1898-1899. ***odrinut... da te*** - da će odrinuti (te mjesto hote - hoće, će)
139. 1900. ***minut*** - poći
140. 1901. ***riše*** - opirahu

141. 1901b. ***na otocih*** - na otoke; ***se nosiše*** - se poniješe

142. 1902. ***Ni ke*** - Niti one koje; ***Cimbre rimske sile*** - rimske legije Cimbre

143. 1904. ***budu sidile*** - sjede (stoje)

144. 1905. poredaj: ***ner*** (pod onima) ***s kimi bihu tada u boj hodile*** (a to su bili njihovi muževi)

145. 1909. ***gubljaše*** - kvarjaše; ***ne sustav*** - neprestano

146. 1909b. ***Atlanta*** - Atalanta

147. 1912. ***pri toj su ostale*** - prema njoj (Juditi) su one (žene)

148. 1914. ***Njih jošće slave breč*** - zvuk njihove slave još

149. 1915. ***nebi*** - nebu; ***je ni*** - nije (nema) je

150. 1916. ***Juditina zvoni*** - Juditina (slava) ori se

151. 1917. ***gdi (j)u s sobom poni*** - kamo je ona sa sobom ponije

152. 1921. ***gdi ni*** - gdje nije

153. 1922. ***segaj*** - ovoga

154. 1923. ***slug zastavu*** - četu sluga

155. 1928. ***reći ste umili*** - niste umjeli reći; ***u pokoj*** - u miru

156. 1929. ***vi(j)te*** - vidite

157. 1934. ***svakoga*** - svačija; ***zamini*** - zamijeni (u to se prometne)

158. 1936. ***ne čini*** - ne činjaše

159. 1938. ***po sva lita*** - kroz sve godine

160. 1940. po moru, po rijekama, po svem krugu zemaljskom

161. 1947. ***ne da napast*** - ne navede u napast

162. 1949. ***da Duha Sveta mast*** - jer pomast Duha Svetoga, tj. darovi Duha Svetoga

163. 1950. ***ubozim*** - ubogima

164. 1952. ***svakim nemozim*** - svima nejakima

165. 1953. ***svakim mozim*** - svim mogućnicima

166. 1955. ***zlih*** - zle

167. 1958. ***za ke*** - s kojih

168. 1960. ***zgasi dim*** - slomi oholost

169. 1961. ***pruta*** - prut (simbolički - ropstvo)

170. 1963. ***pričali nositi*** - počeli imati

171. 1966. ***jaše*** - stadoše

172. 1968. ***napan*** - napevši

173. 1969. ***pisan nje*** - njezinu pjesmu; ***svoje*** - njezine; ***zapan*** - zapevši (tj. zašutjevši)

174. 1970. ***ja*** - stade, poče

175. 1971. ***usan*** - usne

176. 1972. ***zvone*** - zvoneći (udarajući)

177. 1973. ***psalam peti tone*** - pjevati tonove (glasove) psalama

178. 1975. ***klone*** (od kloniti) - poklanjajući (poklonivši); ***stav uzdahoše*** - stojeći uzdahnuše (uzdisahu)

179. 1977. ***stigoše*** - postigoše; ***njimi*** - njih

180. 1978. ***gori*** - gore

181. 1979. ***vod naših izvori*** - izvore naših voda

182. 1980. ***požgat su pritili*** - prijetili su da će požgati

183. 1983. ***brane*** - braneći

184. 1984. ***oblastju*** - vlašću

185. 1986. ***spletene biše mnogim strahom*** - obuzete (sile) biše velikim strahom

186. 1988. ***ke*** - one koje; ***nastupile*** - navalile

187. 1990. ***bile*** - tukle; ***mnozih*** - mnogih

188. 1991. ***napan*** - napevši

189. 1992. ***pojamši*** - zagrabivši

190. 1993 ***meči*** – mačâ; ***boju birni*** – vični boju

191. 1994. ***pirni*** - pirnoj

192. 1995. ***virni*** - vjernoj (Bogu); ***vara*** - prevari

193. 1997. ***sta*** - stajaše

194. 1998. ***sva*** - svoja

195. 2000. ***u pini*** - u pinu (muka; od lat. *poena*)

196. 2002. ***lavu*** - od lava; ***njih*** - njihova

197. 2003. ***po travu*** - po travi (polju); ***mojih*** - moje

198. 2004. ***ki jih tukaše svih*** - koji potukoše njih sve; ***goneći kako skot*** - goneći ih kao životinje

199. 2005. ***sto tisuć biše kih*** - kojih (neprijatelja) bješe sto tisuća; ***stot*** - (radi sroka mjesto) sto

200. 2006. ***bigaše*** - pobjegoše

201. 2007. ***okola pustiv plot*** - ostavivši ogradu tabora (tabor)

202. 2008. ***oni predajući*** - dok su se oni bojali

203. 2009. ***oni se ne rvući*** - dok se oni nisu rvali (borili)

204. 2016. ***u kih*** - u kojima; ***bojeć se*** - jer se boje

205. 2022. ***ja hitit*** - pohita; ***pojt*** - da pođe

206. 2024. ***se varviše*** - vrvljahu, tj. žurili su se

207. 2025. ***prišad*** - došavši; ***projt po vrata nagliše*** - nastojahu brzo uljesti

208. 2026. ***oltare*** - oltarima

209. 2027. ***zavite svaršiše*** - ispuniše zavjete

210. 2030. ***zvonjahu psaltiri*** - svirahu psaltiri (instrumenti)

211. 2033. ***bili*** - bijeli; ***luci*** - lukovi

212. 2034. ***dvigši*** - dignuvši; ***obi ruci*** - obje ruke

213. 2037. jer onima u kojima bješe tmina slađa bi svjetlost (koja je nastala)

214. 2038. ***pridava*** - predavaše

215. 2039. ***oružava*** - oružavaše

216. 2040. ***koga*** - koje (oružje); ***dava*** - davaše

217. 2041. ***ujahava*** - jašući ulažaše; ***glade*** - gladeći

218. 2042. ***tempal*** - templu

219. 2043. ***nadadu*** - pridadu

220. 2044. ***steriše*** - steraše; ***ki*** - onaj koji; ***odside*** - ostavi

221. 2046. ***side*** - sjedeći (boraveći)

222. 2047. ***jide*** - jedući

223. 2048-2049. ***blagdane... čini*** - slavljaše (prema tal.: ***far festa***)

224. 2051. ***idoše*** - pođe

225. 2053. ***odidoše*** - otiđoše

226. 2054. ***posta biti*** - poče biti

227. 2055. ***uznitu*** - uznesenu

228. 2057. ***nosi*** - nošaše; ***zditu*** - navučenu; ***umri*** - umrije

229. 2058. ***živi*** - življaše

230. 2061. ***lit*** - godina; ***stiza*** - dostignu

231. 2062. ***u ki*** - u kom

232. 2064. ***veseliše*** - veseljaše; ***puti tamnice*** - tjelesne tamnice

233. 2067. ***govore*** - govoreći

234. 2069. ***posarča*** - posrče, proguta; ***sem*** - ovom

235. 2071. ***za napokonnji(m) dnem*** - do posljednjeg dana

236. 2070-2072. ***Sama ka biše... ne ćemo ju*** - nju koja sama bješe... nećemo

237. 2075. ***ležeće*** - ti koja ležiš; ***neć*** - nećeš

238. 2077. ***ne vimo*** - ne znamo

239. 2079. ***ostali*** - ostavši

240. 2082. ***grebi*** - grobu

241. 2083. ***s tobom umriti*** - da umremo s tobom

242. 2084. ***da*** - jer; ***po tebi*** - poslije tebe

243. 2085. ***sebi*** - svoje; ***da*** - što

244. 2087. ***da zgubi dičen'je... s tobom*** - ***da*** (što) ***s tobom zgubi*** (izgubi) ***dičen'je*** (diku, ponos)

245. 2089. ***pribjen*** - pribijen

246. 2091. ***od tacih krup*** - od takvih krupa (nevolja); ***pocviliti*** - procviljeti

247. 2093. ***sviti*** - savjeti

248. 2098. ***odmota*** - odijeli

249. 2106. ***Timi žutki*** (mjesto žuhki) ***voći*** - Tim gorkim voćem (tj. mislima)

250. 2107. ***take tužbe moći*** - tužbe takve moći (sile)

251. 2110. ***ne izide*** - ne rodi se

252. 2111. ***zide*** - zidove (gradove); ***sinov Izraila*** - izraelskih sinova

253. 2112. ***na saj svit*** - na ovom svijetu

254. 2113. ***u mir*** - u miru; ***i po tom vele lit*** - i mnogo godina poslije toga
255. 2115. ***svećen'je vazda bit od tih*** - da bude vazda proslava onih
256. 2118. ***poklon diju*** - da zahvalim (prema tal. *render grazie*)
257. 2119. ***viju*** - vidim
258. 2122. ***ako li daj dotol*** - ili barem dotle
259. 2123. ***na karte sfolj*** - na folju (listu) papira
260. 2124. ***toga plova*** - te plovidbe (putovanja)
261. 2126. ***svaka ostala*** - sve ostalo

Marulićeve bilješke:

* 1686 Kako Judit red da da zatiraju vojsku.
* 1712 Akior se obrati.
* 1722 Dan se učini.
* 1746 Kako Vagav, vratar, zavapi ugledav Oloferna prez glave.
* 1758 Prilika.
* 1765 Kako se vojska pristraši i poča bižati.
* 1768 Prilika.
* 1786 Ozi(j)a mače i liste pisa po mistih da tiraju vojsku ka bižaše.
* 1798 Prilika.
* 1814 Protiv oholim.
* 1826 Kako od Jerosolime dojdoše popove i hvališe Juditu.
* 1831 Jer u zakonu ockvarnjen biše ki se takniše martva človika. Pop jih očišćaše škropeći vodo(m) u koj biše lug krave čarljene, močeći u njoj isop.
* 1842 Vij dostojanstvo čistinje udovičke.
* 1854 Hvala smin'ja i hrabrosti Juditine.
* 1859 Delbora proročica i Barak, sašad z gore Tabor z deset tisuć sinov israelskih, razbiše veliku silu vojske kralja Jabina od Kananeje prid kimi biše Sisara.

* 1869 Sisara. Ovi sam bižeći, pribiže k Jaheli, ka budući od puka israelskoga, čineći se da ga će skriti, pokri ga pak mu zabi čaval jedan u slipo oko i ubi ga.

* 1870 Siba smetnju učini protiv Davidu, hteći gospodovati. Vojvode Davidovi obsedoše ga u Abelu. Žena razumna, da se grad ne razaspe, čini mu glavu usići, varže ju nji(m) niz mir. Zato se vojska dviže, a grad osta prost.

* 1879 Palas piše se oružna jer di(j)ahu da je božica od arvanje. Diana di(j)ahu da je božica od lova, zato se piše sa strilami. Pea(n) ali Apolo, nje brat, tokoj nosi strile.

* 1881 Ovo je bila Hekuba, žena kralja od Troje Pri(j)ama, ka čineći se nič otajno govorit Polinestoru, kralju od Traci(j)e, nos mu odgrize. Jer on biše zgubio sina nje Polidora koga k njemu biše poslao Prija(m) z blagom mnozim bojeći se. Kad Garci podsedoše Troju i kad zgibe Troja, on ubi Polidora za uzeti sebi blago ko biše donio.

* 1885 Suzub muških vojask stahu Amazonke ke, da mogu bolje kopjem vladati, prisicahu sas desni.

* 1888 Hipolita i Pantasileja jesu bile poglavice od Amazoni.

* 1893 Ovo je bila Semiramis, kraljica od Asiri(j)e ka, kose pletući, ču da se je Babilo(n) od nje odvargao. Ne splete druge kose dokla ga opet ne pri(j)a.

* 1896 Zamate bihu ki stahu na usta Tanaje rike, s kimi i žene vojevahu, ke ne mogahu pojat muža dokle ne ubijahu nepri(j)atelja svojom rukom. Taj zakon biše.

* 1901 Spartani ali Lacedemonesi, videći da jih će potsesti kralj Pir, hotihu žene dati van na otocih. One ne htiše, hoteći i one braniti grad ali s njim zajedno poginuti. I tako se nosiše da jih on ne more pri(j)ati.

* 1905 Cimbri sada se zovu Flamengi. Naskočiše Itali(j)u, učiniše škodu veliku Rimnjano(m). Marij razbi jih. Žene ke s njimi bihu ubiše se da ne pridu žive u ruke nepri(j)atelj svo(j)ih.

* 1909 Ovo je bila Atla(n)ta, hći Cene(j)a kralja od Arkadi(j)e, ka s Meleagro(m) i s inimi gospodičići garčkimi naskočivši prasca divjega u Kalidoniju, parva ga ustrili. I kad ga ubiše, Meleagar ga njoj prisudi.

* 1922 Protiv tašćoj slavi.

* 1970 Kantika ali pisan Juditina.

* 2026 Saužgi djački se zovu holocausta.

* 2061 Ovoj su tri ke predu naš život. Lakesis tumači se ždribnica jer ždribe

miče života našega potežući žicu s preslice. Kloto vartnica jer varti vreteno(m) sučući tu žicu. Atropos tumači se: prez obraćen'ja jer se obratiti ne more mito(m) nijedni(m) da ne čini konac života našega žicu tu pririzujući. Ovej tri biližaju tri vrimena života našega: vrime ko će biti, ko jest, ko je bilo. Ko će biti, iztežu žicu. Ko jest, varti ju ali suče. Ko je bilo, jur smotanu žicu pririzuje svemu čineći konac. Ovdi zato di da trudne jur bihu Juditin život predući jer ona dugo živi: sto i pet lit.

* 2072 Kako puk plaka smart Juditinu.

Rječnik

a - a; ali
Abram - Abraham, praotac židovskoga naroda
Absalon - Abšalom, treći sin kralja Davida, pravi brat Tamarin
adoravati (tal. *adorare*) - obožavati, poštovati
ajer (lat. *aer*) - zrak
Akeloj - Aheloj, riječni bog iz grč. mitologije koji se s Heraklom borio oko Dejanire (v. ***Dijanira***)
ako - ako, ukoliko; kad; da; ***prem ako*** - premda
al, ali - ili
aliti - ili, odnosno
almuštvo (njem. *Almosen*) - milostinja
Amazona - Amazonka, mitska ratnica
Amon - 1. mlađi Lotov sin od kojega su potekli Amoniti (v. ***Amorait***); 2. Amnon, sin Davida i Ahinoame koji je silovao polusestru Tamaru
Amorait - Amonit, Amonićanin, pripadnik semitskoga naroda nastanjen istočno od rijeke Jordana
Amorej - Amorejac, Amorićanin
angosa (tal. *angoscia*) - nevolja
an'jelski - anđelski, anđeoski
Antiok - Antioh, sirijski kralj
Antonij - Marko Antonije, jedan od rimskih trijumvira koji "obljubi Hleopatru, kraljicu od Aleksandrije"
Apamija - pokrajina u Perziji koju je osvojio Holoferne
Apolo - Apolon, starogrčki bog pjesništva i glazbe
Arceslav - Arkesilaj, Arkezilaj, grčki filozof iz Pitanije, upravitelj Akademije, skeptik (4-3. st. pr. Kr.)
Arfaksat - Arfaksad, kralj Medijaca
argutla - držalo od kormila
arvanja - hrvanje, bitka, boj, otpor
arvati - napadati, osvajati
arvati se - hrvati se, boriti se

arzati - hrzati
Asirijan - Asirac
Asuer - Ahasver, perzijski kralj, spominje se u Bibliji pod tim imenom (Kserkso I. ili Artaksekso II, oba u 5. st. pr. Kr.)
Atlanta - Atalanta, hrabra ratnica i brza trkačica iz grčke mitologije (v. ***Kalidonija, Meleager***)
azur - modri emajl

badanj - bačva
bah - goropadan čovjek; bahatost
bah - silovit, bahat
bahat (ž. r.) - topot
bahćati - bučiti, oriti se
bar (perz. *bar,* ž. r.) - vojska; mnoštvo, ljudstvo; ***barom*** - jatimice
Barak - hebrejski vojskovođa koji je zajedno s Deborom pobijedio Kanaance
barći - čuvati; svetkovati; ***biti baržen*** - biti svetkovan
barlog - brlog
barnjica - naušnica
barom - jatomice (v. ***bar***)
barun - vojvoda
barz - brz, hitar
barzo - brzo, što prije; ***barže*** i ***baržije*** - brže; odmah
barž - možda
barže - v. ***barzo***
baržen - v. ***barći***
baržije - v. ***barzo***
baša - vojvoda
bat - topuz, buzdovan
bedev - konj
bedro - bedro, bok; ***bedar stranom*** - bočnom stranom
bel - bijel
berihu - v. ***brati***
berita (tal. *berretta*) - kapa
Bersaba - Bat-Šeba, žena Urijeva u koju se zaljubio David
besida - besjeda, riječ; govor; razgovor
besiditi - besjediti, govoriti
bičag, bičak (tur.) - nož
bičva - čarapa
bigati - bježati

bil - bijel; ***bila učiniti*** - zabijeliti
biližati - bilježiti
biran - biran, izabran; ***boju biran*** - vičan boju
bistar - brz, hitar, živ
bižati - bježati; ***biti bižat obol*** - bježati kao podboden; ***činiti se bižati*** - pobjeći
blag - bogat, sretan, dobrostojeći
blagovit - bogat, blažen
bleča - zdenac, čatrnja
blud - bludnost, sramota; ***poganski blud*** - poganstvo
bluditi, lutati, zastranjivati, varati se; ***bluditi sobom*** - lutati sam
bljusti (prez. ***bljudem***) - čuvati; stražariti; ***bljusti zakon*** - vršiti zakon
Bneci - Mleci, Venecija
bo - jer, budući da; ***kada bo*** - pošto
boboniti - zvučati (ispor. *bubnjiti*)
bodežan - bodljiv
bok (pl. ***boci***) - bok; ono što je na boku; mjesto gdje se oružje pripasuje; oružje
bokara - bukara, vrč
borje - borovi
bot (tal. *botto*) - mah, udarac
brašno - hrana, jelo
bratja - braća
breč - glas (ispor. *brečati*)
brez - bez
brig - rub (jarka), okrajak, obod
brime - breme
brod - brod, lađa; gaz
broditi - voziti, prevoziti brodom
broj - skupina, društvo; obilje, blagostanje; vrijednost, visoka cijena, ugled
bud - ako, budući da
budi da - premda
buknuti - provaliti
bus - stručak
busati (tal. *bussare*) - lupati
bust (tal. *busto*) - trup, prsa

cafir - safir

carkva - crkva
Cedar - pokrajina u Siriji, Kedar
Celina - u Bibliji "terrae Cellon", najvjerojatnije zemlja oko rijeke Chalos (danas Quweiq) koja protječe kroz grad Alepo u Siriji
celovati - cjelivati
Cenej - u grč. mitologiji: 1. Enej, kralj Kalidona, otac Dejanirin i Meleagrov (v. ***Dijanira, Meleager***); 2. Shoenej ili Shenej, arkadijski kralj, otac junakinje Atalante (v. ***Atlanta***) koju je ostavio u šumi da umre jer je želio sina
Centaur - Kentaur
cić, cića - radi, zbog
cidina, voda što se cijedi, cjedina
cil - cio, cijel
cilicij (lat. *cilicium*) - vrećište, haljina ili pojas od hrapave tkanine, koji su isposnici nosili zbog pokore
Cilicija - pokrajina u Maloj Aziji
cilost - poštenje, neporočnost, čestitost
Cimbar - pripadnik germanskoga plemena
cina - cijena, vrijednost
cindra - citara, vrsta glazbala
ciniti - cijeniti
Cir - Kir Veliki, osnivač Perzijskog carstva (6. st. pr. Kr.)
ciriti se - ceriti se
cista - cesta
ckvara - mast, loj
ctakliti - cakliti se
cvitje - cvijeće

ča - što
čarljen - crven, rumen; ***Čarljeno more*** - Crveno more
čarljeniti - crvenjeti
čarn - crn
čarnokos - crnokos
čarp - crijep
čarv - crv
čečati (prez. ***čečem***) - čučati, čučnuti
čelo - prednja četa vojske
čemeran - gorak
česa - čega
četarsta - četiri stotine, četiristo

četvarti - četvrti; ***četvartom*** - četvrti put
činjen'je - djelo, čin
čirsan'je (prema tal. *cerussa*) - mazanje, šminka
čistinja - čistoća
član - čas, trenutak; ***pod članom vrimena*** - u teškom, presudnom času, u teško vrijeme
človik - čovjek
črida - krdo, stado, stoka
čripati - crpsti
čtiti (prez. ***čtijem***) - čitati; štovati, poštovati
čtovati - štovati, poštovati
čtovati se - častiti se
čtuje, čtuju, čtući - v. ***čtovati (se)***
čvarljak - čvorak

ća - ćaća, otac
ćud - ćud; ćudorednost, osjećaj
ćuhtati - lepršati

da - a, ali, nego; što, jer; dapače; ***da prem*** - premda
Dafna - Dafne, nimfa iz grčke mitologije, kći boga Peneja
Dalida - biblijska Dalila, žena koja je Samsonu odrezala kosu i tako mu oduzela snagu
Danaja - majka Zeusova sina Perzeja iz grčke mitologije
dar(h)ćati - drhtati
darijati - darivati
daržati - držati; smatrati; ***daržati libar za sinjao*** - imati knjigu kao znak
daržav, daržava - država, kraj, zemlja
dažjiti - kišiti, padati s neba (mana)
Delbora - Debora, proročica iz Efraima koja je zajedno s vojskovođom Barakom potukla Kanaance
der, deri - čak; ***der do*** - sve do
desetkrat - deset puta
desperan (tal. *disperato*) - očajan, potišten
di - v. ***diti***
Diana - Dijana, starorimska božica lova (grč. Artemida)
dičen'je - dika
Dijanira - Dejanira, u grč. mitologiji kći kralja Eneja oko koje su se borili Heraklo i riječni bog Aheloj, nakon čega je postala treća

Heraklova žena i kasnije nehotice izazvala Heraklovu smrt
diju - v. ***diti***
dil - dio
diliti se - rastati se
dilo - djelo
dilj i ***dilja*** - zbog, radi
dimati (prez. ***dimam***) - puhati, hujati
Dina - Jakovljeva kćer koju je oteo Sikem, Šekem
ditca - djeca
ditčica - dječica
dipli - diple
diti (prez. ***dim*** ili ***diju***) - reći; ***di*** - reci
divica - djevica, djevojka
divički - djevojački, djevičanski
dižd - dažd, kiša
djački - latinski, đački
djaval - đavao
dmeći - v. ***duti***
do: do istine - zaista; ***do parve*** - otprve, odmah
dobiti (prez. ***dobudem***) - pobijediti, savladati, dobiti
dobitje - pobjeda
dobivati - dobivati; pobjeđivati
dobrina - dobrota
dobročasiti - pozdraviti
dobrosrićan - sretan
dobrovoljan - dobre volje, oraspoložen
dobude - v. ***dobiti***
dojti - doći
dokla, dokol - dokle, dok
dol, dola - dolje
dom - gospodin, don, dum (kaže se svećeniku, od lat. *dominus*)
domom - kući
dopriti (s akuzativom) - doprijeti do, dohvatiti
dosabrati se - sabrati, skupiti
dosti - dosta
dostojati - udostojati se, izvolijevati, zaslužiti, postići; ***dostojati se*** - izvoljeti; udostojati se
dostojno je - pristoji se, dolikuje
došad - v. ***dojti***
došasan - budući

Dotaim - Dotain, grad u Palestini
doteći - dotrčati, dostići; steći, zadobiti
dotla - do tada, dotle
dotol, dotoli - dotle
dovolje - dovoljno, dosta
drivje - drvlje
drom, drum - put, javna cesta
drugoč - drugi put
družba - mnoštvo; društvo
dugovati - prometati se, raditi (ispor. slov. *dolgovati*)
duti - puhati, nadimati se; ***dmeći*** - duvajući, pušući
dvadesetkrat - dvadeset puta
dvanadest - dvanaest
dvakrat - dvaput
dvanjke - dvostruka torba, bisage
dvići (se) - dići (se), podignuti (se)
dvignuti - dignuti
dvizati - dizati
dvor - dvor, kuća; dvorjani; puk; tabor; kraj; ***na dvor*** - izvana, vani
dvoran - udvoran, uglađen
dvorno - udvorno, ljubazno
dvoriti (s akuzativom) - udvoravati se komu

Egbatan - glavni grad južne Medije
egipski - egipatski
Eliakim - Joakim, židovski veliki svećenik
Emor - Hamor, poglavica grada Salema
Esau - Ezav, Izakov sin koji je prodao bratu Jakovu prvorodstvo za zdjelu leće
Esdrolom - Ezdrelon, ravnica između Galileje i Samarije
Etej - kralj Etejaca
Evej - kralj Evejaca

faćel (mađ. *fátyol*) - povoj, koprena
fariz (grč. i tur. *fares*) - konj, parip
Ferezej - kralj Perižana
filistanski - filistejski
fin (tal. *fine*) - konac, kraj
fortuna (tal. *fortuna*) - oluja; sreća
friz (tal. *freggio*) - ures, nakit

Gaba - Geba, grad u sjevernoj Judeji
gale - galeb
ganuti (se) - ganuti (se); pokrenuti (se)
garbin i ***garbun*** (tal. *gherbino*, arap. *garbi*) - grbin, jugozapadni vjetar
gardina - zloća; oholost; zavist
gardinja - gadost, opačina
garditi - prezrijeti, prezirati
gardoba - grdoba
gardost - zloća
garlo - grlo; vrat; ***cića garla*** - zbog proždrljivosti; ***dati se garlu*** - odati se piću
garst - gnušanje
gavun - sobica ili ograđeni prostor na krmi broda, iz koje se upravlja
gdi, gdje; ako; kada; ***der gdi*** - nadomak
gluman - šaljiv, veseo, obijestan
gnjiv - gnjev
goba - grbava
god - 1. god, volja; ***dati god*** - popustiti; 2. čas, rok
gode - god, ***kada gode*** - uvijek
godi, godir - god, ***godi biti*** - drago biti
Gog - mitski kralj u zemlji Magoga
godišće - godište, godina
gojtan - gajtan, traka
gori, goru - gore; ***stati gori*** - ustati
gost - tuđin, stranac (pored uobičajenog značenja)
gradni - gradski
grajanin - građanin
greb - grob
gresti (prez. ***grem***) - ići; ***gredući*** ili ***grede*** - idući; ***grediše*** - iđaše; ***gredihu*** - iđahu; ***gresti van*** - izaći, izlaziti; ***gresti uzgor*** - uspinjati se
gromiti - grmjeti
gromor - buka
grop (tal. *groppo*) - uzao, čvor
grubo - tvrdo, grubo
gusa - gusarenje, grabež, pljačka
gusterna (tal.) - bunar, čatrnja, gustirna
gvača - podvoljak
gvozd - okov, željezo

haj - briga, mar; ***biti haj*** - hajati, brinuti se, skrbiti se

hajati - hajati, brinuti, mariti; potruditi se; ***hajati koga*** - hajati za koga
har - hvala, zahvalnost; ***biti har*** - biti zahvalan
harkati - frkati
harl - brz, hitar
harlo - brzo, hitro
hart - hrt (pas)
harvacki - hrvatski
haz - trbuh
hći - kći
Hela - Elij, Helij, veliki svećenik čiji sinovi "umicahu" meso s posvetilišta
Helena - Židovka koju je uzeo za ženu perzijski kralj Asuer (v.), Ahasver
herceg (njem. *Herzog*) - vojvoda
hin, hina - prijevara, varka
hiniti - varati, lažno prikazivati, lagati; ***hiniti kim*** - varati koga
hip - čas, trenutak
Hipolita - mitska vladarica ratnica Amazonki
historija - priča, pripovijest
hit - hitac, udarac
hitar - lukav, dosjetljiv, vješt, umješan; ***hitro dilo*** - lukavstvo
hitati (se) - hvatati (se); ***hitati se rukom*** - mahnuti rukom
hititi - hitjeti, žuriti
hitrost - lukavost; vještina, umijeće
hizati - ritati se
hiznuti se - ritnuti se, skočiti
hiža - kuća
hjerički - jerihonski
Hjerik, Hjeriko - Jerihon, grad u dolini rijeke Jordana
hladišće - zaklonište
hlano - blago; ***hlanje*** - blaže, manje, lakše
hlapstvo - ropstvo
hlepiti - hlepjeti, žudjeti
hlib - hljeb
hliditi - puhati
hlop - klopot, buka; ***hlopom*** - bukom, bučno
hod - hod; smjer
hoditi - ići, hodati; ***hojaše*** - hodaše
holocausta - žrtve paljenice (Marulić ih prevodi sa "saužgi")

hor - zbor, kor
hora (grč.) - zemlja, kraj, narod
horugva - zastava
hot - htijenje, pohota
hoteć - v. ***hotiti***
hotin'je - pohota
hotiti i ***htiti*** - htjeti; željeti; ***biti hoteć*** - biti željan; ***ne htij*** - nemoj
hronuti - hropnuti, zahroptati
hručati - groktati
hud - opak, zao
hudin'ja - opačina, strast
hudoba - opačina, porok
huhtati (prez. ***huhćem***) - hujati, šumiti
humiljen - ponizan, skroman, skrušen
humiljen'je - skrušenost, poniznost
humiljeno - ponizno, skrušeno
humiljenstvo - skrušenost, poniznost
hust - gomila, hrpa, mnoštvo, rulja
hvaljen'je - hvala, pohvala
hvoja - grana

Idumija - Edom, Idumeja, pokrajina i kraljevstvo u današnjem južnom Jordanu
imiti, imati - imati, trebati; ***imij*** - imaj; ***imil*** - imao; ***imati mejaš*** - graničiti; ***imati pomnju*** - brinuti se, paziti; ***imiti mar*** - brinuti se, štovati; ***imiti udovičtva misto*** - postati udovica; ***imiti var*** - brinuti se, pobrinuti se
inamo - drugamo, drugdje
inuda - druguda
Isak - Izak
Isakar - Jisakar, Simenov brat
iskasiti - izići (kasajući), kasom izaći
iskusiti - iskušati
ismaelski - izmaelski (Ismael je sin Abrahamov koji je imao 12 sinova)
isop - isop, kropilo, biljka miloduh (lat. *hyssopus*)
Israil - Izrael
isteći - isteći, proteći, proći; izaći
istekši - v. ***isteći***
istin - istinit

istorija - priča, pripovijest
iti - ići, otići, poći
izam (gen. ***izma***) - izuzetak
izdati - izdahnuti
izdvignuti - podignuti
izeti (prez. ***izmem***) - izvaditi, izlučiti
izide, izidoše - v. ***iziti***
iziti - izaći
izlinjati - nestati, uginuti
izma - v. ***izam***
iznevarke - iznenada
izneviren'je - nevjera, nevjernost
izšad - izašavši (v. ***iziti***)
izuviditi (prez. ***izuvim***) - izvidjeti, istražiti, upoznati
izvarsni - izvrsni, najveći
izvarsno - izvrsno, osobito
izvaršiti - izvršiti
izvijati - izricati, izlagati
izvit - izgovor, pošteda
izvitati se - izgovarati se, izmicati
izviti - iznijeti
izviti se - izvući se

ja - v. ***jati***
Jabin - hazorski kralj čiju su vojsku pobijedili Delbora i Barak
Jahela - Jaela, Heberova žena koja je ubila Siseru
jal - v. ***jati***
jaše - v. ***jati***
jati - uzeti; početi; osvojiti, poraziti ***ja, jaše*** - uze, uzeše; ***jal*** - uzeo;
jati vas svit - zavladati cijelim svijetom
javor - lovor
jazik - jezik
Jebusej - kralj Jebuseja, Jebusejaca, plemena koje je živjelo u Jeruzalemu prije Židova
jeda - zar, da li
jedino - zajedno, ujedno
jelje - jela
jej - njoj
jelin - jelen
jere, jerbo, jerebo - jer

Jerosolim, Jerusolim - Jeruzalem
ji, jide - v. ***jisti***
jidovati - jediti se, bjesnjeti
jidro - jedro
jiduje - v. ***jidovati***
jime - ime
jimiti - imati
jisti - jesti; ***ji*** - jede
jistva, jistvo - jelo
jistvina - jelo
jizditi - jezditi, jahati
Joakin - Joakim, Suzanin muž
Josue - Jošua
Jovetov - Jupiterov
jur, jure - već, više
jutri - ujutro; ***jutri dan*** - sutradan

ka - koja
Kabr - Habris, betulijski svećenik
kako, kakano - kao, kao što, kako, poput
kakovno - kako
kalati (tal. *calare*) - spustiti
Kalidonija - kraj u Grčkoj oko grada Kalidona u Etoliji, iz mita o Atalanti (v.), Meleagru (v.) i Kalidonskom vepru
Kam - Ham, jedan od tri Noina sina kojega je otac prokleo
kami - kamen
kamik - kamen (dragi)
kamil'ja - deva
kanadejski - kanaanski
Kananeja - Kanaan, Palestina
kandalir (tal. *candeliere*) - svijećnjak
kantan'je (tal. *cantare*) - pjevanje
kantika - kantik, pjesma
kapina - kapa
kar - prijekor, svađa
Karah - Haran, grad u kojemu je boravio Abraham
karan'je - karanje, prijekor
karati - koriti, prekoravati
Karm - Harmis, betulijski svećenik
Karmel - brežuljak u Palestini između Galileje i Samarije

Karon - Haron, brodar iz starogrčke mitologije koji prevozi duše preko rijeke Stiks u podzemni svijet
karpa - krpa
karta - papir
kartiti - mučiti
karv - krv
karvav - krvav
karvavac - krvnik, ubojica
karzan, karzno - krzno
kastil - kaštel, kula
kazati se - pokazati se, javiti se
kerubin (hebr.) - anđeo višeg reda
ki - koji, tko
kičma - kosa
kih, kim, kima, kimi - v. ***ki***
kino - koji
kip - tijelo, struk
kitara - citara, glazbalo
klaći - klećiti, kleknuti
klade - v. ***klasti***
klasti (prez. ***kladem***) - staviti
klesura - klisura
Klit - vojskovođa koji je ubio Aleksandra
klonuti - pokloniti, poklanjati
ključiti - svijati, ponizivati
kljukati - kljukati, trpati, stavljati
knjiga - knjiga; pismo
ko - koje
kobilica - skakavac
koj - koji
koki - kolik, kakav
koko - koliko; kako
kokogod - nekako
koli, koliko, kako; ***ne bi koli*** - ne bi nikoga
kolino - koljeno; pokoljenje, naraštaj
koliti - smjerati, željeti
kolo - kola, voz
komno - kojemu no
komora - soba, spavaća soba
kon - kod, kraj

konfin (tal. *confine*) - međa
kontuš (mađ. *köntös*) - odijelo
konjik - konjanik
konjuh - konjušar, konjušnik
kopje - koplje
kopniti - topiti se, trunuti
koporati - lupati, koprcati se
korablja - lađa
korugva - zastava
kosor - kosir
kraj - kraj, zemlja; kopno
krasost - krasota
kreljut - krilo
kripak - krepak, snažan, jak
kripiti - krijepiti, snažiti
kripost - krepost vrlina; snaga
kris - vrućina
Krisip - Hrizip, grčki filozof stoik (3. st. pr. Kr.)
krivina - krivica
kropiti - škropiti
krovišće - prostirač
krug - krug; šator
krupa - tuča, grad
ku - koju
kučiti - lupati
kuhač - kuhar
kundir - vrč

l' - v. ***li***
Lacedemones - Lakedemonjanin, Lakonac, Spartanac
Lacid - Lakid iz Kirene, grčki filozof, voditelj atenske Akademije (3. st. pr. Kr.)
lačan - gladan
Lafiti - Lapiti, mitski narod iz grčke Tesalije koji je pobijedio i uništio Kentaure (Kentauromahija)
lagak - lak, lagan; ***laglji*** - lakši
lahko - lako; ***laglje*** - lakše
lahkost - lakoća
landati - rezati, dijeliti
laptati - dahtati

last - udobnost, pokoj
lašćati se - laštiti se
leutaš - koji svira u leut, lutnju
li, l' - ili; a, pak, ali; zaista, samo
Libam - Libanon (planina)
libar, libro (tal. libro) - knjiga; poglavlje
lik - lijek
linjati - gubiti se, nestajati
lip - lijep; ***liplji*** - ljepši
lipost - ljepota
list - list, pismo
listo - samo
liše - osim toga
liti - ljeti
lito - ljeto, godina; ***misec šesti lit trih*** - tri i pol godine
livati - lijevati
livi - lijevi
lopar - lopar, tanjur
ložište - ložnica, ležaj, šator
ložnica - ložnica, postelja
luc, svjetlo
lug - 1. šuma; 2. pepeo
luji - luđi
lužen - posut pepelom

ljubeznivo - s ljubavlju, ljubazno
ljubica, ljubav
ljubva - ljubav
ljubven, ljubavni
ljut (ž. r.) - stijena, litica

ma - 1. (prilog) ali, ama; 2. (imenica) mati, majka; 3. (zamj.) moja
Maaka - jedna od žena kralja Davida
Madijanin - Madijanac, Madijac, pripadnik nomadskoga plemena koje je živjelo u pustinji između Palestine i Crvenoga mora
maglina - magla
mahom - odjednom
Mambra - potok i kotlina gdje je bilo židovsko svetište
man - mana, hrana s neba
Manases - Manaše, Juditin muž

manj - malo
mar - briga; ***imiti mar*** (s instrumentalom) - brinuti se, štovati ("imiti pomnju", Marulić)
marčiti - mračiti, tamnjeti, mrknuti
mariti se - mariti, brinuti se
markarija - trgovina
marmnjati - mrmljati, žamoriti; žuboriti
marmor - žamor
mart - mrtav
martav - mrtav
marviti - mrviti
marzal - mrzao, hladan
marzan - hladan, smrznut
marziti - mrziti
mast - mast, pomast; boja
mašćen - obojen
me - moje
meč - mač
Med - Medijac, Međanin, pripadnik naroda koji je živio u Mediji, moćnom carstvu u današnjem Iranu i susjednim zemljama (8-6. st. pr. Kr.)
Medusa - Meduza, žena sa zmijskom kosom iz grčke mitologije
medvid - medvjed; ***morski medvid*** - morska medvjedica
meja - međa, granica
mejaš - međaš, granica; ***imati mejaš*** - graničiti
mejašiti - graničiti
mejašnik - međašnik, susjed
meju - među
melo - prud, pličina
Meleager - Meleagar, u grčkoj sin kalidonskog kralja Eneja i Dejanirin brat (v. ***Dijanira***); ubio je kalidonskog vepra koji je terorizirao taj kraj i potom čast prepustio Atalanti koja je vepra prva ranila (v. ***Kalidonija, Atlanta***)
Melot - vjerojatno grad Melitine u Kapadokiji (bibl. *Melothi*)
Merar - Merarije, Juditin otac, potomak Simeonov
Merkurije - starorimski bog trgovine i glasnik bogova Merkur (grč. Hermes)
mesopotamejski - mezopotamijski
metati (se) - srtati, bacati se
meu - među, između

migati - sijevati
militi (s akuzativom) - ljubiti, milovati
mimohoditi - protjecati, prolaziti
minovati (prez. ***minujem***) - zalaziti
mir (lat. *murus*) - zid
mira - mjera; ***u svu miru*** - sasvim
miran - smiren
mistiti - postavljati, smještati
miščić - mješćić
mitar (od lat. *mutare*) - koji se mitari, mijenja perje
mlaji - mlađi
mlohavstvo - slabost, nemoć
mni - meni
mniti (prez. ***mnim*** ili ***mnju***) - misliti; ***mniti se*** - smatrati se; ***mneći*** - misleći; ***mnjaše, mnjahu*** - mišljaše, mišljahu; ***mnil*** - mislio
mnozi - mnogi
množ (ž. r.) - mnoštvo
množan - mnogobrojan
množtvo - mnoštvo, gomila
Moab - stariji sin Lotov od koga su potekli Moabiti
Moabit - Moabac, pripadnik naroda koji je živio u Moabu, zemlji u današnjem Jordanu uz istočnu obalu Mrtvog mora
močira (lat. *maceria*) - kamena ograda
mog - moćan, moguć, sposoban; ***mozim*** - moćnima, mogućnicima
moguć - moćan, snažan, jak
Mojses - Mojsije
moljen'je - molitva
molju - molim
morem, moreš, more itd. - mogu, možeš, može
most - most; skela
mozim - v. ***mog***
možan - moguć, podoban
možati - dati moć, krijepiti
mriti - umirati
mriža - mreža
mruć - umiruć
mu - moju
mučati - šutjeti
muče - šutke, tiho
mut - mutljag, talog; mokraća; gad

mužata - udata

Nabukdonosor, ***Nabukodonosor***, ***Nabukodonozor*** - kralj Asiraca i Babilonaca koji je osvojio Siriju i Palestinu (630.-561. pr. Kr.)
načina - postupanje, način
nadaleč - izdaleka
nadati - pridati, dodati; pojačati
nadhajati - nadilaziti, nadmašivati, nadvisivati
nadhoditi - nadilaziti, nadmašiti, nadvisiti
nadijati se (s genitivom) - nadati se
naditi - nadjeti, obložiti; okititi
nadvesti - nadviti se, nastati
nadvrići - nadovrći, nadometnuti
naglo - brzo
naglost - naglost, žurba; ***u naglost*** - hitno, žurno
nahajati se - nalaziti se
nahoj - nahod, nalaz; ***nahoj biti*** - naći se
naizmin - naizmjence
najbarže - odmah
najisti - najesti
najliplji, ***najlipši*** - najljepši
najpri - najprije, isprva
najti (prez. ***najdem***) - naći
naju - nas (ostatak duala)
najveće - najviše, iznad svega
najvećma - najviše
nakar - instrument sastavljen od dvije metalne ploče kojima se udara (tal. *nacchera*, perzijski *nakara*)
nakaraš - koji tuče u nakar (v.)
nakladati - nadodati, nadometnuti, tovariti
nalog, ***naloga*** - množina, navala; teret
naminati - namjenjivati, snovati, smišljati
naminiti - namijeniti
namiriti se - namjeriti se
namišćati se - namjestiti se
namurati se (tal. *innamorarsi*) - zaljubiti se
napan - napevši
napirati - navaljivati, pritiskivati, udarati
napitati - nahraniti
napokonnji - zadnji, posljednji

napraviti - upraviti, udesiti, prilagoditi
naprid, naprida, napridu - naprijed
napriti - nastojati, prionuti; navaliti
napustiti na (s akuzativom) - navaliti
narediti (s akuz.) - postaviti
naskočiti - zaskočiti, napasti, nasrnuti
naslidovati - nasljedovati, slijediti, oponašati
nastarti - nastrti
nastor - prostirač
nastrikati - naslikati
nastup - navala
nastupiti - nastupiti, nadići, navaliti; navršiti
natrusiti - posuti
naučan - vičan, naviknut
naučen - učen
navezati - privezati
navrat - natrag
navratiti se - vratiti se, povratiti se
nazadi - natrag
nebog - jadan, bijedan
nebor - jadnik, bijednik
nebotvor - stvoritelj
nedaleče - nedaleko
nehaj - nemar; ***nehaj biti*** (s genit.) - ne brinuti se
nejili (post) - posvemašni (post)
nemoć - bolest, slabost
nemoćan - bolestan
nemog - ubog, nejak
nenadin - nenadan
nepodob (ž. r.) - što se ne pristoji, sramota
nepodobstvo - zloća; nepristojnost
ner, nere - nego
nesmeran, nesmiran - velik, neizmjeran; ohol
nestaniti - nestajati
nesti (prez. ***nesem***) - nositi
neugasljit - neugasiv
nevidom - netragom; ***svijati nevidom*** - nestajati bez traga
ni - nije
nica, nice, nici - ničice
nici - neki

nič - nešto
ničati - naginjati se
ničće - ništa
nigda - nekada, negda, jednom
nigdar, nigdare - nikada
nigdir - nigdje
niki - neki; netko; nitko
nikoko - nekoliko, malo, nekako
Ninive - Niniva, glavni grad asirskog carstva
nišati - njihati, nositi, dizati
ništar, ništare - ništa; ***ništar manje*** - ipak
ništo - nimalo
nitkor, nitkore - nitko
nizoko - nisko
nižiti - ponižavati
nižnji - donji, podzemni
Noe - Noa
nohat - nokat
nozdarvi - nozdrve

nje - njih
njeje - nje
njeji - njezin

obaliti - oboriti, srušiti
obaritelj - branič, zaštitnik
obarovati - očuvati, izbaviti
obarv - obrva
obazriti - vidjeti, spaziti
obed - objed, ručak
obeseliti se - razveseliti se
obeseti - objesiti
obeza - obveza
obezati - obvezati
obhoditi - ophoditi, obilaziti; ***moliti obhoj*** - moliti ophodeći
obilo - obilno
obilstvo - obilnost
obimiti - opkoliti
obistraniti - opkoliti
obitan'je - obećanje

obitati - obećati; ***obituć*** - obećavši
obitel, obitil - obitelj
obiti - obići; ***obide*** - obiđe
objednom - odjednom, naglo
objistan - objestan
objisti se - objesti se; prejesti se
objizditi - objezditi, objahati
obkićen - okićen
obkladati - upotrebljavati
obladati - obvladati, vladati
oblast - vlast, vladanje; ***van oblasti*** - izvan vlasti; izvan kuće
oblog - ledina
oblomiti - slomiti, skršiti
obljubiti - zavoljeti, poželjeti
obnaditi - optočiti, obnoviti, poljepšati, prevući; ***obnajena*** - prevučena kovinom
obojmeknuti - zajaukati
obol - v. ***obosti***
oboriti - oboriti se, pasti
obosti - ubosti; ***biti bižat obol*** - bježati kao podboden
obrati - odabrati, izabrati
obratiti - okrenuti, krenuti, poći; pretvoriti, promijeniti; ***obratiti pleće*** - okrenuti leđa, pobjeći; ***obratiti pod mač*** - posjeći
obratiti se - obratiti se, uputiti se; pretvoriti se
obrizovan'je - obrezanje
obrizovati se - obrezati se
obrov - opkop
obsesti - opsjesti, opkoliti, okružiti
obslužiti - održati, izvršiti; ***obslužiti zakon*** - držati se zakona
obstupiti - okružiti, opkoliti
obudoviti - obudovjeti, postati udovicom
obujati - obuzeti, opkoliti, osvojiti
obvarći - obići; ***obvarći zlim*** - okriviti, optužiti
ockvarniti - oskvrnuti, okaljati; ***ockvarniti se*** - oskvrnuti se
očišćati - čistiti
odar - postelja
odarti - oplijeniti, poplijeniti
odarvati se - othrvati se, oduprijeti se
odbignuti - pobjeći
odbor - četa, grupa

odhoditi - odlaziti
odidoše - odoše
odilo - odjeća, ruho
oditi - 1. otići; 2. odjenuti; ***odiše*** - odjenuše
odivati - odijevati
odkladati - izuzimati, ne spominjati
odklati - otklati, odsjeći, odrezati
odkol - otkako
odlog - olakšanje, umanjenje
odnesti - odnijeti, ukloniti, odstraniti
odneti (prez. ***odnamem*** i ***odnemem***) - uzeti, oduzeti; odbaciti, odstraniti; ***odnami, odnemi*** - odnesi; ***odnam*** - odnesavši, skinuvši
odnimiti - oduzeti, smetnuti
odniti - odnijeti
odparti - otvoriti
odpivati - otpjevati, odjekivati
odpustiti - pustiti, ostaviti
odrenuti - odagnati
odrinuti - odrinuti, odbaciti
odriti - oplijeniti, opljačkati
odriti se - othrvati se, oduprijeti se
odsisti - ostaviti
odsivati - odsijevati; ***odsivati suncu*** - sjati kao sunce
odstojati - pružati se napolje, odvojeno stajati
odsuditi - presuditi, odlučiti
odteći - uteći, zaći
odvarći - odvrći, odbaciti, odstraniti
odvarći se - odvrći se, odreći se
odvrići - odvrći, smetnuti
odzdol, ***ozdola*** - odozdo
odzgor, odzgore, odzgori - odozgo
ogar (mađ. *agár*) - lovački pas
ogarditi - nagrditi
ohoditi - pustiti, ostaviti
oholast - oholost
ohol'je - oholost
ojde - v. ***ojti***
ojme - uzvik: ajme, joj, jao
ojti (prez. ***ojdem***) - otići, ostaviti
oko, ***okol*** - krug, tabor; ***zemlje okol*** - zemaljski krug

okol, ***okoli*** - okolo
okolom - naokolo, okolišajući
Oktavijan - OktavijanAugust, prvi rimski car
olahčati - olakšati
Oloferne, ***Olofernes*** - Holoferno
Olofernji - Holofernov
on, oni - onaj, taj; ***on čas*** - onaj čas
onaje - ona ista
ondaj - onda
ondeje - ondje
ondi - ondje
onogaj - onoga
općen - opći, javni
općiti - običavati
operan - pernat, krilat; hitar kao strijela
opeti - odapeti, odletjeti
opijavac - pijanac
opitje - opijanje, pijanstvo
opje - opije
oplesti - ograditi, zagraditi
oplot - ograda, utvrda
opor - otpor
oporicati (s dativom) - prigovarati, predbacivati
opraviti - spraviti, pripremiti; ***opraviti se*** - obući se
oprovda - zatočnik, naoružani pratilac
opteći - osvojiti, opkoliti
opticati - optrčavati
oriti (se) - rušiti, razarati; oriti se, ječiti
oružan - naoružan
oružavati se - naoružavati se
osiditi - osijediti
osin - sjena, hlad
osje (s. r.) - osje, bodljike od klasja
oskupsti - očupati, iščupati
oslabiti se - malaksati, obnemoćati
oslihovati - osluškivati
osnova - niti navučene na tkalački stan kao podloga pri tkanju
osoba - napose
ostan - kolac, šiljak, ostruga
ostaniti - ostati

ostar - oštar
ostinuti - ohladnjeti; ***ostati ostinut*** - ohladnjeti se, umrijeti, poginuti
ostrina - gruba tkanina, kostrijet
ostriti - oštriti
ostrog - ostruga; ***dati ostrog*** - podbosti
ošva - trak, vrpca
otačastvo - očinstvo (izraz poštovanja)
otčev - očev
oteti - osloboditi, izbaviti
otiti - otići
oto - eto
otuj - otud
ov, ovi - ovaj, taj
ovo - evo
Ozija - knez grada Betulije
ozirati se - obazirati se, osvrtati se
ozoja - veoma, mnogo, odviše
ožimati - cijediti

pahati - drmati, vijoriti, mahati
pahljav - pahuljast
pak, paka - pa, onda, zatim, pak
pakal - pakao
pakost - zapreka, smetnja
Palas - Palada, grčka božica mudrosti Atena
pancir - oklop
Pantasileja - Pantesileja, jedna od vladarica Amazonki
papran - papar
parćija - prćija
parga - prga, jelo od pržena žita
parmancir (lat. *primicerius*) - prmancir, kanonik prvopojac
parsa - prsa
parst - prst
partiti - prtiti, tovariti, mučiti
parvi - prvi; prvašnji; ***do parve*** - otprve, odmah; ***u parvo stan'je*** - u prijašnje stanje
parvo - prvo, najprije; ***parvo toga*** - prije toga
parvorojen'je - prvorođenje, prvorodstvo
parzan - okaljan, zamazan
pat (tal. *patto*) - uvjet, razlog

pav - paun
peča (tal. *pezza*) - krpa, rubac
pečal - tuga, žalost, nevolja
pečalan - tužan
peljati - voditi, goniti
Penej - grčki bog, otac nimfe Dafne
periti - ciljati, smjerati
Persej - Perzej
Persija - Perzija, Iran
peti - pjevati
pića - hrana
pifar (tal. *piffero*) - starinska svirala, preteča oboe; svirač u tu sviralu
pina (lat. *poena*) - muka
Pir - epirski kralj ("Pirova pobjeda")
piran - svadben
pirlit (tur.) - utkana šara
pisan (ž. r.) - pjesma
pisan - šaren
pisati - pisati; šarati, slikati
piš - pješak
piš, piši (pril.) - pješice
pitati - 1. pitati, tražiti, moliti; 2. hraniti, toviti
pitje - 1. pjevanje, pjesma; 2. pijenje
pitomo - ljubazno
pitomšćina - pitomost, plemenitost, ljubaznost
plačan - tužan
plaho - plaho; brzo
plakati - 1. plakati; oplakivati; 2. močiti, kvasiti
plami - plamen, vatra
plasa - pločica, toka
plav - splav, lađa, barka
plavati - plivati
plavca - lađica
plesati - gaziti
plin - plijen
plita - plašt
plod - potomstvo, mladunčad
ploditi se - razplođivati se; ***plojahu se*** - imahu mlade, potomstvo
plov - plovidba
pobožje - pobožnost

pocviliti - procviljeti
počati - početi
počinjati - počinuti
počitan'je - pričanje, kazivanje; hvala, uzveličavanje
počitati - nabrajati, kazivati; hvaliti, častiti
počkati - počekati
počten - pošten
počten'je - čast; poštovanje
počteno - časno, pošteno
počtiti - poštovati; počastiti
počtovan - poštovan
počtovati - poštovati, štovati; ugostiti
počtovati se - častiti se, gostiti se
počuditi se - začuditi se
poćaše se - v. ***potiti se***
podarti - trgnuti
podaržati - pridržavati
podbiti - podložiti, pokoriti, oteti; ***podbiti pod jaram*** - staviti u jaram, podjarmiti
podijati - podati
podivati - pomaljati, podizati
podkladati - pokoriti
podobati se - dolikovati, pristojiti se
podriti - izvaditi, izvući
podsesti - podsjesti, opkoliti
podstupiti (s akuzativom) - podsjesti (grad), navaliti na
podticati - poticati
podujati - podviti
podvići - podići; ***podvići rat*** - povesti rat
podvignuti - podignuti
podžimati - stiskati
poet, ***poeta*** - pjesnik
poganja - poganština, nečistoća, gadost
pogarditi - pogrditi, prezreti, ukoriti
pogarjivati - pogrdivati, prezirati
pogarnuti - pokoriti
pogiba - pogibelj
pogibil (ž. r. i m. r.) - pogibelj, propast
poglavica - poglavar
poglavit - glavni

pogruziti - potopiti
pohajati - pohađati, pohoditi
pohit - zanos, požuda
pohitati - uhvatiti, posezati
pohititi - posegnuti, zgrabiti
pohvatan - željan, pohlepan, grabežljiv
pohvatiti - uhvatiti, uzeti
poja - pjevanje
pojati - 1. pjevati; 2. uzeti; uhvatiti, povesti; ***pojati muža*** - udati se
pojimati (dušu) - hvatati (dah);
pojimati se - upirati se, dizati se, propinjati se
pojti (prez. ***pojdem***) - poći
pokarati - pokarati, opomenuti
pokladati se - hraniti se, častiti se
poklon - štovanje, čast, povlastica
poko, ***pokol*** - pošto
pokriliti - pokriti
pokripiti - okrijepiti, ojačati; osokoliti
pokrovac - pokrivač
pokusiti - pokušati, okusiti
pola - polovica; ***na poli*** - napola
polača - palača
polag - pored, pokraj, blizu, uz
polahčati - polakšati
polecati - staviti zamku; poplašiti, zaplašiti, zastrašiti
poli - uz, pokraj
Polidektes - mitski kralj grčkog otoka Serifa koji se okamenio kad mu je Perzej pokazao Meduzu
Polidor - sin Hekube i Prijama iz priče o Trojanskom ratu kojega je ubio Polinestor
Polinestor - Polimestor, kralj Trakije kojemu su Hekuba i Prijam povjerili sina Polidora na čuvanje za vrijeme Trojanskog rata s velikim blagom; on je Polidora ubio a blago zadržao
poljubljen'je - ljubav
pomarčati - pomrčati
pomarmnjan'je - mrmljanje, naricanje
pomčati - odnijeti, odvući
pomenak - spomen; ***činiti pomenak*** - spominjati, podsjećati
pomenuti - spomenuti, kazati, izreći
pomenuti se - spomenuti se

pominati - spominjati
pomnja - briga, skrb; ***imati pomnju*** - brinuti se, paziti
pomore (od ***pomoći***) - pomogne
pomučati - pošutjeti
ponasmihnuti se - nasmiješiti se
ponesti - prinesti, iznesti
poni - dakle; potom; jer
ponirati - posrtati, padati
ponižan'je - poniženje
ponižen'je - pokora, poniznost
poniževati se - ponizivati se
popa (tal. *poppa*) - krma
popasti - posuti (prahom)
popeljati - povesti, dognati
poplitak - pletenica
poposlišati - malo poslušati
popovstvo - svećenički položaj
poprug - potprug, kolan
popustiti - popustiti, spustiti; zapustiti, ostaviti
porat (tal. *porto*) - luka
pored, poreda - naporedo; ***biti poreda*** - biti jednak
poresati - porastati
porob - pljačkanje
porubiti (tal. *rubare*) - oteti, opljačkati
posada - nasad
posal - poslanik
posarčati - progutati, ugrabiti
posarnuti - posrnuti
posažeti - sažeti, stisnuti
poseg - posegnuće, osvojenje
poses - posjed, imanje; ***na poses*** - na imanju
posesti - zaposjesti
posići - posjeći
poskisti (prez. ***poskitem***) - pružiti, predati
poskitati (prez. ***poskitam***) - pružati, poklanjati; ***rič poskitati*** - kazivati
posli - poslije
pospiš - hitnja; ***na pospiš*** - žurno, hitno
postati - 1. postati, nastati; 2. postajati, kratko vrijeme stati
postilja - postelja, ležaj

postupiti - stati, uspraviti se; pristupiti; ***naprid(a) postupiti*** - krenuti
posuditi - udijeliti, dati
posvetilišće - žrtva; ***činiti posvetilišća*** - prinositi žrtve
pošadši - pošavši (v. ***pojti***)
potarčati - pronijeti se
potarći - potegnuti, isukati, izvući
potarpiti - popostajati, počekati, zastati
potarti - satrti, zatrti; razbiti, razoriti
poterti - zatrti, uništiti
potez - pokret, žurba
poticati - trčati, juriti
potočiti (se) - poteći; ***potočiti riči*** - reći, progovoriti
potiti se - znojiti se
potomtoga - potom, zatim, poslije toga
potoparati - prosukati, protisnuti, prosvrdlati
potriba - nevolja; potreba, prilika
potribovati - potrebovati, biti potreban
potrusiti - posuti, potruniti
potrti - zatrti, satrti
potsesti - podsjesti, opkoliti
pouspregnuti - malo uspregnuti, zategnuti
pouzdvignuti - podjariti, potaknuti
povarnuti se - vratiti se
povarsti - vezati, sputati
povekšiti - povećati
povizati (prez. ***povizam***) - primiti
povodnik - konj koji se vodi u povodu
pozlobiti - zamrziti, prezreti
poznati - spoznati, upoznati, uvidjeti
pozor - pogled
pozriti - pogledati
požarti - poždrijeti, progutati
poželin'je - želja, žudnja, požuda
požgati - popaliti
požriti - požderati, progutati
praća - praćka
pram, prama - prema, nasuprot; ***stati pram*** - usprotiviti se, pružiti otpor
pram - pramen
praskati - trubiti, bučiti; praskati

prašćati - praštati, opraštati
pratež - roba, prtljaga
prav (ž. r.) - pravo, opravdanje
prav - pravedan
pravden - pravedan, nevin
praviti - govoriti, kazati, pričati
pravljati - govoriti, kazivati, pripovijedati
praz - ovan
predati - predati, bojati se, strašiti se, drhtati
predljiv - strašljiv
prehitro - vješto
prejedva - jedva jedvice
prelip - prelijep
prem - posve, sasvim
prem ako, da prem - premda, iako
premaliti - u proljeće
premoći - nadvladati
premožan - premoćan, premoguć
preveran - vjeran
prevriditi (s dativom) - uvrijediti, skriviti
prez, preza - bez
prezdan'je - bezdan
prezpravdje - nepravda, zlo
prežiti - gledati, vrebati
pri - prije; ***pri ner(e)*** - prije nego
pribaćati - prikljucavati, bockati, tuckati
pribići - pribjeći, dobjeći
pribignuti - pribjegnuti, pribjeći
pribiti - prebiti, satrti
pribiti se - prebiti se
pribivati - boraviti, stanovati
pribižati - pribjegavati
pričati - početi
pričečati - prileći
prid, prida - pred, naprijed
pridati - 1. predati; podariti; ***za rugo pridati*** - izvrgnuti ruglu; 2. dodati, pridodati, pribrojiti
pridati se - predati se
pridavati - dodavati
pridgradski - predgradski, koji su ispred grada

prihil - skrušen, tužan
prihiniti - prevariti
prija - prije; brže
prijat - prijatan, drag, ugodan
prijati (prez. ***primem***) - primiti, osvojiti
prijazan - prijateljstvo; dobrota; ljubaznost
prijazniv - prijateljski naklonjen
prijimati - primati, prihvaćati
prik, priko - preko
prikazivati - prikazivati, iskazivati; darivati
prikinuti - preskočiti; presjeći
prikladati - pridati, pristaviti
priklati - preklati, zaklati
priklonit - naklon, sklon
priko - preko
prikosati - prerezati, pregristi
prilika - poredba, primjer, slika
primati - uzimati, zauzimati
priminuti - preminuti
primistiti - premjestiti
primiti - uzeti, primiti; osvojiti
primuknuti - zamuknuti
prinositi - prenositi, donositi
pripasti se - prepasti se
priporučen'je - preporuka, poklon
priprositi - zaprositi
pripun - prepun
pripuniti - napuniti
pripustiti na (s akuz.) - navaliti
pririzati - prerezati
priročno - sramotno, uvredljivo
prirok - prijekor; sramota; ljaga, krivnja
prisicati - presijecati, odsijecati
prisići - presjeći
prisihati - sahnuti, sušiti
priskočiti - preskočiti
pristati (prez. ***pristoju*** i ***pristojim***) 1. pristati, privoljeti, pristupiti, pridružiti se; 2. pojmiti, shvatiti, prihvatiti; usporediti
pristaviti - prenijeti, premjestiti
pristoj - prijestolje

pristol - prijestolje
pristol'je - prijestolje
pristrići - presjeći, zaustaviti
pristupljen'je - prijestup
prisuditi - presuditi, odrediti
prit, ***prita*** - prijetnja
pritač (ž. r.) - priča
pritarpiti - pretrpjeti
priti (prez. ***pridem***) - doći
priticati (prez. ***priticam***) - pritrčati, pritjecati
pritil - pretio, ugojen
prititi - prijetiti
priujati - primiti, uzeti
privartati - udarati, prebirati (na glazbalu)
privinuti - previnuti, slomiti
priviti - previti, saviti
privraćati - vraćati; prevrtati; ***privraćati sobom*** - prevrtati se, okretati se
prižimati - pritiskati
pročtati - pročitati
prohoditi - prodirati (u što), ponirati
projti - proći, zbiti se
proloma - provala, usjek
propeti se - podignuti se, popeti se
propustiti - provesti
prosicati - prosijecati
prosid - prosijed
prosivati - blistati, sjati, svijetliti
proskočiti se - provaliti
prost - slobodan; ***biti prost*** - biti oprošten, biti pošteđen; biti oslobođen
prostarti - prostrijeti, ispružiti; ***prostarti ruku*** - pružiti ruku; ***prostarti dim*** - razmetnuti se
prostarti se - prostrijeti se
prostiti (kome) - poštedjeti (koga)
prostor - prostranstvo
prostriti - prostrijeti, baciti na koljena; proširiti
prostriti se - prostrijeti se, pružiti se
prošćen'je - oprost, oproštenje
proteći - proći, protrčati, projuriti

protezati - natezati
protivan - suprotan, neprijateljski; protivnik, neprijatelj
protiviti - suprotstavljati se, opirati se, protusloviti
protivnik - protivnik, neprijatelj
pruditi - koristiti
prug - skakavac (množ. ***pruzi***)
psaltir - knjiga psalama
pudar - čuvar
pudilo - strašilo
pur (tal. *puro*) - čist, sjajan
pušćati - puštati, ostavljati
pušćivati - prepuštati, ustupati
put - tijelo, meso

quitto - tiho! (starotal. *quitare* = *quietare*)

raba - službenica
račiti - udostojati se
rad (s genitivom) - željan, sklon; ***rad biti*** - željeti; radovati se
Rafadim - Rasisim grad gdje su se Izraelci sukobili s vojskom kralja Amaleka
ram, ramo - rame
rasčinjen'je - uništenje; ***dati rasčinjen'je*** - potući, uništiti
raskoša - raskoš, ljepota, bogatstvo
raspitelj - zatornik, razaratelj
rasteći - rasuti, uništiti
rastočiti - razoriti
rastući - porušiti
rastupiti se - rastvoriti se
rastvarditi - smekšati
rat, rati (ž. r.) - rat; ***imiti, učiniti rat*** - ratovati; ***podvići rat*** - započeti rat
razabrati se - oporaviti se, doći k sebi
razbirati - izabrati, izabirati
razbluda - raspuštenost, razuzdanost; naslada; raskoš, sjaj
razčinjati - razarati, uništavati
razdiliti - razdijeliti, podijeliti
razditi - razdrijeti, rastaviti
razdriti - razdrijeti, razderati
raziti se - razići se

razligati se - razlijegati se
razlik - različit, raznolik, razan
razlog - razum, razbor
razmahati - nadimati, širiti
razsakati - raznijeti, razgrabiti, opljačkati, opustošiti
razsarditi (se) - rasrditi (se), razljutiti (se)
razstojiti - rastaviti, odvojiti
razsuti - upropastiti, zatrti, razrušiti
razširati se - širiti se
raztarkati - razdijeliti, rasuti, raspršiti
raztirati - rastjerati
razuzeti - razgrabiti
razvrići - razvrći, razoriti
red dati - zapovjediti, narediti, zatražiti
renuti - goniti, voditi
resti - rasti
rič - 1. riječ, glas, govor; ***rič operna*** - lepršava riječ; 2. stvar
ridak - rijedak
rignuti - porigati se, pobljuvati se; naglo izbaciti; ***rignuti suzami*** - briznuti u plač
rika - rijeka; ***usta rike*** - ušće
riše - rekoše (v. ***riti***)
riti - reći; ***rih, riše*** - rekoh, rekoše
riti se - boriti se
rizati - rezati, sjeći
rogobora - buka, galama, rogoborenje
rojen'je - rođenje
rotiti se - kleti se
rov - opkop, jarak
rove - v. ***ruti***
ruba - rublje, odjeća, veo
rubiti - robiti, pljačkati
rubo - rub
rugljivo - sramotno
rugo - rug, ruglo, sramota; ***za rug pridati*** - izvrgnuti ruglu
rusag (mađ. *ország*) - kraj, zemlja
ruta - rutvica (biljka)
ruti (prez. ***rovem***) - bučati, revati
rvati se - hrvati se, boriti se; ***rvati grad*** - udariti na grad

sa - sa nj, sa nje: biti sa nj - biti mu ravan, dorastao, jednako jak
sabiti - pobiti
sabran'je - sabiranje; ***činiti sabran'je*** - sabirati, skupljati
sacrificium (lat.) - žrtva
sadi - sada
saj, sa, se - ovaj, ova, ovo; gen. ***sega, se;*** dativ ***semu, sej;*** akuz. ***su***; lok. ***sem;*** instr. ***sim;*** gen. pl. ***sih***; dat. pl. ***sim***; instr. pl. ***simi***
sajam - zbor ljudi, javnost
sajti - saći
sakati - tražiti
sakrovit - skrovit
salbun - pržina, pijesak
Sanson - Samson
sapran - šafran
sarce, sartce - srce; duh
sarčno - usrdno, svesrdno
sardit - srdit, ljut
sarditi se - srditi se, ljutiti se
sardito - srdito, ljutito
sarjahu - v. ***sarditi se***
sarkati - srkati, piti
sarp - srp; ***prositi sarp*** - biti pred žetvom
saršiti - trnuti, ježiti se
sartce - v. ***sarce***
sartčen - drag, mio, usrdan, srdačan
sarv (ž. r.) - hrvanje, pobjeda
sarvan'je - hrvanje, borba, nadjačalost
saržba - srdžba, gnjev
sas - sisa, dojka
saspin'je - rasulo, propast
saspiti - propasti
saspivati - propadati
sasvima - sasvim, posve
sat - sto
saužgi - žrtve (Marulić: "Saužgi djački se zovu holocausta")
saznati - upoznati
saznati se - biti svjestan
sbrojiti - izbrojiti
sciniti - prosuditi, procijeniti; cijeniti
sčekati - dočekati

se - v. ***saj***
sedaoce - sedlašce
sega, segaj, segaje - v. ***saj***
segasvitnji - svjetovni, ovozemaljski
segati - pružati
selik - tolik
sem - v. ***saj***
Sem - Šem, Noin sin
Semiramis - Semiramida, legendarna asirska kraljica
semu - v. ***saj***
Serif - Serifos, grčki otok u egejskom moru (v. ***Polidektes***)
sesti - sjesti
sfolj (tal. *foglio*) - list
sgledati - ugledati
sgrišiti - zgriješiti, pogriješiti
sharstiti - škrgutnuti
shoditi - silaziti, dolaziti
shraniti - sačuvati, spasiti
shustiti - uništiti
sičati - pištati
sići - sjeći
sid - sijed
sidati - sjedati
sidine - sjedine
siditi - sjediti
sih - v. ***saj***
sika (tal.) - greben, podvodna stijena
Sikem - Šekem, Emurov sin koji je oteo Dinu, Jakovljevu kćer
sila - sila, snaga, moć; nasilje; vojska; ***činiti silu*** - činiti nasilje; ***učiniti silu*** - silovati
Simeon, Simon - Simeon, Šimun, Jakovljev sin čiji su potomci nastanili Betuliju
sinjao - znak
siona - silna
Sirij - Sirius, zvijezda
Siringa - nimfa koja se pretvorila u trstiku
Sisara - Sisera, vojskovođa Kanaanske vojske koju je pobijedila Barakova vojska
sisti - sjesti
sitovati - oplakivati (ispor. *sjeta*)

sivati - sijevati, svanjivati
skaktati (prez. ***skakćem***) - skakutati
skale - stube
skarbost - skrb, briga
skazati - iskazati, pokazati
skazivati - iskazivati, pokazivati, očitovati
skaže, skažem, skaži - v. ***skazati***
skender - svileni pojas (tur. *skenderli* = iz Skenderije, tj. Skadra, a možda i iz Aleksandrije)
skladati - slagati
sklin (od ***sklinuti***) - skupivši
sklitiv - mlohav, trom
sklopiti - povezati, svezati, spojiti; ***sklopiti besidu*** - izreći
skljusiti - oboriti, sniziti
skolj - otok
skori - učas, ubrzo
skot - stoka, životinja
skrovišće - skrovište, boravište
skube - v. ***skupsti***
skulan - učitelj, školnik
skupost - lakomost, pohlepa, požuda, škrtost
skupsti - čupati
skupšćina - općina, zajednica, zbor
skusiti - iskusiti
skvapiti - skvačiti, pritisnuti, zgrabiti
slaje - slađe
slaji - slađi
slatčina - slatkoća, slast
slaziti - silaziti
slime - sljeme, krov
slip - slijep; ***slipo oko*** - sljepoočnica
slipost - sljepoća
slišan'je, ***slišen'je*** - slušanje
slišati - slušati, čuti
sliševati - slušati
slobod - sloboda
sloboditi - osloboditi
slobojen'je - sloboda
slove - v. ***sluti***
slovinjski - slavenski

slovo - riječ
slovuć - slavan; ***biti slovuć*** - biti slavan, sloviti
složiti - staviti
sluti (prez. ***slovem***) - sloviti, biti na glasu
služben - koji je na službi
služen'je - služba, služenje
smaći - skinuti
smagnuti - izginuti, poginuti
smaliti - smanjiti, umanjiti
smamiti - omamiti
smarditi - smrdjeti
smarsiti (se) - zatrti (se), izbrisati (se)
smart - smrt; ***smartju pokopati*** - usmrtiti
smartan - smrtan
smartno - smrtno, na smrt
smetnja - smutnja, buna; ***učiniti smetnju*** - pobuniti se
smih - smijeh
smilen'je - smilovanje
smiljen - milosrdan
smin - smion
smin'je - smionost, srčanost; ***činiti smin'je*** - hrabriti koga
sminost - smionost, hrabrost; pouzdanje; ***imiti sminost*** - biti drzak
smišati - smiješati
smiti - smjeti
smiv - smion
snam - v. ***sneti***
sneti (prez. ***snimem***) - skinuti, dignuti; ***snam*** - skinuvši
snimiti - skinuti; ***snimiti glavu*** - odrubiti glavu
snubiti - mamiti
sobom - sâm o sebi; npr. ***ki sobom more se obranit***
sočiti - prokazati, svjedočiti; kazivati; gledati
sopsti (prez. ***sopem***) - disati, zaduhati se, teško disati
Spartanin - Spartanac
spartiti - skinuti
spasan - spas, spasenje
spasen - spasonosan
speti - sapeti
spijati - ispijati
spišen'je - spješenje, pospješenje, ubrzanje
spišiti - ubrzati, pospješiti

splast - plast, hrpa
splicki - splitski
spovidati - pripovijedati
spoviden'je - kazivanje
sprava - naprava, ures
spraviti - napraviti, naresiti
sprid - sprijeda
spuniti (se) - ispuniti (se)
spušćati - spuštati
sramnost - golotinja, sramni dijelovi tijela
sramovati se - sramiti se, stidjeti se
sredba - red, raspored
srediti - urediti
srida - sredina
sristi (prez. ***sritem***) - sresti
sritati - sretati
srite - v. ***sristi***
stacun - prodavaonica
stakati - sklapati
stala - nastamba
stan - nastamba, kuća; prebivalište, položaj; zimovnik za stoku; ***otiti na stan*** - otići kući
stan'je - boravište, sjedište, grad, kuća, položaj
stanovito - sigurno
staoce - dio stremena u koji jahač stavlja nogu
stare - v. ***starti***
stargnuti - istrgnuti, iščupati
starinja - starost
starkati - raštrkati, raspršivati
starknja - strka
starpiti - podnijeti, poslušati
staršiti se - zgroziti se
starti - strti, satrti
starv - strv, strvina
stati - pored danas uobičajenih značenja i: 1. boraviti, biti, opstojati; prestati; nastati; ***stati protiv*** - opirati se; ***stati gori*** - ustati
steć - stojeći
steći (se) - strčati se
stekoše - strčaše (v. ***steći se***)
sterati - prostirati, širiti, stavljati; ***sterati stopi*** - hodati, koračati

sticati se - strčati se
stina - stijena
stirati - satrti, satirati
stopiti - natopiti, skvasiti
stota - stotina
strahlivit - strašljiv, prestrašen
strahost - strahota
stran (ž. r.) - strana, zemlja, kraj
stratiti - potrošiti
stražan - stražar
strići - strići; obrezati, škopiti
striha - streha
strila - strijela
strim - stremen
strop (tal. *stropo*, grč. *strophion*) - uže, bič, konop kojim je na lađi privezano veslo kad se vesla i kojim mornari biju mlađe
strusiti - uzdrmati, upropastiti, naškoditi
stumačiti - prevesti
stumak (tal. *stomaco*) - želudac
stupiti - doći; ***stupiti nazadi*** - odstupiti
stvoren'je - stvorenje; djelo, čin, stvaranje
stvoriti - učiniti, počiniti (pored uob. značenja)
subaša - podvojvoda, pomoćnik starješine
subit (tal. *subito*) - nagao; ***u subit*** - naglo, iznenada
suj - v. ***saj***
suk - drvo, komad drva, toljaga
sulica - koplje
sunačce - sunašce, sunce
sunčen - sunčan
sumnjen - biti sumnjen - sumnjati
sušina - suša, suhoća
suzub, suzubi - zubima se dotičući, nasuprot, sučelice
svaka - sve
svargnuti - svrgnuti, skinuti
svarhu - iznad, nad; na; o
svarnuti - svratiti, okrenuti
svarsti - splesti; učiniti, postići
svaršen - savršen
svaršeno - savršeno; do kraja
svaršiti - svršiti, dokončati, postignuti; ***svaršiti zavit*** - ispuniti

zavjet
svartati - svraćati, okretati; poskakivati
svarzla - v. ***svarsti***
svarže - v. ***svargnuti***
sveći - svetiji
svemog - svemoguć
svesti (prez. ***svedem***) - navesti; prevesti
svetiti - svetkovati
svetošć - svetost, svetinja
svidati (prez. ***svidam***) - bodriti; paziti, čuvati
svidovati se - poznati se, biti svjestan; osvijestiti, urazumiti
svim - sasvim
svion - svilen
svist - savjest; svijest
svit - 1. svijet; 2. savjet
svita - sukno, odijelo, pokrivač
svitil'je - svjetlo, svjetiljka
svitilnik - svjetiljka, baklja
svitilo - svjetiljka
svititi - svijetliti
svitlina - svjetlost, sjaj
svitliti - svijetliti
svitlo - svijetlo, sjajno
svitlost - svjetlost, svjetlo
svoditi - izvoditi, izmišljati
svojevati - svladati, pobijediti
svraćati (u se) - trpati, lijevati
svući - iznijeti, zarobiti, oplijeniti
svuj - svoj

šad - pošavši, išavši (od gl. ***iti***)
šapka - kapa
šaran - šaren, sa šarama
šćediti - štedjeti
šćićahu, šćićaše - v. ***šćitati***
šćipača - koplje
šćit - štit
šćitak - štitak, štit
šćitati - štititi
šćititi - štititi

šereg (mađ. *sereg*) - mnoštvo, četa
šust - užad

t' - ti
ta - taj, ta
Tabor - planina u Izraelu, u donjoj Galileji
tacih, tacimi - takvih, takvima
taćaše - v. ***tatiti***
tadi - tada
taj - ta
takmen - jednak
takoj, takoje - tako, također
talambas - vrsta bubnja
talik - talac
Tamar - Tamara, Davidova kći koju je silovao polubrat Amnon
tamnost - tama, mrak, opačina
tamun (lat.-tal.) - kormilo, timun
tanac - ples
Tanaja - rijeka Don
tarbuh - trbuh
tarkati - trčati
tarnuti - trnuti
tarpeza - trpeza, stol
tarpiti - trajati, opstojati; ustrajati, izdržati, podnositi, trpjeti
tarpljivo - ustrajno, strpljivo
Tars - Tarz, Tarsus, grad u Ciliciji
tarst - trstika
tartnjiti - tutnjiti
taržan - livada, pašnjak, travnjak
tašć - tašt, isprazan, ohol; bezvrijedan
tašćina - taština, ispraznost, oholost
tatiti - krasti, oduzimati
teciše - tekoše
teč - tijek, tok, tečenje
teći - trčati, juriti
teg - posao, rad; djelo; ***teg težiti*** - obrađivati zemlju
tej - te
tel'je - tele
telo - tijelo
tempal (lat. *templum*) - hram

ter, tere - te, pa, i
tesalski - tesalijski
testament - zavjet; ***Stari testament*** - Stari zavjet (u Bibliji)
teškota - muka, teškoća
tezmi - tima
težiti - raditi, težiti, obrađivati zemlju
ti - taj
ticati - trčati, juriti
timi - tima
timun (lat.-tal.) - kormilo
tiskan - tijesan, uzak; ***tisknji*** - tješnji, uži
tiskati - potiskivati, gurati
tišiti - tješiti
tja - ća, daleko
toj - to
toje - to, isto, također
toki - tolik, takav
toko - toliko; tako
tokoj, tokoje - tako, također
tolicih - tolikih
toliti - miriti
ton - ton, glas, napjev
totu, totuj - ondje
tov - pretilina
tovar - magarac
Tracija - Trakija, pokrajina u Grčkoj
trag - potomstvo (pored uob. značenja)
traviti (sobom) - zabludjeti, lutati
trepetljica - trepetljika (igra)
trepiti (s genit.) - strepiti (od koga)
treti - treći
tribati - trebati; ***tribi je*** - potrebno je, mora se; ***ni tribi, ni treba*** - ne treba, nije potrebno
trsak - trijesak, grom, munja
triskati - tući, udarati
troha - trunak
troj - troje
Trojana - Trojanka
trud, rad, napor; bol, muka; ***nimati trud*** - bez napora, bez teškoća
truditi - mučiti

trudinja - muka
trudan - težak, naporan, mučan; umoran
trumbita (tal. *trombetta*) - trubljica
trumbitaš - trubljač
tudeje - tu; onamo; tamo
tudi - tu; onamo; tamo
tudije, ***tudje*** - odmah, sad, iznenada
tuj - tu, ovdje
tuji - tuđi
tumbat (tur.) - fino platno, čalma
tunjica - povraz, tunja
turan - toranj, kula
tužben - tužan, koji se tuži
tužen'je - jadikovanje
tužiti - 1. tužiti se; 2. tugovati, uzdisati
tva - tvoja
tvard - tvrd, čvrst
tvardo - tvrdo
tvarje - tvrđe, čvršće
tvardost - tvrdoća, tvrdokornost; okrutnost, nemilost
tve - tvoje
tvoriti - praviti, raditi; ***tvoriti žetvu*** - žeti; ***tvori se žetva*** - žanje se

ubignuti - izbjeći, pobjeći
ubiže - pobjegne (v. ***ubignuti***)
uboški - siromašan; ***skupšćina uboška*** - siromasi, sirotinja
ubraniti - obraniti, očuvati
učen'je - nauk, pouka
učiniti - učiniti, načiniti, napraviti; ***učiniti rat*** - ratovati, voditi rat; ***učiniti silu*** - silovati; ***učiniti svoje*** - osvojiti, pokoriti; ***učiniti smetnju*** - pobuniti se
učiniti se - načiniti se, postati
udilje - neprestano, odmah
udipati - uđipati, uskočiti
udovan - udovički
udovičtvo - udovištvo; ***imiti udovičtva misto*** - biti udovica
udriti (se) - udariti (se)
ugajati - ugađati
uglajen'je - uglađenost
ugodno - drago; ukusno

uhiliti - ucviliti, ožalostiti
uhilito - ucviljeno, plačno
uhititi - pohitati; uhvatiti, uloviti
ujisti - ujesti, ugristi
ukazati (se) - pokazati (se)
ukloniti - izbaviti
ukrop - vruća voda, juha
ukruniti se - okruniti se
uli - ulje
ulisti - ući
ulizan'je - lizanje, lickanje
uljudstvo - uljudnost, draž
umarti - umrijeti
umicati - trgati
umić (s genit.) - umješan, vješt, iskusan
umiljen - skrušen, ponizan, skroman (v. ***humiljen***)
umistiti - smjestiti
umitelan - majstorski, umjetnički, vješt
umiti - umjeti, znati
umor - kužna bolest, kuga; smrt
unid, unide - v. ***uniti***
uniti - unići, ući
upasti - upasti; klonuti
upisati - napisati
upiti (prez. ***upijem***) - vapiti, zazivati
uplitati (trudom) - opteretiti (radom)
upram - upravivši
upramiti - upraviti
uprav - pravo, ravno
upustiti - propustiti
upuziti - upuzati, doploviti
uražen'je - uvreda
ureha - ures
uresit - uresan, krasan
urešen'je - ures, ukras
urešiti (se) - uresiti (se), urediti (se), okititi (se)
urubiti - opljačkati, zaplijeniti, zarobiti
usčuditi se - začuditi se
ushajati - uzvisivati se
ushvaliti - hvaliti, pohvaliti

usići - odsjeći, odrubiti
usiliti se - naprijeti se, upeti se
usilost - žestina, silovitost; ***dati komu usilost*** - ražestiti se na koga
usilovati se - naprijeti se, uznastojati, truditi se
uslišati - slušati, čuti
uspati - uspavati
uspredati - uzdrhtati
ustaknuti - nataknuti, objesiti
ustaniti - nastaniti, učvrstiti
ustarhnuti - ustrašiti, uzdrhtati
ustaviti - spriječiti, zaustaviti, odvratiti
ustegnuti - suspregnuti, obuzdati
ustezati - ometati, sprečavati, susprezati, obuzdavati, sputavati
ustriliti - ustrijeliti
ustupiti se - uzmaknuti
uščtovati - poštovati
ušereg - naušnica
utak - nit
utarpiti - pretrpjeti
utežan - težak, krupan
utiha - utjeha
utišen'je - utjeha
utišiti se - utješiti se
utiti - ugojiti, utoviti
utlina - rupa
utvarditi se - otvrdnjeti, očvrsnuti
utvarjen'je - ukorjelost
uvitak - uvojak, vitica
uviti se - sagnuti se
uvratiti se - odvratiti se, udaljiti se
uza - okov, zatvor
uzbesiditi - progovoriti
uzbujati - uznesti se
uzdan'je - uzdanje, pouzdanje, nada
uzdarhtati - uzdrhtati
uzdaržan'je - održavanje, obdržavanje, očuvanje
uzdaržati se - biti sadržano, sadržavati; zadržati
uzdavati - odavati, smatrati
uzdvignuti - uzdignuti
uzgor - gore, više

uzgoriti - usplamtjeti, užariti se
uzgrustiti se - omrznuti, dodijati
uzhoditi - uzdizati, uzlaziti
uziti - izići
uzmitati - uzmahivati
uzmog - moguć; moćan
uzmožno - moguće
uznak - nauznak
uznašati se - oholiti se, hvaliti se
uznišati se - uznositi se gađajući
uzniti - uznijeti, uznesti
uzpregnuti - uspregnuti, ustuknuti
uzročiti - ukoriti; okriviti
uzupiti - zavapiti, zavikati
uzvargli, uzvargši - v. ***uzvarći (se)***
uzvarći (se) - uzvrnuti, zavrnuti; pasti nauznak
uzvartati - vrtjeti, mahati, vitlati
uzvarziše - v. ***uzvarći (se)***
uzveliti - reći, kazati, zapovjediti
uzvišen'je - uzvisivanje
uzvišiti (se) - uzvisiti (se)
uzvoditi se - uznositi se
uzvući - povući gore, uzdignuti; ***uzvući na sag*** - postaviti na prijestolje
užežan - uspaljen, usplamtio, vruć, željan

va - u
Vagav - Holofernov dvorjanin: običniji oblik imena je *Bagoa*
vahtar (njem. *Wächter*) - stražar
vaj - jad, nevolja, tuga
vanka - vani
var - nadzor, čuvanje, briga; ***imiti var*** - paziti, brinuti se
varćen'je - vrćenje, vrtnja
varći - baciti, staviti
varći se - vratiti se
vargoše, vargši - v. ***varći***
varh - vrh, vrhunac
variti - kuhati
varsi, varsih - v. ***varh***
varst - vrsta

varšiti - vršiti
vartiti (se) - vrtjeti (se)
vartnica - vrtjelica, ona koja vrti
varviti (se) - nadirati; žuriti se
varže - v. ***varći***
vas - sav, čitav, cio
Vasta - Vašti, perzijska kraljica koju je napustio Ahasver (v. ***Asuer***)
vašćina - sramota, gnusoba
vavik - uvijek
vazam - v. ***vazeti***
vazdi - vazda, svuda
vazeti - uzeti
vazimati - uzimati
večer - uvečer
veće - više
većma - više, bolje
vedte - v. ***vesti***
vekši - veći
vele - vrlo, mnogo; ***vele manji*** - mnogo manji
velikost - veličanstvo
veliti - kazati, reći; zapovjedati
vera - vjera
veran - vjeran
veras (lat.) - stih
vesti (prez. ***vedem***) - voditi
vetah - star; ***vetšiji*** - stariji
vičnji - vječni
vično - ugodno; ***vičnije*** - ugodnije
viće - vijeće, savjet
vićnik - vijećnik, savjetnik
viditi (prez. ***vim*** i ***viju***) - 1. vidjeti, gledati, paziti; 2. znati
vij - vidi, pazi, pogledaj (v. ***viditi***)
vijan'je - zavijanje, urlik
viju - vidim, znam (v. ***viditi***)
vik - vijek
vikomnji - vječit
vim - vidim, znam (v. ***viditi, viti***)
vira - vjera
viš - znaš; v. ***viti***
višati - vješati, objesiti

više - iznad, više od
višiti - uzvisivati
viti - znati (usp. ***viditi*** 2.)
vladan'je - vlast
vladika - gospođa, gospodarica
vlas - vlast (pored uobičajenog značenja, vlas kose)
vlažina - vlaga
vo - ovo
voja - uzda, ular
vojask - vojski
vojskovati - vojevati
voliti - voljeti, željeti, htjeti
volja - od volje - sam po sebi
voljan - slobodan; moćan
vonja - miris
vraćen'je - povratak
vrat (m. r.) - vrata
vražen'je - povreda, ozljeda; uvreda
vred, ***vreda*** - odmah, brzo
vrića - vreća, vrećište, kostrijet
vrići - vrći, baciti
vrićišće - kostrijet
vridan - štetan
vril - vreo, vruć
vrilo - vrelo, izvor
vruć - revan, željan, vatren, žestok; ***vrućiji*** - vatreniji, žešći
vrućina - žar, žestina
vseje - usve
vuhavšćina - laska, himba
vuhliti, ***vuhlovati*** laskati, polaskati
vzeti - uzeti

z - s; iz
zabiti (prez. ***zabudem***) - zaboraviti
zabiti (prez. ***zabijem***) - udariti, gurnuti
zacić, ***zacića*** - zbog, radi, poradi
zač - zašto
začarniti - zacrniti
začinjati - pjevati
začinjavac - pjesnik; pjevač

zad, zada - straga
zaditi - zadjesti, zabosti; započeti; dirnuti
zadovolje, zadovoljno - dosta, dovoljno
zaduka - straga, odozada
zagledati - ugledati, vidjeti
zagnati - izagnati, istjerati
zagubiti - pogubiti
zahititi - zahvatiti
zahropsti (prez. ***zahropem***) - zaspati, zahrkati
zahvaliti se - pohvaliti se
zaisto - zaista, doista
zajati (prez. ***zajmem***) - zauzeti, uzeti, uzeti kao zalog
zajti - zaći; poći, započeti
zakameniti se - skameniti se
zaklop - vrata
zakrov - pokrov, poklopac
zal - zao, loš; ***obvarći zlim*** - kriviti, optužiti
zalisti - uljesti, ući
zalivati - zalijevati
zamaknuti - svezati, zatvoriti, sakriti, spremiti
zamamiti se - pomamiti se
zamamljen - zapanjen, zanesen
zaman, zamani, zamanj - uzalud
Zamata - Sarmat, pripadnik iranskoga naroda Sarmata
zamitati - zaštićivati, obraniti
zanesti - odvesti
zapan - zapevši
zaparši, zapart - v. ***zapriti***
zapeliti - zaprijetiti, zapovjediti
zapiniti - zapjeniti
zapiti - popiti
zapor - prijevornica, zasun
zapoviti - zapovjediti
zapriti - zatvoriti
zarčati - pozorno promatrati, zuriti
zarenuti - odagnati
zasesti (prez. ***zasedem***) - zasjesti, zapriječiti
zaskočiti - zasjesti, preskočiti
zastati - ostati
zastav(a) - četa, vojska

zastaviti - sresti, naći
zastor - pokrivač
zastup - (pomoćna) četa
zašćititi - zaštititi
zateći - napasti
zatiriti - zatjerati, potjerati
zatoj - zato
zatvor - zatvoreno mjesto
zatvorati - zatvarati
zaujati - zauzeti, oduzeti
zavaliti - zagraditi, zatvoriti
zavarći se - zabaciti se, uzbaciti se, baciti se
zavesti - odvesti
zavodiostvo - zavođenje
zavratiti - zavrnuti, prevrnuti
zbaciti - izbaciti
zbere - v. ***zbrati se***
zbor - društvo, mnoštvo
zbosti - nabosti, podbosti
zbrati se - sabrati se
zbrojati se - sabirati se
zbrojiti - izbrojiti
zbučiti (se) - uzbuditi (se)
zbuditi (se) - probuditi
zdaleč - izdaleka
zdila - zdjela
zditi - staviti, obući
zdola - odozdo
zdravica - čaša za napijanje
zdravje - zdravlje
zdrišiti - odriješiti; ***zdrišiti straha grop*** - riješiti se straha
združiti - otpraviti
združiti - otpratiti
zdupiti - zgrabiti
zel'je - bilje
zgar, ***zgara*** - odozgo
zgarnuti - skinuti, svaliti
zgasiti - ugasiti
zgibe - v. ***zginuti***
zgibil - propast

zginuti - propasti, izgubiti se, nestati
zgledati - ugledati, sagledati
zgoditi - ugoditi
zgoditi se - dogoditi se
zgor, ***zgora***, ***zgori***, ***zgoru*** - odozgo, gore
zgovarati se - razgovarati se
zgovoriti - izgovoriti
zgristi - izgristi
zgrišan'je, ***zgrišen'je*** - grijeh
zgrišiti - sagriješiti
zgubiti (se) - izgubiti; pogubiti, zatrti; ***zgubiti dičen'je*** - izgubiti ponos
zide, zidoše - v. ***ziti***
ziti - izići, poteći
zjati - zijevati
zlaćen - pozlaćen
zlamen - znamen, znak
znamen'je - znak, znamen
zlat - zlatan
zled (ž. r.) - zlo, šteta
zloba - zlo, opačina
zloćud, ***zloćuda*** - zla ćud, pakost, lukavstvo
zloćudo - lukavo; opako, zlobno
zlovoljan - žalostan
zlovoljiti se - žalostiti se
znan biti - biti poznat
znoba - zlo, žalost, bol
zrika - zraka
zril - zreo
zuka - zveket
zustiti - izustiti, dojaviti
zvir - zvijer
zvizdati - zviždati, fijukati
zvižju - v. ***zvizdati***
zvoniti - udarati, svirati, prebirati na glazbalu (prema tal. *suonare*)
zžvati - sažvakati, pojesti

žadan - žedan
žaja - žeđa
žajati - žeđati; željeti

žara - trbušasta velika posuda za tekućine
žarlac - žderonja, izjelica, proždrljivac
žartje - 1. žrtva; 2. proždrljivost, žderanje, jelo
žban - drveni sud, pehar
ždrib - ždrijeb
ždribnica - ždrebnica, suđenica (usud)
železan - obučen u željezo
želiza - okovi
željud - žir
žerati - žderati
žežin (lat. *jejunium*) - post
žgati (prez. ***žgem***) - paliti; ***žgati rog*** - gajiti neprijateljsko osjećanje prema komu, biti kivan na koga
Židovin - Židov
Židovinka - Židovka
žigant (tal. *gigante*) - div
žil'je - korijenje
žir - hrana
žitje - život
životovati - živjeti
živina - stoka, blago
život - tijelo (pored uobič. značenja)
žmul - čaša
župa - 1. halja; 2. župa, pokrajina; narod; kraj
žutak - gorak, žuhak
žvaoce - žvalo, žvala

Bilješka o autoru

Marko Marulić

(Split, 18. kolovoza 1450. - Split, 5. siječnja 1524.)

Marko Marulić hrvatski je i kršćanski pjesnik koji stvara na razmeđu srednjeg vijeka i novog doba. Kao obrazovan humanist pisao je na latinskom, što mu je donijelo svjetsku slavu, a kao renesansni pjesnik stvarao je na hrvatskom jeziku, te ga se ponajviše zbog epa *Judita* naziva "ocem hrvatske književnosti".

Tijekom proteklih stoljeća o Marulićevom životu različiti biografi rekli su različito. Za jedne je Marko Marulić bio kreposnik i isposnik, dok je za druge u mladosti bio razbludnik koji se preobratio. No, na osnovu drugih izvora kao što su Marulićeva oporuka ili korespondencija može se zaključiti da Marulićev život najvjerojatnije nije bio obilježen niti jednom od spomenutih značajki.

Rođen je u Splitu plemićkoj obitelji, koja se nazivala Pečenić (Pecinić, Picinić), a od 15. stoljeća Marulus ili De Marulis, hrvatski Marulić. Školovao se u rodnom gradu, gdje mu je jedan od učitelja bio poznati humanist Tideo Acciarini. Za vrijeme školovanja Italiji (Padova?) proslavio se govorom u slavu dužda (*Serenissimi Principis Nicolai Marcelli*, 1474).

Obrazovanje stečeno u mladosti omogućilo je Maruliću da u javnom

životu Splita obnaša dužnosti u gradskim službama (sudac, ispravitelj notarskih spisa i drugo). Prijateljevao je s D. i J. Papalićem, T. Nigerom, F. Božićevićem- Natalisom, J. i F. Martinčićem, D. Balistrilićem i drugima, te bio središnja osoba splitskog humanističkog kruga. Povremeno je putovao, te je zbog obiteljskih poslova 1481. godine boravio u Veneciji, a 1550. povodom jubilarne godine hodočastio je u Rim. Otprilike dvije godine, negdje oko 1510. godine, živio je u Nečujmu na otoku Šolti kao gost D. Balistrilića, što se spominje u *Ribanju i ribarskom prigovaranju* Petra Hektorovića. Iz njegove oporuke znamo da je posjedovao bogatu biblioteku, a prema biografu Božićeviću bavio se i slikarstvom. U svom djelu *In epigrammata priscorum commentarius* sakupio je komentirao antičke, uglavnom salonitanske natpise, što je samo jedan od primjera njegove erudicije i širokog obrazovanja i interesa. Zanimljivo je i to da se prva uporaba riječi psihologija pripisuje Maruliću. Na njegovo je djelo utjecao i pokret laičke pobožnosti *Devotio moderna*.

Pisao je na latinskom, hrvatskom i talijanskom jeziku, a prevodio je s talijanskog na latinski (Petrarca i Dante), s talijanskog na hrvatski (Petrarca), s latinskog na hrvatski (Katon, Toma Kempenac, Bonaventura) i s hrvatskog na latinski (*Hrvatska kronika*). Koristio je splitsku čakavicu, uz povremene utjecaje staroslavenskog, dubrovačkog i štokavskog.

Mnogim svojim latinskim djelima koja čine najveći dio njegovog sačuvanog opusa (*De institutione bene vivendi per exempla sanctorum, Evangelistarium, Vita divi Hieronimymi, De humilitate et gloria Christi, Quinquaginta parabolae, Dialogus de Hercule a Christicolis superato, De Veteris Instrumenti viris illustribus commentarium, Epistola ad Adrianum VI, Davidias* i dr.) stekao je europsku slavu te su njegova djela, već za života autora, te u stoljećima nakon njegove smrti, prevođena na brojne jezike. Među Marulićevom latinskom poezijom (elegije, epigrami, himne i dr.) ističu se djela religiozne tematike poput *Carmen de doctrina Domini* i *Hymnus ad Deum*. Marulićev raznolik i bogat književni opus upotpunjavaju skorašnja otkrića novih djela (*Repertorium*,*Glasgowski epigrami* i dr.), kao i potraga za onim djelima koja su poznata samo po imenu (*De pace Italiae carmen heroicum, Psichiologia de ratione animae humanae* i dr.).

Moralistički traktat *De institutione bene vivendi* (*Pouke za čestit život*, ili *Institucija* kako ju se često naziva; prvi put objavljena u Veneciji 1506.) doživjelo je u nekoliko stoljeća nakon Marulića dvadesetak latinskih izdanja i bilo prevedeno na talijanski, francuski, portugalski, španjolski i češki jezik. Drugo njegovo popularno latinsko djelo je *Evangelistarium*, rasprava o etičkim načelima, prvi put objavljena 1516, nakon čega je do 1601. doživjela još desetak izdanja. Oba djela daju pouku iz katoličkog morala, ilustrirajući je primjerima iz života svetaca ili Evanđelja. I latinska pjesma *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in Cruce* (*Pjesma o pouci Gospodina našega Isusa Krista koji visi na križu*) doživjela je osamdeset izdanja u izvorniku, te je prevedena na sedam jezika.

Davidias ili *Davidijada* religiozni je ep spjevan na latinskom po uzoru na Vergilija, koji prati nekoliko biblijskih i antičkih motiva od kojih je najvažniji priča o životu kralja Davida. *Davidijada* je otkrivena tek 1924. godine u Torinu, nakon čega se izgubila i ponovno je otkrivena 1952. godine. Napisana je u heksametrima, u 14 pjevanja, te se u novije vrijeme, unatoč činjenici što je dugo bila nepoznata, ističe kao jedan od najvažnijih latinskih epova europskog humanizma.

Dakako, Marulićeva latinska humanistička djela tijekom sljedećih stoljeća pala su u zaborav, pa ga se danas slavi u prvom redu zbog njegovih hrvatskih djela.

Najvažnije Marulićevo djelo na hrvatskom jeziku je *Judita*, dovršena 1501, a prvi put objavljena u Veneciji 1521. godine. To je biblijski ep u 6 pjevanja, sastavljen na splitskoj čakavštini ("u versi harvatski složena"), spjevan u dvostruko rimovanim dvanaestercima, u kojemu se pripovijeda priča o biblijskoj heroini Juditi.

Od ostalih hrvatskih Marulićevih pjesničkih djela najpoznatije su biblijska poema *Suzana*, rodoljubno intonirana *Molitva suprotiva Turkom*, *Tuženje grada Hjerozolima* koje poziva na ujedinjenje kršćana, religiozno-eshatološka poema *Dobri nauci*, kratka biblijska parafraza *Svit je taščina* i druge, a napisao je i nekoliko svjetovnih i šaljivih pjesama.

Premda autorstvo nije sasvim pouzdano utvrđeno, smatra se da je Marulić vjerojatni autor i nekoliko dramskih djela, po čemu bi

također bio i otac hrvatske drame i najstariji hrvatski dramski autor.

Premda se smatra da njegova djela estetski zaostaju za Hektorovićem i Lucićem, pa i za dubrovačkim pjesnicima koji su mu prethodili, *Juditom*, kao i poemom *Suzana*, ali i brojnim dramskim i lirskim djelima napisanim na hrvatskom jeziku zaslužio je naziv *otac hrvatske književnosti* (Kukuljević) i neprolaznu slavu.

* * *

Juditom, prvim epom napisanim na hrvatskom jeziku, Marko Marulić je stekao neprolaznu slavu kao otac hrvatske književnosti.

Judita je ep u šest pjevanja (libro, knjiga), sastavljen u 2126 dvostrukorimovanih dvanaesteraca s cezurom nakon šestog sloga i s prijenosnom rimom, na splitskoj čakavštini ("u versi harvatski složena"). Po formi ep je renesansni, dok je stih preuzet od hrvatskih svjetovnih pjesnika koji su Maruliću prethodili, a koje naziva "začinjavci".

Dovršena je 22. travnja 1501. godine, a prvi put tiskana u Veneciji 1521. godine, dakle dvadeset godina nakon nastanka. Razlozi tolike odgode nisu nam poznati, ali znamo da ju je za tisak priredio Splićanin Petar Srićić. Za Marulićevog života tiskana je u Veneciji još dva puta (1522, 1523) – ubrzo nakon prvog izdanja, što svjedoči da je imala popularnost i publiku, pri čemu treba imati na umu da je u to vrijeme u Splitu bilo jedva dvjestotinjak pismenih ljudi. Sva su navedena izdanja *Judite* bogato ilustrirana i opremljena, osobito drugo izdanje koje sadrži devet drvoreza. Za neke od njih nagađa se da bi im autor mogao biti i sam Marulić.

Ep je obrada starozavjetne biblijske pripovijesti o hrabroj udovici Juditi koja je svojim junačkim djelom, zavođenjem i ubijanjem asirskog vođe Holoferna, spasila izraelski grad Betuliju. Marulić se drži biblijske priče, ali su mu forma i izričaj renesansni i suvremeni, što se osobito vidi kod petrarkističkog prikazivanja Juditine ljepote. Također, među najuspjelije stihove *Judite* spadaju upravo oni koji daju sliku Marulićevog vremena.

Odabir teme o junaštvu i obrani motiviran je dakako suvremenom zabrinjavajućom situacijom, odnosno turskom prijetnjom. Upravo je

stoga Marulić svoj spjev napisao na hrvatskom jeziku, sa željom da svojim sunarodnjacima koji ne mogu čitati knjige na latinskome dade primjernu priču o hrabrosti, borbi, vjeri i pravdi.

* * *

Napomena o ortografiji (načinu pisanja):

Poput većine novijih izdanja Marulićeve *Judite*, držali smo se načela koje postavlja kritičko izdanje koje je priredio Milan Moguš, a objavio Književni krug Split 1988, a koje se u najvećoj mogućoj mjeri drži Marulićevog izvornog teksta.

Kod prijenosa u suvremeni način pisanja korištena su sljedeća načela:

- Marulićevo slovo *gl* i *gn* pišu se kao *lj* i *nj* (npr. *gnega* = *njega*). U to je vrijeme postojao i tzv. *nesliven* izgovor glasova *lj* i *nj*, odnosno u nekim slučajevima umjesto kao jedan izgovarala su se kao dva odvojena glasa, što Marulić obično bilježi kao *li* i *ni*: da bi se vidjela razlika, ovdje se piše kao *l'j* i *n'j* (*obil'je, hvalen'je*).
- Umjesto suglasnika *m* i *n* Marulić ponekad stavlja crticu ili tildu (~) na prethodni samoglasnik (*tēpal - tempal; testamēta - testamenta; jazikō - jazikom*). Takvi su u originalu nezabilježeni suglasnici stavljeni u zagrade - *te(m)pal, testame(n)ta; jaziko(m)*.
- Isto se postupalo i kod drugih nezabilježenih glasova, osobito suglasnika *j*, koji su također stavljeni u zagrade (*prominilae* = *prominila (j)e; Danae - Dana(j)e*), također i u oblicima imperativa kao što su *vi(j), pi(j), hti(j)* i sl.
- U zagradama su i nadopune Marulićeva skraćenog pisanja Holofernova imena: Olof(erne), Olofe(rne)

Stihovi su kontinuirano označeni brojevima od početka do kraja spjeva, a ne kao u tradiciji, za svako pjevanje posebno svako peti stih.

Tekst *Judite* priređen je uz konzultiranje sljedećih izdanja:

- Marko Marulić: *Judita*, prir. Milan Moguš, Književni krug, Split, 1988.
- Marko Marulić: *Judita, Suzana, Pjesme*, prir. Ivan Slamnig, "Pet stoljeća hrvatske književnosti" knj. 4, Matica hrvatska - Zora, Zagreb, 1970.
- *Pjesme Marka Marulića*, prir. Ivan Kukuljević Sakcinski, "Stari pisci hrvatski" knj. 1., JAZU, Zagreb, 1869.

Impressum

Nakladnik:

Bulaja naklada d.o.o
Radnički dol 8
10000 Zagreb

tel. (besplatni): 0800/285252
(0800/BULAJA)

info@bulaja.com
www.bulaja.com

Urednik: Zvonimir Bulaja

Dizajn i prijelom: Bulaja naklada d.o.o.

Tehnička realizacija: Bulaja naklada d.o.o.

Oblikovanje naslovnice: Zvonimir Koščak

Za nakladnika: Zvonimir Bulaja

Pri pripremi ove elektroničke knjige uložen je maksimalni mogući trud i pažnja, te su svi uključeni materijali pažljivo kontrolirani, korigirani i testirani. Međutim, Bulaja naklada d.o.o. i autori ne mogu biti odgovorni za bilo kakve štete, izravne i neizravne, prouzročene upotrebom ove elektroničke knjige, odnosno pogreškama u tekstovima (nekompletni, netočni ili oštećeni podaci, greške pri unosu i slično).

Autorska prava na djela Marka Marulića su istekla, i ona su sada javno dobro koje se nesmetano može kopirati. Međutim, sva autorska prava na opremu knjige (rječnik, napomene, bilješka o piscu...) su pridržana.

ISBN: 978-953-328-096-7

© 2011. Bulaja naklada d.o.o.